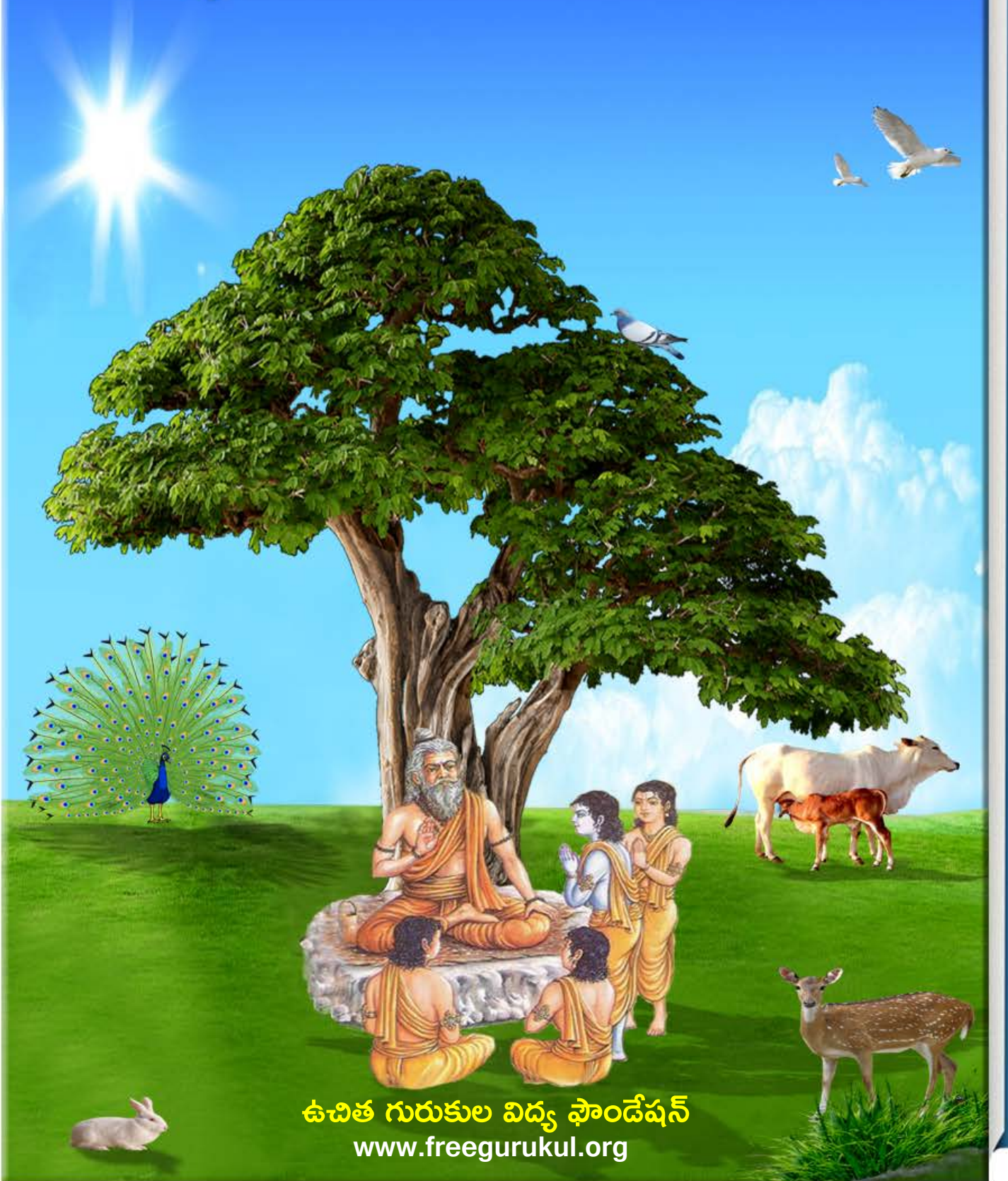


రామాయణం

కీష్కింద కాండము



ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్
www.freegurukul.org

సదాశివ సమారంభం



గురు దక్షిణామూర్తి



గురు వేదవ్యాస మహర్షి



గురు కుచ మహర్షి



గురు నారద మహర్షి



గురు వాల్మీకి మహర్షి



గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం



గురు దత్తాత్రేయ



గురు బాబాజి



గురు గోతమ బుద్ధ



గురు ఆదిశంకరాచార్య



గురు రామానుజాచార్యులు



గురు జ్ఞానేశ్వర్



గురు రవిదాస్



గురు కబీర్ దాస్



గురు మైత్రన్య మహా ప్రభువు



గురు నానక్



గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

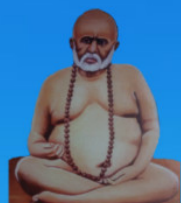


గురు వీరభక్తాద్వైత స్వామి



యోగి బేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం



గురు చైలింగ్ స్వామి



గురు లాహిరి మహాశయ



గురు రామకృష్ణ పరమహంస



అమ్మ శారదా దేవి



గురు వివేకానంద



గురు సాయిబాబా



గురు అరబింద్



గురు రమణ మహర్షి



గురు యోగానంద



గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద



గురు మళయాళ స్వామి



గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి



గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..





“ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్” ద్వారా విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందించే సేవా కార్యక్రమంలో భాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా) నుంచి సేకరించి అందిస్తున్నాము. ఇందుకు మేము వారికి కృతజ్ఞత తెలియచేసుకుంటున్నాము.

సాయి రామ్ వారి సేవల విస్తరణలో భాగంగా ఈ ఫౌండేషన్ స్థాపించబడినది. ఈ స్వచ్ఛంద సంస్థ ద్వారానే అన్ని సేవలు అందించబడును. ఇటువంటి పుస్తకాలు మీరు వ్రాసినట్లయితే (లేక) సేకరిస్తే మాకు తెలియచేయండి. మేము ప్రతి విద్యార్థికి ఉచితంగా అందేలా చేస్తాము, తద్వారా ఉన్నత విలువలు, నైపుణ్యాలు కలిగిన విద్యార్థులను మన దేశానికి అందించవచ్చు. మాతో కలిసి నవ భారత నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పనిచేయుటకు, భాగస్వామ్యం అగుటకు ఆసక్తి ఉంటే సంప్రదించగలరు.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in>
- 2) ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ వెబ్ సైట్ : www.freegurukul.org
- 3) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్ : <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) మొబైల్ ఆప్: Free Gurukul

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన,ధర్మ ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు డిజిటల్ లైబ్రరీ సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఇది లాభార్జన దృష్టిలేని ఉచిత సేవ. ఈ సేవలో అంతర్జాలంలోని(ఇంటర్నెట్) లైసెన్సు / కాపీరైటు అభ్యంతరాలు లేనివి అనుకొన్న పుస్తకాలను గ్రహించటం జరిగినది. అనుకోకుండా ఏవైనా అభ్యంతరకరమైనవి ఉన్నచో మాకు తెలుప మనవి, వాటిని తొలగించగలము అని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Website: www.freegurukul.org

Mobile App: Free Gurukul

email: support@freegurukul.org

Facebook: www.facebook.com/freegurukul

Help Line / WhatsApp: 904 202 0123

“ మన లక్ష్యం: విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య అనేది ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందరికీ అందించబడాలి “

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ – Free Gurukul Education Foundation

సర్వం పరమాత్మ పాద సమర్పణమస్తు

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc x

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	INSA	Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసించజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. ఆనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినిచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

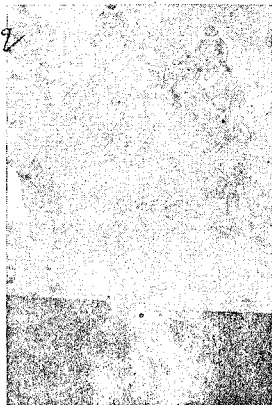
మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014



శ్రీ రామాయణము

కిష్కింధా కాండము

చుక్క - శరణు



“శతాభిషేక”

కల్వపూడి వేంకట విరరాఘవాచార్యులు

శ్రీశ్రీశ్రీ తిరువేంగళమ్మయ్య శిరుగువలన

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వారి ఆర్థిక సహాయంతో

శ్రీమదామాత్యుని

ద్వయ మంత్రార్థ వివరణము - చరిత్ర - శరణం

భావ వివరణము - సంగ్రహాత్మకము

కిష్కింధా కాండము

(భావార్థ సంగ్రహము)



“శతాభిషేక”

కల్పపూడి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులు

(భాషాప్రవీణ)

శ్రీరామచంద్రం - విశాఖ జిల్లా

శ్రీశ్రీశ్రీ విరువేంగళిమ్మయ్య కుమారవలన

విరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వారి ఆర్థిక సహాయంతో

శ్రీకామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

అర్చణము

సీ॥ శ్రీకామచంద్రమా! శ్రీతపానిజాతమా!
 సీతయు సామితి వాతసుశుడు
 భరత శత్రుఘ్నులు బ్రహ్మాది సురలును
 కులగనుల్ సమకూడి కొలువునెయ
 మానస్వమాతామహు మాదిరి నాచేత
 పలికించినావు నీవరమగాధ
 అష్టోద్ధరశతమ్ము, ఆచార్య కృపనాడు,
 బ్రహ్మాయుక్తనావు వరద! నేడు

గీ॥ సమృద్ధినిజూపి చరణంబు - శరణ మనెడి
 కాండలందున 'కష్కంధ కాండ' కృణిని
 నాడు జన్మము తరియింప, నీదిసీకె
 అర్చణము సేతుగృహతోడ నందికొనుము

భగవద్భాగవత పాద రోజువు
 క. వే. వీర రాఘవాచార్యుడు
 చరణదాసి, సంభద్రలక్ష్మి

సర్వహక్కులు • రచయితవి

ప్రథమ ముద్రణ • 1000 కాపీలు

ముద్రణ

శ్రీ కృష్ణా పబ్లిషింగ్స్, భాన్ 5540

లింగధారి పేట, విజయనగరం 531 202.

శ్రీమతే నారాయణాయ నమః



శ్రీమత్ పరమహంస, పరివ్రాజకాచార్య, శ్రీమదుభయవేదాంత
ప్రస్తావనాచార్య

శ్రీ శ్రీ శ్రీ త్రిదండి చిన్న శ్రీమన్నారాయణ
రావూనుజ జీయర్ స్వామివారు

మంగళానామము

శ్రీ రామాయణ రసజ్ఞులకు ఉత్తరాంధ్ర ప్రాంతము
ఆయుష్యపట్టుకాదోలు. పృథి యింట శ్రీరామాయణ పారాయణలు
ప్రతి నిత్యం సాగుతుంటాయి శ్రీరాముని అదర్శంగా తీసికొనడం
వల్ల కావచ్చు సదాచార సంపత్తి అత్యధికుల్లో దర్శనమిస్తుంది.
వినయ విధేయతలు ఉద్దిపడుతుంటాయి. మృదుపూర్వ భాషిత్యం
వారి పొత్తునిపిస్తుంది.

శ్రీ ఉ॥వే॥ శ్రీమాన్ కల్వహూడి వేంకట వీరరాఘవాచార్య స్వామివారినిమాడగనే శ్రీ రామాయణ ప్రేమ తొణికిసలాడుటాండే వారి చిరునవ్వు “మీరు ఆకళింపు చేసుకోండి శ్రీరామ తత్వాన్ని” అన్నట్లుంటుంది. శరాధికంగా “శ్రమద్రామాయణ పారాయణలు చేసికొన్న ధన్యజీవులు వారు మనసులోని ప్రేమ మాబురై వెలువడితే దాని నుదరరూ పంపాలనే ఆర్తితో అక్షరస్వరూపం కల్పించారు వీరు

శ్రీరామ చరితాన్ని ఏంబయి ఎన్నిసార్లు విన్నా అది నిత్య నూతనంగానే వస్తుంది, ఎప్పుసార్లు చూచుకున్నా తృప్తికీరని తన ముఖంగా - అంత అత్యుత్తమమగు వార్తకి గిరిరంభూతి యైన ఆ రామాయణ మహానదీ అంతస్సారాన్ని దోస్సతో ద్రావి ఆ రుచిని అందికీ పంపే వికాల హృదయంతో శ్రీమాన్ రాఘవాచార్య స్వామి ఆ “రామాయణ కిష్కింధాకాండ భావార్థాన్ని” చిన్న గ్రంథంగా రూపొంది చదవ మార్కెట్ లో లభింపింపింది. మిగిలిన కాండల “వావార్థము” గూడ యిదేవిధముగ వీరి ద్వారా రాగలిగితే జిజ్ఞాసువులకు ఇది “కొండంత అండ” కాగలదు

సామాన్యంగా శ్రీరామాయణంలోని భావాలకు ఏదోరూపంలో వ్యాఖ్యలు అందించేవారు సుందరకాండనుండి అందించే అనవాయితీ ఉంటుండగ, వీరు నూతన పోషణలతో ఒక క్రొత్త పద్ధతీకే నాంది పలుకుతూ “కిష్కింధాకాండ” నుండి భావార్థాన్ని అందించడం ప్రారంభించారు, దాని కేవల కారణం ఉండి ఉంటుంది.

“సుందర కాండ” అచార్యవైభవ ప్రకాశక” మైతే ఆ ఆచార్యుడు లభించిన సమయం, సన్నివేశము ఎంతవలె ప్రమైనవో మధురమైనవో గద ! ఆ ఆచార్యుని పొందిన కాలమును ముందు స్మరించడం బుద్ధిమంతుల లక్షణం శ్రీ గోదాదేవి ఈపోకడకు

నందివలుకుచూ “మార్గశ్శెత్తింగం” అంటూ ఆచార్యస్రయవేశసు కీర్తించింది. శ్రీమాన్ రాఘవాచార్యులుగారి మీద ఆ ప్రభావం బాగా ప్రసరించి ఉంటుంది, చుట్టూ శ్రీ రామసేతల కలియుటలో ఆచార్య స్థానము వహించిన హనుమ, శ్రీరామునికి లభించిన స్వవేశములను వర్ణించిన కాండము కిష్కింధాకాండమని అక్కడ నుండి తనరదన ప్రారంభించినారు, పంపాతీరములో శ్రీరామునికి హనుమ సహాశ్రయణం లభించిన దృశ్యాన్ని చాల అందంగా వర్ణిస్తూ ఈ చావాన్ని వీరు వెలిబుచ్చారకూడ తమ ఆచార్య కటాక్ష విశేషమువల్ల వీరిలో ప్రకాశించిన రహస్యార్థ సరంపర లుకా యిదే విధముగ క్రిమముగ అక్షర రూపం దాబస్తూ “ఆర్తజన జీవాతువు”గ అందవలెనని అట్లు అందించే శక్తి, సమయం అవకాశం శ్రీమాన్ రాఘవాచార్యస్వామివారికి ఆ సవరివార శ్రీరామచంద్ర ప్రభువు “కృపచేయుగాక” అని అనేక మంగళాకాశనములు చేయుచున్నాము,

కేంప్ డెంషెడ్ ఫూర్

తే 18-11-92

సం॥ చిన్న శ్రీ రా. జీయర్.

P T. G. V రంగారావులు

MA (Tel) MA (Skt)

B O L S S

G. J. College, పాలకొండ

సుధర్శా

14-7-91

(శ్రీమద్వేద సచివ కార్యదర్శి)

(విశ్వ సంస్కృత పరిశిష్టాన
వరణశి)

శ్రీ భా కా ం క్ష

—o—o—o—

శ్లో॥ చరితం రఘునాథస్య శతకోటి ప్రవిస్తరం।

వక్త్రేక మక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతక నాశనం।

నూరుకోట్ల సంఖ్యతో విరాజిల్లిన శ్రీరామచంద్రుని
వృత్తాంతములూ ప్రత్యక్షరముగూడ మహాపాతకములను
పెరిచి నశింపజేయుగలదుగదా! అట్టిది శ్రీమద్రామాయ
కాం తర్గతి “శరణం” అను దాని వివరణమైన కిష్కింధా
కాండముయొక్క పరమమైన ఇంకెంత పుణ్య సముపార్జన
చేయించగలదో తెలియలేము అందునా “కిష్కింధాకాండ”
మూల పరమమేగాక అందు నిబిడికృతమైయున్న విశేషార్థ
రచన గావించి “మావంటి తెలియనివారికి చాలమందికి తెలి
యని ధర్మగ్రహస్యములనెన్నింటినో “భావార్థ సంగ్రహము”ను
పేర పోకటించుటచే కృతకృత్యులైన “శ్రీమాన్ కల్వపూడి
వేంకట వీర రాఘవాచార్యులుగారు” ధన్య జీవులైరి సృష్టి,
స్థితి లయ కారకుడై, సకల జగదధిపాన చైతన్య స్వరూపియైన
శ్రీమన్నారాయణుని శ్రీరామావతారములోని విశేషములను
తెలిసిన భావార్థ సంగ్రహముతో వారి విమర్శనాజ్ఞానము

ప్రకాశించుటయే గాక బాగవతోత్తములు వారిని ఆకీర్ణించి యొసగిన “శతాభిషేక” నామము సార్థకమై వారు తరించి పరితలను తరింపచేసిరి.

ఈ గ్రంథమును ఆమూలాగ్రమును పరించితిని. తనివి తీరక మరల పరించితిని. “సామి తే! పశ్యవంశాయాః కాననం శుభదర్శనం” అను క్లకమునకు సామాన్యార్థము” పంపా సమీపారణ్యవృక్షములు పొడవైన కొమ్మలతో నుండి శిఖర ములుగల పెర్వతములపలె ప్రకాశించుచున్నవి. అని మాత్రమే గాని రచయిత ఆచార్య శిష్యసంబంధమునకు ప్రతీకగా ఆక్లకమును వివరించిరి మోయు “పశ్యరూపాణి సామి తే! . “అను శ్లోకములో ఆచార్యపురుషులు తమ శిష్యులకు ఎంత వాల్మీల్యముతో ఉపదేశించుటో విశదపరచిరి ఆంజనేయుడు భిక్షురూపమున రామలక్ష్మణులతో సంభాషించిన తీరులోగల “సువర్ణాఘా “శ్రీమంతో వద్మపశేక్షణౌ రాజర్షి” దేవప్రతిహా” యన్మచ్చయైవగాంప్రపాస్తే” అన్న విశేషణయులతో భగవ” చ్చట్ట చామ్యజ్ఞేన శ్రీమన్నా రాయణుని మనకు దర్శింపజేస్తారు రచయిత

“నాన్యశ్వేద వినీత్య . ఆను శ్లోకమున వేదత్రి యములోని విశేషార్థములను వివరించుచు ఆంజనేయుని మాటలు విన్న శ్రీరాముడే ఆతనిని ఆచార్య స్థానీయునిగా విర్ణయించెననుటచే, ఆచార్యుడట్లుండవలయునో తెలియుటయే గాక “ఆంజనేయుడి కాండమునందే ఆచార్యుడుగా గుర్తింప బడుటయు, జరిగినది. అంతేగాక భగవంతుని సేవించుటకు ముందుగా బాగవతోత్తములైన భగవదుకులను సేవించి

భాగవత పురస్కరముగా భగవంతుని సేవింపవలెననడి విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతమును “లక్ష్యణునిచే సుగ్రీవునకు “గజపుష్పలత” పేయించుటలో” కనబడుచున్నదని చెప్పుట” రచయితయొక్క ప్రపన్నత స్పష్టమగుచున్నది

శ్రీరామావతార రహస్యమెఱిగిన తారపక్షకలో “నివాస వృక్షస్సానానాం, ఆవన్నానాం పరాగతిః” ఆర్తానాం సంశ్చయశ్చైవ యశ్చ సశ్చైక భాజనం” అను విశేషణములకు రచయిత చూపిన పితృపార్థములు పరితల మనోవిశ్వాసానికి ఆకరములగుననుటలో అతిశయోక్తి కానరాదు.

ఈ విధముగ రచయిత ఎన్నో విశేషార్థములను మనకు తెలియపరచి తాము తరించి పరితలను తిరిపచేశారు లోకమున మానవజన్మమే దుర్లభము జన్మించినను విద్యావంతులగుట కష్టము. విద్యయున్నను కవిత్వరూపముగా దానిని భగవద్విధేయము చేయుట, భగవద్గుణానుభవము కలిగియుండుటయు పూర్వ జన్మసుకృత విశేషమే.

ఆ సుకృతాన్ని పొందిన శ్రీమాన్ వీర రాఘవాచార్యులు గారు ధర్మస్వరూపుడైన శ్రీరామ చంద్రుని శరణాగతిని పూచించు కిష్కింధా కాండలో “భావార్థమలన” సంగ్రహించి కృతకృత్యులైనారు. ఈ కావ్యము ఆ చంద్రార్కం సత్కీర్తి నార్జించాలని “సభాకాంక్ష” అందించడం మన కనీస ధర్మం.

ఇట్లు సహృదయ విధేయుడు

ఇతిశం

—

పా॥ తి॥ గు॥ వేం॥ రంగాచార్యులు

శంభాశిస్సులు

—o—o—o—

అస్మద్గురుభ్యోనమః

లోకహితమునకు ప్రవర్తించిన మహాకావ్యము శ్రీమదామాయణము దానిని పండితములుగ లోకమునకు అందేయుటకు ఎందరో మహానుభావులు కృషిచేయున్నారు. చేయుచున్నారకూడ ఇందు ప్రతికాండమునందును రసవత్తరమైన ఘట్టములుగలవు అందును శ్యామైకది “సుదరకాండము” అది ఆచార్య శృత్యుమానుధ్వంపచేయుటపనితీరిన భాగము. దానికి ముందు కిష్కింధికాండమున ఆచార్య లక్షణములు ధ్వనించును. పరమాత్మ డేలినోద్దరణకై సమర్థుడైన ఆచార్యుని గురించిపంపుట ఈ కాండమున ధ్వనించును.

అట్టి కిష్కింధికాండమునందలి కథాభాగమును సంగ్రహముగ తెలియచేయుచు ఆయా శ్లోకములందు ధ్వనించు విషయములను వ్యాఖ్యానముననుసరించి ఒక చిన్న గ్రంథమును గూర్చి చిరంజీవి నానాదగదు వీరరాఘవాచార్యులు చిన్న తనమునుండియు శ్రీమదామాయణము నందు మిక్కిలి ప్రీతియు, భక్తియు కలిగి ఆచార్యముఖముగ దానిని ఉపదేశమంది నూట ఎనిమిది పర్యాయములు పాఠాయణచేసి సామ్రాజ్య పట్టాభిషేకముచేసి భాగవత కటాక్షమునకు పాత్రుడైనాడు.

మా మా తా ను హు లు శ్రీ ఉ॥ వే॥ శ్రీమాన్
శ్రీభాష్యం ఏరరాఘవాచార్యులయ్యవార్లంగారి పేరు తనకు
పెట్టినందులకు తగినట్లుగ వరికి మిక్కిలి ప్రీతి కలిగించు
శ్రీమద్రామాయణమును తా ను నిత్యానుసంధానముగ
చేసికొన్నాడు. అస్మదాచార్యులైన శ్రీ ఉ॥ వే॥ శ్రీమాన్
శ్రీమత్తిరుమల పెద్దింటి సంపత్కుమారి వేంకటాచార్యులయ్య
వార్లంగారి క్రుపకు పాత్రుడై రహస్యార్థముల నుపదేశమంది
నాడు నూ పితృపాదులైన శ్రీ ఉ॥ వే॥ శ్రీమాన్ కల్వపూడి
రంగాచార్యులవారి ఆశయము నెరవేర్చినాడు.

ఈతడు ఎట్టి కృషి చేయుటకు కారణము ఆ శ్రీరామ
చంద్రుని నిర్వేతుక జాయమాన కటాక్షము, భాగవత కృత,
ఆచార్యుని గ్రహము మాలిమే ఈ నాసోదరుడు ఇంకను
పెద్దలవలన పొందదగిన, పొందవలసిన ఉపదేశములను పొంది
ఇతోభక్తమైన కృషి చేసి ధన్యుడగునట్లు ఆ రామచంద్రుడు
కటాక్షించుగాక “అని ఆశీర్వదించుచున్నాను.

భాగవత విధేయుడు

కల్వపూడి శరణ్యాచార్యులు



శ్రీమదాచార్యులు వేద సమ్మితము వేదోప
బృంహణము ఇది సవిత్రము, సాపన్నము, వుద్యాము సకల
ధర్మ సముచ్చయము సకలోపనివత్ సారాధి నిరూపకము,
నిత్యము జపింపదగిన మంత్రము, శ్రీమదాచార్యులు
సౌందర్య పవిత్రతా, సమన్వితము కావ్యసంపత్ సమా
హారము దీనిని అధికరించనివారు మానవ జన్మనైత్తి సఫలము
నొందని వ్యోజితులు.

పురాకృత సుకృత ఫలముగా మా బంధుగారు శ్రీమాన్
కల్వపూడి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులుగారు శ్రీమదాచార్యు
యైనైక జీవులు వీరికి మిత్రులు శ్రీ కోడుగంటి కృష్ణమూర్తి
గారు మాను మదుసాననైక జీవులు వీరిరువురి భావనాతపః
ఫలమే యీ కి ప్పింధా కాండ భావార్థ సంగ్రహము
బాహ్యమున కావ్యసౌందర్యమును, అంతర్యమున ఆధ్యాత్మిక
తత్త్వమును ఎట్లు అనుభవించవలెనో చూపినారు. పరితలు
సహృదయులై పఠించి తరింతురుగాక

శ్రీభాష్యం ఆప్పలాచార్యులు

11-10-88



మారేనుండ అనంతరామారావు
M A B L న్యాయవాది

నర్సిపట్నం
20-10-88

అ భి లా ప్త

శ్రీమాన్ కల్యాణాచారి వేంకట వీర రాఘవాచార్యులు గారితో మొదట పరిచితము పరిచితమైనను వారి శ్రీరామాయణ పారాయణము అందలి గూఢార్థ, జౌచిత్యములను పిన తరువాత అతిశౌరవనీయులుగా వారు నాకు అత్యంతాత్మీయులైనారు మృదువచనములతో మధుర కంఠముతో విశేషార్థములతోడి వారి రామాయణోపన్యాసములు విని ధన్యుడనైతిని శ్రీమాన్ ఆచార్యులవారు కిష్కింధాకాండములోని క్లిప్తమైన రహస్యార్థములను వివరించుట వారి విశేష ప్రజ్ఞకు దృష్టాంతము అందలి భావార్థములను, ధర్మ, న్యాయ, శిష్టాచార, రాజకీయములను స్పష్టముగా విశదీకరించిన విషయములు వారి సుస్కృత భాషాధ్యయన కృషికి యీ “బావార్థ సంగ్రహము” గీటురాయి శ్రీరామాంజనేయలకు “పుష్పమాల” అనుట వారి విషయమున సార్థకమైనది శ్రీ సీతారామాంజనేయలు శ్రీమాన్ రాఘవాచార్యులు నారికి సర్వదా, సర్వధా జయమును, ఆయురారోగైశ్వర్యములను ప్రసాదించుగాక” అని “అ భి ల పి యం చు” వారి శ్రేయోభిలాషి.

మారేనుండ అనంతరామారావు
న్యాయవాది, M A B L నర్సిపట్నం

ఓం శ్రీరామాయనమః

ధవళ సుబ్బారావు

విజయనగరం

అక్షాంశ

—*—

శ్రీమాన్ ౪ వేం. వీరరాఘవాచార్య స్వామి వారికి నమస్కారములు మీరు రచించిన కిష్కింధాకాండ భావార్థ సంగ్రహము చదివితేని సామాన్యమునకి సామాన్యంగా వివేక వంతునకు విశేషజ్ఞానం ప్రసాదిం చేదిగా ఈవ్యాఖ్య ఒప్పయన్నది దీనికి మీరు “సంగ్రహం” అని నామకరణం చేసినా “కొండ అద్దమెయిండదా” అన్నట్లు పిశ్చయూపమువలె బహుముఖ విషయజ్ఞానాన్ని యీ వివరణ ప్రసాదిస్తుంది యీ కోశం మావంటి పాఠకులకు ఎంతయో ఉపయోగం కాగలదని నా అభిప్రాయం. ఈ గ్రంథము త్వరలో ముద్రణ అయి వెలుగులోనికివచ్చి ఎల్లరు శ్రీరామ చరిత్ర వంశజ సౌరభాన్ని ఆహ్వానించి తరించాలని ఆక్షాంశ. రచన చక్కగా సాగింది, శ్రీరామ ప్రేరణవలన మూలతి మీదే వ్రాయించినాడని నా భావన

బుధజన విధేయుడు

ధవళ సుబ్బారావు, M A MEd

M H School, Kaspa,

Vizianagarām





వినయాంజలి

~*~*~*~

శ్లో॥ “శ్రీవాన్తశైల మునిపాద సరోజభ్రంగ
సంపత్కుమారసుత వేంకట లబ్ధబోధం
శ్రీగామతీర్థ వర కాశ్య పరంగనూనం
శాంతం శరణ్య గురుశేఖర మాశ్రయామి॥

శ్లో॥ రామాయణ రహస్యజ్ఞం రవ్యవాక్య విశారదం
అస్మత్పరమగుర్వార్యం అప్పలాచార్య మాశ్రయే॥

వేదవేద్యుడైన పరమాత్మ శ్రీరాముడై అవతరింపగా
వేదమే శ్రీమద్రామాయణముగా వాల్మీకి ముఖము నుండి
ఆవిర్భవించెను. వేదము పూర్వభాగమునందు కర్మాచరణ
మును దెలుపుచు ఉత్తర భాగమునందు ప్రాప్యుడైన సర్వే
శ్వరుని నిరూపించుచున్నది శ్రీమద్రామాయణము బాహ్య
ముగ ఒక ధర్మస్వరూపుని కథవలె కనిపించును. అంతర్యముగ
భగవంతుని నిరూపించుచు ఉపనిషత్ సిద్ధాంతమైన ద్వయ
మంత్రీముయొక్క అర్థమును విశదీకరించుచు దీర్ఘ శరణాగతి
గ్రంథముగా ఉతిహాసశ్రేష్ఠమై మిక్కిలి వచిత్రీయు పాపఘ్నము
పుణ్యమునై వెలయుచున్నది.

ఈ ఇతిహాస శ్రేష్ఠమును, అనేకమంది కవులు, భక్తులు, పండితులు ఎన్నో భాషలలో గద్య పద్యాది రూపములలో వెలయజేసిరి. అట్టి దానిని నావంటి అల్పజ్ఞుడు, శాస్త్రజ్ఞున జాత్యంధుడు మరల వ్రాయఁబూనుట హాస్యాస్పదము అయినను అట్లు వ్రాయుటకు కారణము విన్నపము చేయుచున్నాను.

భక్తజన సంరక్షకుడైన శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు మహాభజతులతో తురగరూఢుడై గుహాద్రియందు స్వయంవ్యక్తుడై వేంచేయున్న “శివమాతా?” అను ప్రసిద్ధిచెందిన దివ్య తేలమునందు సుమారు అయిదారు సంవత్సరములనుండి శ్రీవారి వైదిక కైంకర్యంచేసినాడెను భాగ్యము దాసునికి కలిగినది ఆసందర్భమున అచటి శ్రీ శ్రీనివాస భక్త సమాజ కార్యదర్శియు, శ్రీహనుమదుపాసకులు అయిన శ్రీమాన్ G V రమణాచార్యులుగాని శ్రీమద్రామాయణము పురాణ కాలక్షేపము చేయవలసినదిగా కోరిరి వారి ఆజ్ఞప్రకారము ఆపుకన్నడు శ్రీమద్రామాయణ ప్రవచనము జరుగుచుండగా వారి మిత్రులను శ్రీహనుమచ్ఛక్తి ప్రచార సభాసభ్యులను అగు శ్రీ కోడుగంటి కృష్ణమూర్తిగారికి నన్ను పరిచయము చేసిరి వారు నన్నితో గౌరవించి తాము వ్రాసిన “కష్టిధా కాండ సంగ్రహము” నాకుఁజూపిరి. అది సంగ్రహమైనను సామాన్యులెల్లకును సుబువుగ చదువుకొనుటకుచాలావారున్నది ఇంకను ఆకాండ నుండలి విశేషార్థములను దీనిలో వ్రాసిన యెడల మిగుల శోధించునని మాటల సందర్భములో అనగా వారు అవిశేషార్థములు క్లుప్తముగా మీరే వ్రాయవలసినదని

నన్ను కోరిరి కాని అల్పజ్ఞానినగు నా వంటి వానికి ఆపని
అసాధ్యమని చెప్పితిని

అయినను వారును, వారి సఖాసభ్యులును, శ్రీమాన్
G V రమణాచార్యులుగారును గూడ మరల ప్రేరేపించుచు
ఆ శ్రీరామాంజనేయులే మీ చేత వ్రాయించగలరు గాన
వెంటనే ప్రారంభింపుడు. “అని నాల్గైదు లేఖలు వ్రాసిరి,
వారి ప్రోత్సాహముతో “ఇదియను రామకటాక్షమే, ఇన్ని
మారులు పలికించినవాడు వ్రాయించకపోవునా! అను ధైర్య
ముతో ప్రారంభింపవలచి వెంటనే మా ఆచార్యులు
(గురుదేవులు) అయిన శ్రీ ఉపేంద్ర శ్రీమాన్ కల్వపూడి
శరణాచార్యస్వామి వారిని, మా పరమాచార్యులు,
రామాయణ రహస్యజ్ఞులు అయిన శ్రీ ఉపేంద్ర శ్రీమాన్
శ్రీభాష్యం అప్పలాచార్యులు వారిని ప్రార్థించి వారి సలహా
కోరినితి వారును నాయందలి వాత్సల్యముతో నాకు తగు
సలహాలనొసంగి ఆశీర్వాదించి వ్రాయుటకు అజ్ఞనొసంగిరి వారి
ఆశీస్సులు శ్రీరామచంద్రుని కటాక్షము, వ్రాయించగలమును
ధైర్యముతో ఇందులకు పూనుకొంటిని గ్రంథ విస్తరభీతిచే
కథాభాగముతో బాటు విశేషార్థములుగూడ చాల సంగ్రహ
ముగ “భావార్థ సంగ్రహము” అను పేరుతో వ్రాసితిని
క్షంతివృక్షను.

ఈ కాండమునందు “నారాయణుడగు పరమాత్మ
యొక్క స్వామిత్వ, సౌలభ్య, సౌఖ్య వాత్సల్యాది గుణము
లు ప్రస్ఫుటములగును. అంతేగాక ద్వయమంత్రమునందలి

“శరణా” అను పదముయొక్క అర్థమును నూచనాప్రాయముగా తెలియ చేయబడుచున్నది ఆచార్య లక్షణములు స్పష్టముగా తెలియ చేయబడినవి. అందుచే శ్రీహన్నారాయణుడగు శ్రీరామచంద్రుని చరణములను ‘శరణు’ కోరుచు ఈ “భావార్థి సంగ్రహమును వ్రాయబూనితిని

ఇందేవైన దోషములున్న అవి యన్నియు దాసునివి గుణములేవి యున్నను అవి మా ఆచార్య హమాచార్యుల వియే అని విన్నవించుచున్నాను ఈ గ్రంథము వ్రాయుటకు ఆధారములు గోవింద రాజేయవ్యాఖ్యానము, మా ఆచార్యుల వివరణము, మా పరమాచార్యుల ఉపన్యాస సూక్తులు అని “వివరమాంజలి” ఘటించి విన్నవించుకొనుచున్నాను.

దీని ముద్రాణా విషయమై తగు సలహాలనొసంగి దారి చూపిన మా బావగారు శ్రీ ఉ. పే శ్రీమాన్ శ్రీభాష్యం గోవిందాచార్యస్వామి (సంస్కృతాధ్యాపకులు, ప్రభుత్వ మహారాజ సంస్కృత కళాశాల V Z M) వారికి నా కృతజ్ఞత

ముద్రాణా విషయములో కోరినంతనే అంగీకరించి తమ స్వంత గ్రంథముగా, గ్రంథ గౌరవముతో ముద్రింపించిన శ్రీ ఎ. సోమేశ్వరరావుగారు కృష్ణా పబ్లికేషన్, విజయ నగరం వారికి నా హార్దికాభివందనలు.

భగవద్భాగవత విధేయుడు
క. వేం. వీర రాఘవాచార్యులు

ఓం శ్రీ రామాయ నమః
శ్రీ మద్రామాయణము
ద్వయం మంత్రార్థ వివరణము
చరణా-శరణం, కిష్కింధాకాండము
భావ వివరణము సంగ్రహ తత్వము

శ్లో॥ ఆపదానుసహారారం దాతారం సర్వసంపదాం
 లోకాభిరామం శ్రీరామంభూయో భూయోసమామ్యహం॥

శ్లో॥ శంపామధ్యస్ఫురన్నీలతో యదద్యతి విగ్రహం
 సీతయాఽలలింగితం రామం కలయేఽభీష్టసిద్ధయే॥

శ్లో॥ అసాధ్యసాధక ! న్యామిన్ ! అసాధ్యం తవకీవద !
 రామదూత! కృపాసింధో! మత్కూర్యం సాధయ స్రవో!

శ్రీమన్నారాయణుడు శిష్టరక్షణ, దుష్టశిక్షణ, ధర్మ సంస్థాపన చేయుటకై అనేకావతారములను దాల్చుచు రావణ వధకై కాసల్యా దశరథులకు శ్రీరాముడుగా అవతరించి తాటకా సుబాహుల వధతో దుష్టశిక్షణ ప్రారంభించి, మారీచుని దక్షిణ సముద్రము వరకు తూలగొట్టి, శివధనుర్భంగ మొనరించి సీతను వివాహమాడి అయోధ్యలో పండ్లెండు సంవత్సరములు సుఖముగా జీవనము గడిపెను. “బాలకాంజేన శ్రీమచ్ఛబ్దబౌద్ధకైః” అను గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్యానముచే బాలకాండచేత ద్వయమంత్రమందలి శ్రీమచ్ఛబ్దబౌద్ధము చేస్తు బడెను దశరథుడు శ్రీరామునకు పట్టాభిషేకము చేయ నిశ్చయింపగా కైక దశరథుడు కోరిన వరముల ప్రకారము తిండి ఆజ్ఞ అను మిమతో, బార్యయగు సీతాదేవితోడను, సోదరుడగు లక్ష్మణునితోడను పదునాల్గు సంవత్సరములు అరణ్యవాసము

చేయుటకై అడవికి బయలుదేరెను శ్రీరాముడు. చిత్రకూట పర్వతముపై నుండగా భరతుడేతెంచి శ్రీరాముని అయోధ్యకు వచ్చి వట్టాభిషేకము చేసికొమ్మనిప్రార్థించెను. కాని రాముడు రాజ్యమును త్యాగప్రాయముగా వదిలి సత్యవాక్యాలనైకై అరణ్యవాసమున కేగెను అయోధ్యకు మరలి రమ్మని ప్రార్థించిన భరతునకు పాచుకల నొసంగి మహర్షులను కాపాడుచునని ప్రతిజ్ఞ యొనర్చి దండకారణ్యమునకు ప్రయాణ మయ్యెను “అయోధ్యాకాండేన నారాయణ శబ్దార్థః” కళ్యాణ గుణానా ముపవర్ణనాత్” అని నారాయణ శబ్దార్థము కళ్యాణ గుణములనే వివరింపబడెను.

త్రోవలో చిరాధుని వధించెను. శరభంగుని దర్శించెను అగస్త్యాది మహర్షుల ఆశ్రమములను దర్శించుచు పది సంవత్సరములు గడిపి దండకారణ్యమునకు చేరి పంచవటి అను ప్రదేశమున ఆశ్రమమును నిర్మించుకొని జటాయువుతో స్నేహ మొనర్చుచు నివసించు చుండెను. అచట రావణుని సోదరి శూర్పనఖ రాముని జూచి కామింపగా లక్ష్మణుడు ఆమె ముక్కు చెవులు కోసి పంపెను. పగబట్టిన శూర్పనఖ రావణునితో ఖరాదుల వధిచెప్పి సీతాసౌందర్యమును వర్ణించి ఆమె నవహరించి రామునకు ప్రతీకార మొనర్చుమనెను మూర్ఖుడగు రావణుడు మారీచుని మాయామృగముగాఁ బంపి సీతనొద్దఁజేసి రామలక్ష్మణులు ఆ మృగమునకై వెడలగా సీత నుహరించి అగ్నుపడిన జటాయువు రెక్కల నరికి పడ్డవెచి కామగమన రథముపై సీతను లంకానగరమునకు తీసికొని పోయి అశోక వనమున నుంచు తిరిగివచ్చిన రామలక్ష్మణులు పర్ణశాలలో సీత లేకుండుటచే ఆమెకొరకై వెదకుచు జటాయువు

నకు యోక్షమొసంగి కబంధుని వధించి స్వస్వరూపమునొందిన అతినివలన సుగ్రీవుని గూర్చి తెలిసికొని, శబరి ఆతిథ్యమును స్వీకరించి ఆమెమూర్ఖప్రకారము పంపాతీరమునకు పోదరునితో చేరెను. “దివ్యచుంగళ విగ్రహ వర్ణనాచ్చరణ శబ్దార్థః” దివ్య మంగళ విగ్రహవర్ణననే “చరణ” శబ్దార్థము తెలియ జేయ బడెను. ఇంతవరకు బాలాయోధ్యారణ్యకాండములు. పంపా సమీపారణ్య వర్ణనతో కిష్కింధా కాండము ప్రారంభము కిష్కింద, సుందరకాండలలో “శరణ” శబ్దార్థము యుద్ధకాండ మున “ప్రపద్యే” శబ్దార్థము వివరింపబడెను అయినను రామాయణము ద్వయమంత్ర వివరణగాగ అన్ని కాండలలో అన్నిపదములు వివరింపబడెను.

భావవివరణము:-సంగ్రహ తత్వము

(శ్రీ)రాముడు పరమాత్మ, సీతయే చేతనుడు (జీవాత్మ) ఈ జీవుడు ఎల్లప్పుడు భగవంతుని ఆరాధించుచు ఆ స్వామిని అనుభవించు చుండవలెను అట్లు గాక ఇతర విషయములందు ఆసక్తిచూపిన యెడల భగవానునికి దూరమగును.

సీత (జీవుడు) తన దగ్గరనున్న రాముని (పరమాత్మ) కంటె ఆ మారీచ మృగము (మరీచిక = ఎండమావి — లేనిది ఉన్నట్లు కనబడునది) పై ఆసక్తిచూపెను. అందుచే రామునకు (పరమాత్మ) దూరమై రావణుని (రావణుడు కోరికలు తీర వలెనని గోలచెయు మనస్సుచే కొనిపోబడి లంక (శరీరములొ నుండవలసి వచ్చెను అందు రాక్షస స్త్రీల హింసల (శాప త్రయాయలు) కు గురియై తన దోషము నెఱిగి భగవంతుని యందే మనసు నిలిపి ప్రార్థించుచుండెను. ఆ జీవుడు పడుచున్న దుఃఖమును చూచిన భగవానుడు అతనిని ఎట్లు ఉజ్జీవింపచేయ

వలయుచో (ఉజ్జీవన = దూషణమును తోగొట్టి తన వద్దకు చేర్చు
చునుట) ఆచార్యుని మొదటయే శ్రీకామదు సీతను వెదకుట

పరిమాత్మ ఆచార్యుని (గురువు) ద్వారానే జీవుని
(చేతనుని) రక్షించును. చేతుడు (చేతుడు) ఆచార్యుని
(గురువు) ద్వారానే పరిమాత్మను చెప్పవలెను ఆచార్యుని
వేదాధ్యయనములు చేసి శాస్త్రముల నభ్యసించి పురాణ
పరమములచే భగవదాభిముఖ్యము కలిగిన శిష్యునిను పరిమాత్మ
వద్దకు చేర్చగల సామర్థ్యము గలవాడై యుండవలెను అట్టి
ఆచార్యుని (గురువు) కొరకై రాముడు (పరిమాత్మ) వెదకు
చుండగా ఆ లక్షణములుగల అంజనేయుడు అను ఆచార్యుడు
(గురువు) లభించుటతో “కిష్కింధా కాండము” భగవ
దాచార్య లక్షణములను కనిపింపజేయుచు ప్రారంభమగును

ఈ కాండమునందు జీవుని ఉజ్జీవింప చేయుటకై తగిన
ఆచార్యుని వరించుట ఆచార్యుని ద్వారా భగవద్వైభవము
తెలియబడుట, శరణాగత రక్షణము, సర్వేశ్వరత్వ ప్రకటనము
శాస్త్ర, శిష్ట, లౌకికాచారములు ఆచార్యుని ద్వారా అథయ
ప్రదానము (అనగా కరవిభూషణము, అంబరీయకమును
పంపుట) ప్రధాన విషయములు అందువలననే జీవులు
ప్రసన్నులై (నీవు తప్ప మరి రక్షకులు లేరు అనుట) జ్ఞాన,
శక్తి, బల, విశ్వరూప, వీర్య, శేఖరులు ఆరు $3 \times 2 = 6$ భగవ,
బ్రహ్మకృత అక్షరముచే రెండవ గుణములు తెలియచేయ
బడును భ, గ, వ, చ్చబ్దవాచ్యుడైన పరమాత్మ స్వరూపము
వెలింగి, “భగవానునే శరణు కొరవలెను” అనుటయే
ముఖ్యముగా ద్వయమంత్రము సందర్భ “నారాయణ, దరణౌ

శరణం అను పదముల అర్థము ఈ కాండమునందు సూచింపబడినది అని పెద్దలు చెప్పుదురు. అంజనేయుడు, లక్ష్మణుడు తారపలికిన పలుకులలో నారాయణత్వము స్పష్టమగును

కిష్కింధా కాండము - 1వ సర్గ - 1వ శ్లోకము

శ్లో॥ సతాంపుష్కరిణీంగత్వా పద్మోత్పత్యురభిషాకుంబాం

రామస్సావిత్రినహితోవిబలాహకులేంద్రియః॥

శ్రీరాముడు సామిత్రితో కూడ తామరలు, కలువలు, చేపలు మొదలగు వానితో ఆ కులముగా నున్న ఆ పంపా సరస్సును చేరి ఇంద్రియములు వ్యాకులత చెందిగా విచారించుచుండెను.

భావ వివరణము - సంగ్రహాత్మకము

మొదటి సర్గయందు రాముడు పంపా సరస్సును, ఆతీరమందలి వనమును వర్ణించుటయు, సీత భారత్వ విరహము చెందుటయు బాహ్యము అంతర్యముగా అయ్యో! ఎల్లప్పుడు భగవంతుని సేవించును నిత్యశూల దర్శనముతో వారి అనుభవమును తాము కూడ పొందవలసిన జీవులు బాహ్యములైన వస్తువులచే ఆకర్షింపబడి భగవంతుని పొందలేకున్నారే, అను విచారాతిశయము సూచింపబడినది. ఈ వర్ణనలో జల, పుష్ప, వృక్ష, శాఖా, పర్వతశిఖరి, మేఘాదులు వర్ణింపబడినవి. కాని తద్గుణ సామ్యములచే పరమాత్మ, తద్గుణులు ఆచార్యులు, శిష్యులు, భగవానుడు, జీవులు, సారూప్యము చెందుట మొదలగునవి ధర్మని రూపముగా సూచింపబడినవి.

శ్లో॥ సౌమిత్రి! శోభతేవంపావైడూర్యవిమలోదకా
పులవద్వోత్సలవతీ శోభితావివిదైదంప్రవే॥

సౌమిత్రి! ఈ పంపా సరస్సు వైడూర్యమువలె నిర్మలమైన నీగు కలిగియున్నది. వికసించిన తామరలు కలువలు కలిగి తీరమున నానావృక్షములతో ప్రకాశించుచున్నది.

భావ వివరణము - సంగ్రహ తిత్తిము

ఇందు “సీరు” అనగా భక్తి సముద్రము అభిక్తి వైడూర్యమువలె స్వచ్ఛముగా నుండుట, అనగా నిర్మలమైన అనన్యభక్తి (కేవల నారాయణుడగు పరమాత్మకే భక్తుడై యుండుట) అని భావము వికసించిన తామరలు, కలువలు అనగా అభగవద్భక్తి అనెడు రసముచే భగవద్ధర్మసముచేసిని శరణాగతి చేయుటకై విప్లవరిన ముఖములు కలిగియుండుట (నీటిచే వికసించిన తామరలచే, కలువలచే సూచితము) నిర్మలమైన అనన్యభక్తితో చేతనులు భగవానుని శరణాగతి చేయుటకు విప్లవరిన ముఖములలో నున్నారనెడు “ధ్వని” సూచితము. దగ్గయుంక్రమందలి “శరణం” (భగవానుడే రక్షించువాడు ఇతరులు కారు) అను పదముయొక్క అర్థము సూచనగా ప్రాసంభవమగుచున్నది

శ్లో॥ సౌమిత్రి! పశ్యపంపాయతాః కాననం కంభదర్శనం
యంతరాజంతిశైలాభాఃదంధమాస్పశిఖరాశవః॥

లక్ష్యణా! ఈ పంపా సమీపాత్యామందలి వృక్షములు
పొడవైన కొమ్మలు కలిగియుండుటచే శిఖరములతో గూడిన
పర్వతములవలె ప్రకాశించుచున్నవి

భావ వివరణము - సంగ్రహ తత్వము

ఇందు భగవద్దయారసోపజీవులైన ఆచార్యులును వారి
నాశ్రయించుకొని యున్న శిష్యులును సూచింపబడిరి పంపా
సరస్వే భగవానుడు “హరిసరసివిగాహ్యవీయ తేజోజలౌఘం”
అను ఆచార్యోక్తిచే భగవానుడను సరస్సులో మునిగి
ఆ శేజస్సు అనేడు జలము ద్రావుట అనగా ఆ సరోజలముచే
వృద్ధిపొందింపబడిన వృక్షములు, భగవద్దయారసముచే
జీవించు ఆచార్యులు, ఆ వృక్షముల నాధారము చేసికొనినవి
కొమ్మలు అనగా ఆచార్యులపై ఆధారపడిన శిష్యులును
సూచింపబడిరి. అంతయెత్తుగా పెరుగుట, భగవద్దయారసము
వలన, అని భావము. శిఖరములతో గూడిన పర్వతములవలె
ననుట ఎట్టి గాలికి చలించకుండుట పర్వత లక్షణముగాన,
అట్లే మరెట్టి ఆశలకు చలించకుండుట ఆచార్య లక్షణము
పర్వతములకు శిఖరము లందము ఆచార్యునకు కీర్తి కలిగించు
శిష్యులే శోభ. కావున పర్వతములు ఆచార్యుల
విశ్చలతకు, శిఖరములు ఔన్నత్యమునకు ధ్వనిగా సూచింప
బడినది.

శ్లో॥ మాంతుశోకాభిసంతప్తం మాధవః పీడయన్ నివ
భరతస్య చదుఃఖేన వైదేహ్యహరణేన చ॥

లక్ష్మణా! భరితుడు అయోధ్యానగరమునకు వెలువలనే
యుండి ఉపవాసాదులచే కృశించుచుండుటవలనను, సీతను
తావూడు హరించు"ని పోవుటచేతను, ఇదివరకే దుష్కరుడ
నగునన్ను ఈ వసంతుడు మరింత దుఃఖింపజేయుచున్నాడు.

భావ వివరణము - సంగ్రహ తిత్త్విము

కర్మచేతను, వ్రత్యతి చేతను లాగఁడి సంసారబద్ధులై
దుఃఖించుచున్న జీవులను జూచి పరమాత్మయు విచారింపిట
సూచితము భరితుడు పరమభక్తుడు కాని భగవద్వాఙ్మా
కర్మబద్ధుడు అందువలననే అయోధ్య అనగా (భగవన్నివాస
మగు కుంఠము) నకు వెలుపల భగవద్దర్శనము లేకన్నదే
యని తన కర్మను నిందించుకొనుచు విచారింపుచున్నాడు
సీత మనస్సుచే వ్రత్యతి బద్ధురాలై భగవద్విషయమును
(మృగమును) కొరి భగవానునికి దూరమై శరీర (లంకా)
బద్ధురాలైనది అట్టి వీరినివలన తలంపకొనిన భగవంతునకు
విచారాశిశయము నొందినది వసంతుడు = సంతసించ
చేసి మనస్సును ఆకర్షించువాడు కేవలము అపరాధము
దాల్చిన నాకే హృదయాకర్షణము చేయుచున్న యీ
వసంతుడు సామాన్యజీవుల నాకర్షించుటలో నాశ్చర్యమేమి?
అని వ్రత్యతిచే ఆకర్షితురాలైన సీత కర్మాకర్షణుడైన
భరితుడు, అను చేతనుల సూక్ష్మ పరమాత్మ విచారింపుట
సూచితము

భో॥ అధికం పృతిభాజ్యేతన్నీలపీతంతు శాద్వలం

ద్యుమాళాం వివిధైః పుష్పైఃపరిస్తోమైరివార్చితం॥

ఈ ప్రదేశము నీలముగను పచ్చగను గడ్డి మొలచి యుండుటచేతను, దానిపై రంగురంగుల పుష్పములు రాలి యుండుటచేతను రత్నకంబళము పరచినట్లు మి క్కి లి ప్రకాశించుచున్నది.

భా॥ సం॥ ఆచార్యునివలన జ్ఞానము పొంది భగవంతుని చేరదగిన పురుషుడు సూచింపబడుచున్నాడు వృక్షములు భగవద్దమారసాపజీవులైన ఆచార్యులు పుష్పములు జ్ఞానము నకు సూచన “జ్ఞానపుష్పం” అను ఆర్యోక్తి రంగు రంగుల పుష్పములు అనగా అనేక విధములైన జ్ఞానములు. ఆ జ్ఞాన పుష్పములను తాల్చిన వారు ఆచార్యులనెడి వృక్షములు. ఎక్కడ? నీలపీతమైన శాద్వలము పైని. అదియే లక్ష్మీ నారాయణ స్వరూపము. నీలము భగవానుని వర్ణము పీతము (పచ్చని బంగారు రంగు) లక్ష్మీస్వరూపము. ఆ రెండు (శ్రీమత్ + నారాయణ) స్వరూపములు. వీనిని ఆధారముగా చేసికొని పరచబడినది, రత్నకంబళము. నీల+పీత అయిన శాద్వలముపై రత్నకంబళము పరచబడినది ఆ రత్నకంబళమే భగవంతుని చేరదగిన పురుషుడు. రత్నము స్వచ్ఛత, ఆధిక్యత కలిగినది. కంబళము యజమానిచే గాని మార్పుచేయబడినది. ఆచార్యధీనుడగు శిష్యుడు—ఈ మూడింటిచే సూచింపబడెను. అట్లు నీల+పీత, అయిన శాద్వలము (లక్ష్మీనారాయణ స్వరూపము) దానిపై ఆధారపడిన రత్నకంబళము అనగా

(ఆచార్యధీమదై, స్వచ్ఛత, ఆధిశ్యత కలిగిన పురుషుడు) అట్టి వానికే ఆచార్యులు అనేక విధములగు జ్ఞానములను (రంగుల పుష్పములు) ప్రసాదించుదు. ఈ శ్లోకమున వృక్షములనెడి ఆచార్యుల ద్వారా రంగురంగుల పుష్పములనెడి అనేక జ్ఞానములను పొంది సీత, పీత, శాద్వలము అను లక్ష్మీ నారాయణ స్వరూపము నాశ్రయించిన రత్నకంఠము అను పురుషుడు ధ్యనించుచున్నాడు

శ్లో॥ పుష్పభారసమృద్ధాని కిఖవాణి సమంతతః

అథాభిః పుష్పితాగ్రాభిరుపగూఢాని సర్వతః॥

బాగుగాపూచి పూవుల బరువుతోనున్న కొమ్మలు గల వృక్షములు, పూచిన కొనలు గల లతలచే మట్టుకొనబడి ఆలింగనము చేసికొనుచున్నట్లున్నది

భా॥ సం॥ వృక్షములు పురుషులకు, లతలు స్త్రీలకు సూచనలు బాగుగా పూచిన వృక్షములు అనగా మిక్కిలి జ్ఞానవంతులగు ఆచార్యులు. పూచిన కొనలుగల లతలు - సంసారములోనున్నను జ్ఞానవంతులయిన స్త్రీలు. ఆలింగనము చేసికొనుట - గృహస్థ ధర్మములోనుండుట పుష్పములు జ్ఞానమునకు సూచన అవి పరిమళించుట అనగా జ్ఞాన వ్యాప్తి జ్ఞానవంతులయిన పురుషులు, సంసారములోనున్నను, జ్ఞాన వ్యాప్తికి సంసారము అడ్డురాదనియు, వారు నివరణకే జ్ఞాన బోధ చేయగలరనియు, సువాసనా వ్యాపిచే సూచించఁ బడెనది.

శ్లో॥ పశ్యరూపాణిసౌమిత్యే! వనానాం పుష్పశాలినాం
 స్పృజతాంపుష్పవర్షాణితోయంతోయమంబామివ॥

సౌమితీ! పూవులతో ప్రకాశించు నీవనముల
 రూపములు ఆ పూవులను వర్షించుచుండుటచే వర్షించుచున్న
 మేఘములవలె కన్పడుచున్నవి.

భా॥ సం॥ పరోపదేశమే ప్రవృత్తిగాగల జ్ఞానవత్తులగు
 ఆచార్యులు సూచింపబడిరి పుష్పములతో ప్రకాశించుట
 యనగా జ్ఞానసమృద్ధి కలిగియుండుట మేఘములు వర్షించుట
 యనగా నిస్వార్థముగా స్వపరిభేదము లేకుండ జ్ఞాన వర్షము
 కురిపించుట వృక్షములవలె మేఘములును నిస్వార్థ దయ
 స్వభావము గల ఆచార్య పురుషులుగా సూచన కొండలు,
 అడవులు, గ్రామములు, సమాద్రములు అను భేదము లేకుండ
 మేఘములు వర్షించుట సహజము కావుననే మేఘములును
 ఆచార్యులే.

శ్లో॥ సపిష సంఖసంస్పర్శఃవాతి చందనశీతలః

గంధవ భృవహాన్పుణ్యంశ్రమాపనయన్తోనిలః॥

చందనమువలె చల్లనిదియు, సుగంధము నిచ్చునదియు,
 శ్రమను పోగొట్టునదియునగు వాయువు సుఖస్పర్శ కలిగించుచు
 హాయిగా వీచుచున్నది.

భా॥ సం॥ పంచభూతములును పరమాత్మ నుండి
 జనించినవే “ప్రాణాద్యాయురజాయతే” వాయు రూపమున

జీవులకు ప్రాణము పోయి పరమాత్మ కైత్య, మాంద్య, సారభ్యములతో వీచుచున్నాడు చల్లనివాడై హాయి గొల్పి, మెల్లదివాడై ఓకార్చి తాను పరిమళిస్తూ తన యందు భక్తి పరిమళమును తానే కలిగింపచేసి జీవుల కానందము గలుగ చేయువాడగు వాయు రూప ప్రాణాధార పరమాత్మ ఈ శ్లోకమున నూచితము.

శ్లో॥ పుష్పసంభవన్మణిబరావసారంతోజేవచంద్రవలాః

అపిసామధుకరోత్తంసాః పృగీతాః ఇవపాదపాః॥

పుష్పములతో నిండియున్న కొనలు గల వృక్షములు తుమ్మెదలను శిరోభూషణములుగా కలిగియుండి గాలిచే కదల్చబడుచున్నవై గానము చేయుచున్నట్లున్నవి

భా॥ సం॥ పుష్పములతో నిండియుండుట అనగా వేద, శాస్త్రాధ్యయన జ్ఞానము కలిగియుండుట గాలిచే (వాయు రూప పరమాత్మ) సర్పించుట భగవత్కటాక్షముచే భగవదనుభవము కలిగి ఆనందోత్సాహములచే సృత్యము చేయుట. తుమ్మెదల ధ్వనియే సామగానము భగవానుడు సామగాన ప్రియుడు వాని కటాక్షముచే కలిగిన భక్తిపారసత్యముచే ఆడుచు, పాడుచూ, సామగానము చేయుచున్న నిత్యసూరులు నూదంపఁబడిరి.

శ్లో॥ పుష్పితాగ్రాంస్తుపశ్యేమాన్కర్షితారాన్సమంతతః

హోటకప్రతి సంభన్నాన్నన్ నేతాంబరానివ॥

బంగారు రంగువలె బాగుగా పూచిన కొనలుగల యీ కొండగోగులను చూడుము. పీతాంబరములను ధరించి, బంగారపుటాభరణములను పెట్టుకొనియున్న మనుష్యులవలె నున్నవి

బా! సం॥ ఇందు భగవద్భక్తులు భగవత్ సారూప్యమును చెందుట సూచించబడినది. ఆచార్యుల ద్వారా భగవద్బోధనలను జ్ఞించుకొని అనన్య భక్తులై భగవత్సమీపము (పరమ పదము) నకు చేరునపుడు పరమ పదము నుండి నిత్య సూరులు ఎదురు వచ్చి ఈ చేతనులను ఆభరణాదులచే అలంకరింప చేసి భగవత్సన్నిధానమునకు గొనిపోవుదురు. కొండగోగులే భగవద్భక్తులు నిండుగా పూచుటయే సంపూర్ణానన్య భక్తి రంగు రంగులుగా నుండుటయే పీతాంబరములు. బంగారు ఆభరణములు ధరించుట సూచితము.

(భక్తులు పరమాత్మను చేరునపుడు నిత్యులు ఎదురు వచ్చుట ఆలంకరించుట మొదలగునవి అర్చిరాది మార్గమున ప్రసిద్ధ విషయములు)

ఇంతవరకు చేతనుడు ఆచార్యుల ద్వారా భగవద్భక్తి కలిగి శరణాగతిచేసి, భగవత్కృతాక్షముతో భగవత్సారూప్యము నొంది, భగవంతుని చేరుట సూచితము.

ఈ విధముగా పరమాత్మను పొందవలసిన జీవులు అన్యాసక్తులై సంసారబద్ధులగుటకు భగవానుడు విచారించుట తరువాత సూచించబడినది. వారితో కలియునిచే తానుండ

లేనట్లు విచారించుట పరమాత్మ యొక్క సౌలభ్య సౌశీల్యముల యొక్క పరాకాష్ఠ.

శ్లో॥ నహ్యేవం రసిజీయేషు శాద్వలేషు తయా సహ
దమతోవే భవేద్భిత్తా నస్పృహన్తేషు వా భవేత్॥

శ్లో॥ పద్మపత్రపిశాలాక్షీం సతతం పంకజప్రియాం
అపశ్యత్ పేషైవైదేహీం జీవితం నాభిరోపయే॥

ఇట్టి రమణీయములగు పచ్చిక ఒడ్డుల్లో సీతతో విహరించుచున్న యెడల నాకీ విచారముండకపోవును ఇతర విషయములలో గూడ ఆశయుండదు తామర రేకులవలె విశాలమైన కనులు గలదియు, ఎల్లప్పుడు పద్మము లాపై స్థితి గలదియు నగు సీతను జూడకుండ నాకు జీవితములో రుచి లేక యున్నది

శ్లో॥ నహ్యహం జీవితం శక్తః
తామృతేజనకాత్మజాం॥

జనకుని ఐమూరైయగు సీత లేనిచే నేను జీవించుటకు గూడ శక్తిగల వాడయితాను. సగరిమున కేగిన పిమ్మట సీతను గూర్చి జనకాదులడిగిన నేనేమి చెప్పదును? కావున నేనింటికి రాజాలను. నీవు పొమ్ము. అని పలికి దుఃఖించుచుండ లక్ష్మణుడు రామునకు ధైర్యము చెప్పనట్లు యుక్తిగా.

శ్లో॥ సంస్తంభ, రావం! భద్రంజేమాశుభఃపురుషోత్తమం!
నేదృశానాంమతిర్కండా భవత్యకటంషాత్మనాం॥

రామచంద్రా! ధైర్యమవలంబింపుము నీకు మంగళ
మగుగాక! పురుషోత్తమా! శోకింపకుము నీవంటి ధీరులగు
వారి బుద్ధి మందము గాదు (కుంటువడదు) శోకము ధైర్యమును
పోగొట్టను. ధైర్యము లేకున్న ఉత్సాహము నశించును.
ఉత్సాహము శంకె బలమైనది లేదు కావున ధైర్యోత్సాహ
ములను వీడక నీతిను పెదకుదము. దానిచే కార్యసాధన
మగును.

శ్లో॥ మహాత్మానం, కృతాత్మానం, ఆత్మానం
నావబుధ్యసే॥

మహాత్ముడవైన నీవు నిన్ను తెలిసికొనలేకన్నావు అని
పలికెను ఆ మాటలకు రాముడు శోకమును విడచి ధైర్య
మవలంబించెను వారిరువురూ సుగ్రీవుని పెదకుచుండ వారిని
జూచి ఋశ్యమూక పర్వతముపై నున్న సుగ్రీవుడు, వారు
వాలిచే పంపబడిన వారేమోనని భయపడి సమీపములో
నున్న మతంగా శ్రమమునకు తన మంత్రులతో పారి
పోయెను

భా॥ సం॥ సంసారములో బడి కొట్టుకొనుచున్న జీవులను
జూడగా పరమాత్ముడు అనిర్వచనీయమైన దయగల్గును.
“కృపా కాపుష్పజాయతే” (ఏదో ఒక విధమగు దయ గల్గును)

అందుచే వారిని రక్షించుటకు మార్గము వెదకును అదియే
 సీతను వెదకుట వారితో కలిసి ఆనందించుటయు, పరమాత్మ
 సౌలభ్యము. తానొక్కఁడు ఆనందింపలేడుట 'సప్తకాశీనర షేత'
 (ఆతడొక్కడే ఆనందింపలేడు) అందువలననే పరమాత్మ
 జీవులలో ప్రవేశించి వారిలోరక్తే వారిలో (బాటు సుఖదుఃఖ
 ములలో మునిగి శేలుచుండును అదియే సీతారూపమున
 నున్న సీత అను జీవునకై విచారించుటయు, ఆమెను పొందగా
 ఆనందించుటయును.

సీతమ్మ లక్ష్మీ అవతారము దానిని సూచించుటకే
 “పద్మపత్రవిశాలాక్షీ, పంకజస్త్రియా” అను లక్ష్మీనామములనే
 ఉపయోగించి లక్ష్మీ విశిష్టుడగు నారాయణుడు ఆమెను విడచి
 యుండలేకుండుటను సూచించుచు సీతా విరహమును పొందు
 చున్నట్లు బాహ్యముగా కనబడునట్లు చూపెను.

బాహ్యముగా కేవల మానవత్వము సూచించు
 చున్నట్లున్న రామునకు లక్ష్మణుని మాటలు పరమాత్మను
 గుర్తుచేసినట్లయినది రాముడు మహాత్ముఁడు = అంతికంటె
 గొప్పవాడు లేనివాడు పరమాత్మ కృతాత్ముడు = తనంత
 తాను కల్పించుకొన్న జీవాత్మతో కలిసి యున్నవాడు. ఈ
 రెండుచూతానే అయిన విషయమును మరచెనా (తెలిసికొని
 లేకున్నాడా) అనునట్లును మరల లక్ష్మణుడు జ్ఞాపకము చేయు
 చున్నట్లుని ఆతని మాటలచే ధ్వనించుచున్నది

మఠంగాశ్రమమును జేరి భయపడుచున్న సుగ్రీవుని
 జూచి ఆంజనేయుడు “సౌముఢ్డా! ఈ ప్రాంతమందు నీవుండగా

వాలివలన నీకు భయములేదు, వాకెవ్వరో తెలియకయే నీల పగులెన్నెనో సరియగు బుద్ధితో ఆలోచించి తెలివిగా విషయమును గ్రహింపవలెను” అని పలుకగా సుగ్రీవుడు “నూనీ! ధనుర్దాగులగు వారల రూపములు చూచిన నెవ్వరికి భయము కలుగకుండును? రాజులు బహుమిత్రులు అందుచే “వాలియే వారిని పంపెనేమో” అని నా అనుమానం కావున నీవు ప్రాకృత వేషమును ధరించి వారి వద్దకబోయి చక్కని సంభాషణతో వారి మాటలలో చేష్టలలో గల ఆతిర్యమును గ్రహించిరమ్మ

శ్లో॥ మమైవాభివంఖం స్థిత్యాపృచ్ఛత్వం హరిపుంగవ॥

నాకు నీయఖము కనబడునట్లుగా నిలబడి మాట్లాడుము అని పలుకగా ఆంజనేయుడు అట్లే అని భిక్షురూపమును ధరించి వారివద్దకేగెను. కాని రానులక్ష్మణులను జూచిన హనుమ తన విషయమునే మరచివాడు.

శ్లో॥ ఆబభాషేతదావీరౌ యథావత్ప్రకంసచ

సంపూజ్యవిధివద్వీరౌ హనుమాన్ సహారుతాత్మజః॥

వారిరువురను యథావిధిగా ప్రశంసించి పూజించి యిట్లు పలికెను

శ్లో॥ రాజర్షిదేవప్రతివహౌ తావసౌసంశ్రితవృతౌ

తాసయంతౌవృగగణౌ నన్యౌత్పవనచారిణః॥

శ్లో॥ దైత్యవంతౌసంపర్దాభౌతౌయంవాంబీరవాససౌ

శ్రీమంతౌదూపసంపన్నౌవృషభశ్శిష్టవికృతౌ॥

శ్లో॥ పద్మ పత్రేక్షణౌపీరౌ జటామండలః ధారణౌ
అన్యోన్య సదృశౌపీరౌ దేవతోకాదివామరౌ॥

శ్లో॥ యద్భుచ్చయేవ సర్వప్రాప్తాచంద్రసూర్యౌ వసుంధరాం
విశాలవక్షసౌపీరౌ మానుషౌ దేవరూపిణౌ॥

శ్లో॥ ఉబాయోగ్యావహం మన్యే రక్షితుం పృథివీమిమాం
ఋయంతాశ్చ సంవృత్తాశ్చ బాహవః పరిఘోపమాః॥

శ్లో॥ సర్వభూషణభూషాఢ్తాః కిమర్థం న విభూషితః?

దేవతలవలె మిక్కిలి సౌందర్యము కలవారై ప్రతా
చరణులగు తాపసులవలెను, రాజర్షులవలెను ఉన్న మీరు
సంపాతీరమందలి మృగములకు అన్యలగు వనచారులకు
భయము కలుగునట్లు ఈ ప్రదేశమంతయు పరిశీలించుచు
ఈ దుర్గము ప్రదేశమునకు వచ్చుటకు కారణమేమి? బంగాలు
శరీరకాంతి గలవారై సంపాతీమను ప్రకాశింపజేయుచు,
సింహపరాక్రమముతో, ఇంద్రియాదుల వంటి ధనస్సులను
ధరించి శత్రుసంహారము చేయుచున్న వారివలెనున్న శ్రీమంతు
లైన తామెవ్వరు? రాజ్యమేలుటకు తగిన వారైన మీరు ఈ
ప్రదేశమున కేల వచ్చితిరి? తామర రేకులవంటి నేత్రములు
కలిగి జటలు ధరించియు యాదృచ్ఛికముగ భూమికి దిగివచ్చిన
చంద్రనూరులవలెనున్నారు.

విశాల వక్షములు కలవారై పరిఘల వంటి భుజములు
 కలవారై, అలంకరించు కొనతగిన వారై నను ఎందులకు
 అలంకరించుకొనలేదు? ఈ భూప్రదేవమునంతను రక్షించుటకు
 తగినవారుగానున్నారు. బుసలు కొట్టుచున్న సాములవంటి
 బాణములతో మీ అమ్మల పొదులు నిండియున్నది మీ
 కరవాణములు (కత్తులు) పొరలు విడిచిన సాములవలెనున్నవి
 నాతో ఏల నూట్లాడకు! ధర్మాత్ముడైన సుగ్రీవుడు సోదరుడగు
 వాలిచే తరుమగొట్టబడి ఋష్యమూక పర్వతముపై
 దుఃఖముతో నున్నాడు నేనాలని మంత్రిని 'హనుమంతుడ'ను
 పేరు గలవాడను సుగ్రీవుని పంపున వచ్చితిని అతడు తనతో
 స్నేహమును కోరుచున్నాడు అని యదార్థమునే పల్కెను.

భా॥ సం॥ ఈ సృష్టలో ఆంజనేయుని మనోదృష్టికి
 రాయుడు పరమాత్మగనే గోచరించినట్లు ఆతని మాటలలో
 ధ్వనించుచున్నది భిక్షురూపముతో వచ్చి వారి రూపములు
 చూడగనే మైమరచి తన యదార్థ విషయమునే చెప్పెను.
 'దేవప్రేమ' 'దేవతలవంటివారు' అనుటచే వారు స్వయం
 ప్రకాశులని తెలియుచున్నది 'సువర్ణాభా' బంగారము వంటి
 శరీర కాంతిగలవారు అనుటగో శ్రీరాముడు భగవానుడే
 గావున ఉపనిషత్తులలో చెప్పబడిన 'య ఏషాంతరాదిత్యే
 హిరణ్మయః పురుషః' అను (వాక్యము) సూత్రము చేత
 'అంతరాదిత్య విద్య' భగవానుని బంగారు రంగు గలవాడు
 అని పేర్కొనుటవలసను 'ధ్యేయస్సదా.. హిరణ్మయవపుః'
 అనుటచేతను శ్రీరాముడు బంగారు రంగు గలవాడుగా
 మారుతి మనోదృష్టికి గోచరించుచుండును. ఇక లక్ష్మణుడు

స్వయముగనే 'శుద్ధజాంబూనదప్రభః' అని శుద్ధి చేసిన బంగారు వంటి కాంతిగలవాడు గ న సువర్ణాభర్ణ మిరుపురి శలదు.

'పద్మపత్రేక్షణా' తామరి రేఖల వంటి కన్నలు గల వారు అనుటచే భగవానునికు 'పుండరీకాక్షుడను సార్థక్త నామమును తెలియచేయు, 'యథాకవ్యాసం పుండరీక మ్మేష మగ్నిణి' అని ఉపనిషత్తు లొ శాస్త్రుడిని ఆ లక్షణ మ్మ పరిమాత్మదే శేషాంశసంభూతుడుగాన లక్ష్యమని సేత్రములు ఎఱ్ఱగా నుండుటయు సహజము.

'బాహవః' అని బహువిచనము చెప్పటచే 'ఇరుప్రరి భజములు' అని చెప్పవచ్చును. ఆంధర్యముగా శ్రీరామడు చతుర్భుజుడుగా దర్శన మొసంగట నూచితము

'శ్రీమంతే' 'శ్రీ' అనగా లక్ష్మి అమె కలవాడు శ్రీమంతుడు. అతడే నారాయణుడు 'శ్రీ' అనగా కైంకర్య లక్ష్మి అది గలవాడు లక్ష్మణుడు 'లక్ష్మీవాన్' అనియు. 'శ్రీమాన్' అనియు సౌమిత్రిని గూర్చి రామాయణములో అనేక మాటలు చెప్పబడెను. కావున వారిరువురును శ్రీమంతులే. ఈ విశేషణము శ్రీమన్నారాయణావతార నూచనకే

'యదృచ్ఛయైవసంప్రాప్తాచంద్రినార్యావసుంధరాం' 'యాదృచ్ఛికముగా భూమికి దిగివచ్చుట' అనగా భగవానుడు తనంతలానుగా మానుషరూపమును ధరించుటకు 'పితరం

రోచయామాస... దశరథం” అని తానే దశరథుని తండ్రిగా వరించి భూమికి దిగివచ్చిన వాడని భావము. అదియు(గాక “అజాయమానో బహుధా విజాయతే” పుట్టుకలేనివాడు అనేక విధములుగా తన యిష్టము వచ్చినట్లు పుట్టుటయు సూచితము.

చంద్రగూర్వ లిగువురితో పోలిక మిత్తులకు చంద్రుని వలె చల్లగను, శత్రువులకు సూర్యునివలె తీక్షణముగను ఉండురని భావము. ఆ చంద్రగూర్వ లిగువురును పరమాత్మ నుండి పుట్టినవారే, “చంద్రమామనసోజాతః, చక్షోన్సార్యో అజాయత” అను పురుషసూక్త సూక్తిచే చంద్రసూర్య రూపములు రెండునూ సర్వేశ్వరుడే.

“రక్షితుం పృథివీమహం” భూమిని రక్షించుట కొరకై అవతరించిన వాడు ‘రక్షించుట’ అనగా సృష్టి స్థితి సంహారములు మూడును రక్షణలోనే యున్నవి అనగా సృష్టి, స్థితి, సంహారములు చేయుటకు తగినవారని భావము. పరమాత్మ వ్యూహోపతామగు పరవాసుదేవులే సంకర్షణ, ప్రద్యుమ్న, అనిరుద్ధరూపములతో సృష్టి, స్థితి, సంహారము లొనర్చుట సూచితము.

వజ్రాయుధముల వంటి ధనస్సులు, పౌరలు విడిచిన శాములవంటి ఖడ్గములు, బుసలుకొట్టుచున్న సత్వముల వంటి బాణములతో నిండిన అమ్మల పొడులు ధరించి “శత్రు సంహారకులు” అన్నట్లున్న వారు అనుటలో సర్వరాక్షస సంహారము సూచితము.

ఈ విధముగా భ, గ, వ, చుబ్బ వాచ్యుడై, నారాయణ స్వరూపుడై, చతుర్భుజుడై సృష్టి, స్థితి, కాయకారకుడై, రాక్షస సంహారకుడై లీలావిహారుడై ఆంజనేయుని మనో దృష్టికి పరమాత్మయే గోచరించుట ఆతని మాటలవలన ధ్వనించుచున్నది. కిష్కింధకాండలో 'నారాయణ' పదము యొక్క అర్థము కొంతవరకు ఈ మాటలచే నూచింపబడినది.

ఆంజనేయుని మాటలకు శ్రీరాముడు సంతసించి లక్ష్మణునితో అరిందను! ఏ సుగ్రీవుని కొరకు మనము వెదకు చుంటేమో ఆ సుగ్రీవునిచే పంపబడిన ఆతని మంత్రే అయిన యీతడు మన వద్దకే వచ్చెను. ఆతనితో మధురముగా, స్నేహయుక్తముగా మాట్లాడుము.

అంశేగాదు -

శ్లో॥ నాన్మగ్యేదవినీతస్య నాయంబుచ్చేదధారిణః

నాసామవేదవిదుషః శత్యవేషం పృభాషితుం॥

శ్లో॥ నూనం వ్యాకరణం కృత్స్నవనేన హాధాశుతం

అవిస్తర మసందిగ్ధ మవలంబిత మద్యుతం॥

శ్లో॥ ఉచ్ఛార్జయంతి కళ్యాణీం వాచం హృదయ హరిణీం

అనయా చిత్తయావాదా తిస్థానవృంజనస్థయా॥

శ్లో॥ కన్యనాదాధ్యతే చిత్తరుంద్యతాసేదదేరపి

ఏవంగుణ గణైర్బుక్తా గంస్యస్యః కాద్యసాధరాః

తస్యసిద్ధ్యంతి సర్వాధాః దూతవాక్య పృబోదితాః॥

“ఋగ్వేదవిసీతుడు, యజుర్వేదధారి, సామ వేదవిడుడు, రవృ ఇతరు లిట్లు మాట్లాడజాలరు. అపశబ్ద మేమాత్రము లేకుండుటచే వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞునివలె నున్నాడు మాటలాడు నపుడు ఇరీర విశారము లేవియును లేవు అలగ్గము గాని, తొందరగాని లేక చక్కని స్వరముతో మనస్సును హరించు నట్లు పలుకుచున్నాడు విచిత్రమై శిశువు, ఉరము, కంఠము, అను త్రిస్థానములనుండియు, ఉదాత్తానుదాత స్వరముతో చక్కగా మాటలాడుచున్న యీతినిపై కత్తి నెత్తిన ఇత్తునన కైనను ద్వేషము పోయి అనురాగము కలుగును. ఇట్లు శార్యసాధకులైన దూతిలున్న యెడల వారి మాటలవలననే యజమానునికి సర్వశార్యము లును సిద్ధించును” అని పరిశ్రమ.

భా॥ సం॥ ఆంజనేయుని మాటలను బట్టి ఆతిడు ఆచార్యుడుగను (తగిన) దూతగను ఉండుటకు తగినవాడని శ్రీరాముడు గుర్తించినట్లు పై వాక్యమువలన తెలియు చున్నది. వేదవేత్త శాస్త్రసంపన్నుడు, మంత్రజ్ఞుడు, ఋషి భక్తుడు, పురాణజ్ఞుడు, దయావంతుడు, గురుభిక్షయతుడు, మాత్సర్యము లేనివాడు ఆచార్యుడుగా మండుటకు తగిన వాడు ఈ లక్షణములు ఆంజనేయునిలో నున్నట్లు శ్రీరాముని మాటలలో సగపడుచున్నది.

ఋగ్వేద విసీతుడు — విసీతుడనగా బాగుగా శిక్షింప బడినవాడు. ఋగ్వేదమున ప్రతిపర్వము స్వరముతో కూడి యున్నందున మనస్సును దానియందే ఉంచి సావధానముగా ఉచ్చరింపబడునట్లు శిక్షితుడు కావలెను ఈతడట్లు సావధాన

ముగా మాట్లాడుటచే ఋగ్వేద వినీతుడు కావలెను. (చెప్పిడి విషయము నంగు ఏ మాటకు ఎంత పలుకుబడి కావలెనో అట్లు ఊచితో పలుకుట) అట్లు మాటలాడు చున్నవాడు గావున ఈతడు ఋగ్వేద వినీతుడు.

యజుర్వేదధారి - ధారణ మనగా చెప్పిన దానిని జాగ్రత్తగా మనస్సునందుంచుకొనుట యజుర్వేదములో ఒకే క్యము అనేక పర్యాయములు చాలచోట్ల వచ్చుచుండును. ఆ తరువాత వాక్యములు మారును ఆ వాక్యమును మనస్సు నందు ధరించి పట్టుటయే ధారణ. ఇది యజుర్వేదమునకు మిక్కిలి అవసరము ఏమాట తరువాత వదిలి వెళ్ళకవలెనో అట్లే ఈతడు క్రిమము తప్పకుండ పలుకుచున్నాడు. కావున యీతడు యజుర్వేదధారి.

సామవేదవిదుడు - “విదుడు” అనగా అపల నున్న దానిని గూడ బాగుగా ఎరిగినవాడు. సామవేదము గాన ప్రధానమైనది ఎక్కడ ఏ స్వరము ఎంత ఎక్కువ గానము చేయవలెనో బాగుగా ఎరుగవలెను. అట్లు గానము చేయుటయే విద్యతు ఇది సామవేదమున అవసరము గొంతుకతో ఏ అప స్వరమును లేకుండ మాట్లాడుట ఈతడట్లే నుస్వరముతో మాటలాడు చుండుటచే సామవేద విదుడని తెలియు చున్నది. ఇవన్నియు వేదాధ్యయన సగుని లక్షణములు

అంతేగాక “రక్షీతుం పృథివీషిమాం” ఈ భూమిని రక్షించుట కొరకు అని పోగుటచే ఋగ్వేద మందలి “బ్రహ్మవా ఇదమేక ఏవాగ్రీ ఆసీత్” మొదలగు వానిని

బాగుగా అవగాహన చేసికొన్న ఋగ్వేద వినీతుడనియు,
 “మానుషే దేవరూపిణౌ” మానవరూపము ధరించిన దేవతలు
 అని పలుకుటచే యజుర్వేద మందలి “అజాయమానో బహుధా
 విజాయతే” ఇత్యాదులచే పరమాత్మ అనేక విధములుగా
 అవతరించును అని తెలియచేయు “యజుర్వేదధారి” అనియు
 “పుండరీకాక్షౌ” తామరపూవులవంటి కన్నులు గలవారు
 “సువర్ణాక్షౌ” బంగారు వంటి కాంతిగలవారు అని పలుకుటచే
 చాందోగ్యోపనిషత్ లో చెప్పబడిన “యథాకప్యాయసంపుండరీక
 మేవమషీణీ” “హిరణ్మయఃపురుషః” మొదలగు పరమాత్మ
 స్వరూపమంతయు చెప్పిడి ఉపనిషత్తులన్నియును బాగుగా
 ఎరిగినవాడని స్పష్టమగుచున్నది

మరియు మాటలలో అపశబ్దము లేకుండుటచే వ్యాకర
 ణజ్ఞుడనియు, అవయవము లందు ఏవికారము లేకుండుట, శబ్ద
 విస్తారము లేక పదవర్ణాదులలో సందేహము లేక, ఆలస్యముగా
 గాని, తొందరగాగాని, కాకయుండుటచే శిక్షియందు శిక్షితు
 డనియు. మధ్యమ స్వరముతో హృదయమును హరించునట్లు
 మంగళకరమైన మాటలను బట్టి దయాది గుణములు గలిగి
 భగవద్భక్తియుతుడై నిర్మాతృత్వముతో శిష్యులను సాకగల
 శక్తిగలవాడనియు అందుచే ఆచార్య స్థానమునకు తగిన
 వాడనియు శ్రీరాముని మాటలలో వ్యక్తమగుచున్నది.
 అంజనేయుని ఆచార్య స్థానీయ విశిష్టత శ్రీరాముడే ఈ
 కాండమునందు ప్రాతిపదికగా నూచించెను.

(శ్రీ)రాముని మాటలు వినిన లక్ష్మణుడు హనుమంతునితో
 “సుగ్రీవుని గుణములకు మేము వినియున్నాము. ఆతనితో
 సఖ్యము మాకంగీకారమే” అనగా మారుతి మిక్కిలి
 సంతృప్తితో “అయ్యా! తామెందులకీ ఘోరారణ్యమునకు
 వచ్చితిరి?” అని అడిగెను అంత సౌమిత్రి.

శ్లో॥ రాజు దశదదోనాపం ద్యుతిమాన్ ధర్మవత్సవః
 బాతుర్వర్షద్వం స్వధర్మేణ నిత్యవేదాభ్యపాదయత్॥

శ్లో॥ తస్మాదంపూర్వజః పుత్రోదామోనామజనైశ్శతః
 శరణ్య స్పర్ధభూతానాం పితుర్నిర్దేశపారగః॥
 రాజబక్షణసంపన్నః .. గుణవత్తదః ...

శ్లో॥ అహమస్మావదోభ్రాతా గుణైర్దాస్యపంపాగతః
 కృతజ్ఞస్య బహుజ్ఞస్య లక్ష్మణోనామ నావంతః॥

శ్లో॥ రాజ్యాద్బ్రష్టోవనేవస్తం పుయోసార్థమిహగతః
 భార్గవరాజు మహాతేజాస్వీతదయానుగతోఽశీ॥

దశరథుడు మహారాజు మిక్కిలి తేజస్వగుడై
 అయోధ్యానగరమునకు ప్రభువుగా నుండి ధర్మని
 ఆసక్తిలవాడై నాల్గు వర్ణముల వారిని పాలించుచుండెడి
 వాడు. ఈ (శ్రీ)రామ పండుకడలిని శ్రేష్ఠ పుత్రుడు సర్వ
 భూత శరణుడు రాజలక్షణములతో కూడిన వాడు మిక్కిలి

గూవంతుడు. వన్ను లక్ష్మణు డందురు. ఈ రామచంద్రుని గుణములకు దాసుడనైతిని ఈతడు కృతజ్ఞుడు. బహుజ్ఞుడు. తండ్రి మాట నిలవ దుచి రాజ్యమును విడిచి అరిణ్య వాసము చేయుచుండ మేము లేని సమయమున రావణుడను వాడు సీత నపహరించెను.

ఆ రావణుని వెదిలుచుండగా కబంధుడనువాడు గామునిచే శాపమోక్షమును పొంది “సీతను వెదకుటకు సుగ్రీవుడు సమర్థుడు” అని చెప్పెను. ఆ సుగ్రీవుని కొరకై మేము వెదికు చున్నాం. ఇదమో య దాగ్ని స్మృతాంతము

శ్లో॥ విషదత్త్వాచనిత్త్వాని పౌష్కల్యాణానంత్రవందయశః
చోకనాథః పురాభూత్వా సుగ్రీవం నాథమిచ్ఛతి॥

శ్లో॥ పితాయస్యస్మదాహ్వానే చ్చరణోద్ధర్మవత్పుత్రః
తస్యపుత్ర శ్చరణార్హస్త్వ సుగ్రీవం శరణం గతః॥

శ్లో॥ సర్వతోకస్య ధర్మాత్మా శరణ్య శ్చరణం పురా
గర్భద్యేరాభుగ్గస్తోమయం సుగ్రీవం శరణం గతః॥

శ్లో॥ యస్యప్రసాదే సతతం ప్రసీదేయందివఃప్రజాః
సదామో వానదేంద్రస్య ప్రసాదమభికాంతతే॥

“పూర్వము ఏమహానుభావుడు కోరిన వారికి కమస్తై శ్వర్యముల నిచ్చి ఉత్తిమమైన కీర్తిని సంపాదించి లోక

నాదుడుగా నుండెనో, ధర్మవత్సలుడు, శరణ్యుడు అయిన దశరథునకు కుమారుడయ్యెనో, ధర్మాత్ముడై, సకల లోకములకు శరణ్యుడయ్యెనో, ఎవని అనుగ్రహము వలన పౌజలు తృప్తి తృప్తి కలవారైనారో అట్టి నా అగ్రజుడగు రఘు వంశ సంభూతుడైన రాముడు వానర రాజయిన సుగ్రీవుని అనుగ్రహము కోరుచు శరణు వేడుచున్నాడు” అని పలికెను.

భా॥ స॥ లక్ష్మణుని మాటలలో తమ వంశీయుల పౌత్రిక, అట్టి వంశము గనుకనే పరమాత్మ అందవలెఱింపుట, పరమాత్మ యొక్క అసాధారణ లక్షణములు, అందువలననే జీవులందరును వానికి దాసభూతులగుట ప్రతిపాదించబడుచున్నది. ద్వయ మంత్రమందలి “శరణం” అనునది సూచించబడినది.

రఘువంశీయులు ధర్మము నందే ఆసక్తిగలవారు. నాల్గు వర్ణముల వారిని స్వధర్మములకు భంగము రాకుండ కాపాడువారు. కనుకనే భగవానుడు దశరథునే తండ్రిగా వరించెను. గుఱవంతుడు-సౌఖ్య, సౌలభ్యాది సకల గుణములు గలవాడు, కనుకనే తండ్రి మాట నిలబెట్టవలచి రాజ్యమును తృణప్రాయముగా విడిచి వచ్చినాడు కృతజ్ఞుడు. చిన్న ఉపకారమునె నను గొప్పగా చెప్పకొనువాడు, తృప్తి చెందువాడు “కృతేనై కేన తువ్యతి” అని అయోధ్యాకాండము నందే చెప్పబడినది అంతేకాదు. “బహుజ్ఞుడు” అనేక విషయములు (అన్నియు) తెలిసినవాడు ‘యస్మిన్మహర్షిస్సర్వవిత్’ అను పరమాత్మ లక్షణములు కలవాడు, అట్టి భగవద్గుణములకు

లోబడిన నేను ఆతనికి దాసునిగానుంటిని 'పరవానస్మికాకుల్ స్థ' అన్నాను ఇదివరకే అందుచే చేతనులందఱును పరమాత్మకు దాసులే అగుట సూచితము

“సర్వభూతి శరణ్యుడు” కేవలము అల్పులగు జీవులకే గాదు పంచభూతములను నియమింపగలవాడు “భీమాస్మాత్ వాతఃపవతే, భీషా దేవేనార్యః, భీమాస్మాదగ్ని శ్చేంద్రశ్చ” ఇత్యాది ఉపనిషద్వాక్య ప్రతిపాద్యుడైన పరమాత్మయే గావున సర్వభూతి శరణ్యుడు ఈరాముడే సుమా! అంతేగాదు సర్వలోక శరణ్యుడు - లోకము లన్నింటికిని రక్షకుడు. సృష్టి, స్థితి, లయకారకుడు సర్వసంపదల నొసగుట అనగా భక్తితో ప్రార్థించిన వారికి పునరావృత్తి రహితమైన పరమ పదమును కటాక్షించగలడు. “గచ్ఛలోకానను త్రిమాన్” అన్నాడు జటాయువును.

ఈ శకులు ఒక పరమాత్మకే కలవు. ఇవి ఒక్క సరమాత్మకే సాధ్యములు. అని సూచించెను “లోకనాథః పురాభూత్వా” పూర్వ మీతడు సమస్త లోకములకు ప్రభువు సుమా! ఈ జీవులందఱు ఈతని కటాక్షము చేతనే తృప్తి చెందినవారు ఈ మాటలన్నిటియందును రాముడు పరమాత్మగనే ధ్వనించునట్లు లక్ష్యుడు పలికెను.

ఆ మాటలకు ఆంజనేయుడు సంతసించి “సుగ్రీవుడు వాలిచే అపహరింపబడిన రాజ్యమును, భార్యను గూడ పొందగలడని నిశ్చయించుకొని రామా! సుగ్రీవుడు మీపనికి

తప్పక సాయపడగలడు. రండు ఆతని వద్దకు పోవుదము” అని పలికి భిక్షరూపమును విడిచి వానరరూపుడై వారిని భుజము లపై కూర్చుండ బెట్టికొని మగ్గివుని వద్దకు వెళ్లెను.

భా॥ సం॥ రాముడు పరమాత్మ ఆ పరమాత్మను ఆంజనేయుడు వహించెను. పరమాత్మను వహించునది మంత్రము ఆ మంత్రమే ఆంజనేయుడు, ఆచార్య స్థానము నందుండుటకు వేదాధ్యయన పరుడేగాక బ్రహ్మోష్ఠుడు కూడ కావలెను. “శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠం” ఇది వరకు శ్రోత్రియుడు-వేదాధ్యయనపరుడు పరమాత్మను వహించుటచే ఆంజనేయుడు బ్రహ్మోష్ఠుడు కూడ అయినాడు. అట్టివాడే మంత్రోపదేశార్హుడు అగు ఆచార్యుడు ఆయన ద్వారానే జీవులు పరమాత్మనుచేరవలెను. అట్లే ఇప్పుడు ఇచ్చట జన్మడైన సుగ్రీవుడు శ్రోత్రియుడై, బ్రహ్మోష్ఠుడై, పరమాత్మను వహించిన ఆచార్యుడగు ఆంజనేయుని ద్వారానే పరమాత్మ యగు రాముని పొందగలిగెను.

ఆంజనేయుడు సుగ్రీవునితో రామలక్ష్మణుల వృత్తాంతమును చెప్పి “దృఢవిశ్రమము, సత్యవిక్రమము, పితృర్పితృశాధర్మపాలకుడు అయిన రాముడు అరిణ్యములొ నివసించుచుండగా రావణాపహృత భార్యడై నిన్న శరణు కోరుచున్నాడు. వారిని ఎదుర్కొని పూజింపుము” అని పలికెను.

భా॥ సం॥ రాముడు సర్వేశ్వరుడే అయిన ఒక కోళిని శరణు కోరుట ఏమి? అనగా ఇందు పరమాత్మ యొక్క

సౌశీల్యము వ్యక్తమగుటయేగాని ఆతని పరత్వమునకు లొటు
వచ్చుటగాదు ఆతనికి చేతిగాక కాసికాదు బాలకాండ 1వ
సర్గలో వాల్మీకి నారదుని “గుణవాన్ కః” అని ప్రశ్నించెను!
అచట “గుణము” అను దాని కర్థము “సౌశీల్యము” చాలా
గొప్పవాడు మిక్కిలి తక్కువ వానితో గాఢమైన స్నేహము
కలిగి యుండుటయే “సౌశీల్యము” “మహతోమందై స్సహ
నీరంధ్రేణ సంక్షేపః” అని శాస్త్రము అదియే సౌశీల్యము
యొక్క భావము

ఇచ్చట రాముడు జ్ఞాన, బలాది సర్వ గుణములు గల
వాడు సుగ్రీవుడు వానరుడు అట్టివానితో “నీవే నేను, నేనే
నీవు” అనునట్టి స్నేహము కలిగియుండెను అందువలననే
తానే శరణుకోరి దాపరికము లేని సౌశీల్యము ను నిరూపించెను.
సౌశీల్యము లేని పరత్వము ప్రకాశించుదుగాదా! కనుకనే
కృష్ణావతారమున మిక్కిలి తక్కువవారై లోకజ్ఞానము లేని
వెట్టిగొల్లలచే కట్టబడి, కొట్టబడి వారికే స్వాధీనుడయ్యెను.
కావున రాముడు సుగ్రీవుని శరణు కోరుట కేవలము సౌశీల్య
ప్రకటనముకే అని ఎరుంగునది ఈ విషయము రామాయణ
మున చాలచోట్ల ప్రతిపాదించబడినది గుహుడ, జటాయువు,
సుమంత్రుడు మొదలగు వారి విషయము బట్టి గ్రహించునది.

ఇక ఆంజనేయుడు సుగ్రీవునితో రాముని గూర్చి
చెప్పటాగో సత్యచిక్రమాది భగవద్గుణములను ఆతనికి తెలియ
చేయుటకే భయస్థుడు, పాపము చేసినవాడు, తనను
భగవంతుడేమి శిక్షించునో అని భయపడియుండ ఆచార్య

ముఖముగా భగవద్గుణములను విని భయము వీడి కరణాగతి చేయును అదియే “ఉపాయము” అని తెలియ చేయుచు ‘శరణం’ అను ద్వంద్వము తిశబ్దార్థము ఇచ్చట సూచింపబడినది

ఇక బాహ్యముగా చూచిన రాముడు చక్రివర్తి గుమారుడు తాటకాది మారీచ దుష్టరాక్షస వధ చేసి శివ ధనుర్భంగ మొనర్చి విరాధ కబంధాది రాక్షసులను సంహరించినవాడు. అయినను ఒక వానరుని సహాయమపేక్షించుట అనగా లోకములో ఎంత గొప్పవారైనను ఒకరి పనికి యింకొకరు సాయపడి అన్యోన్యకార్యములు నెరిపేర్చుకొనిన కేవలము మానవులకే గాక పశుపక్ష్యాదులకు గూడ విశ్వమత్యము పెంపొందుననియు, దానిచే లోకము సుఖశాంతి లతో నుండుననియు తెలియ చేయుటకే తన సౌఖ్యము ప్రదర్శించెనని ఎరుగునది.

హనుమంతుని మాటలు వినిన సుగ్రీవుడు మిగుల సంతసించి మానవ రూపమును ధరించి ‘సకృత్వామానుషం రూపం సుగ్రీవం’ రామునితో “రామా! నీవు ధర్మాత్ముడవు, పౌరుషవంతుడవు, సర్వవత్సలుడవు, వానరుడనగు నాతో చెలిమి చేయవలచిన నాచేతిని పట్టుకొని దాటరాని వ్యవస్థను ఏర్పరచుము. (చేతిలో చేయి వేయుట ఈ నాటికిని ఆచారమై యున్నది) అనగా గాము డాతిని హస్తమును పట్టుకొని పీడించి ఆతనిని కాగిలించుకొనెను వెంటనే అరిజనేయుడు శమీసమిధులను మధించి అగ్ని పుట్టించి పూజించి వారిరువురి మధ్య నుంచగా వారామున్నికి ప్రదక్షిణ మొనర్చి స్నేహము

గట్టుకొని “మన యిరువురికిని ముఖదుఃఖములు సమానములు. నీ సుఖమే నాసుఖము, నీ దుఃఖమే నాదుఃఖము” అని ప్రతిజ్ఞ చేసికొనిరి

శ్లో॥ త్వంవయంస్యోఽసివేంహృద్వోహ్యేకందంఃఖం

సంఖంబనౌ॥

భా॥ సరి॥ అంజనేయుని ద్వారా శ్రీరామ సుగ్రీవులకు స్నేహము కలిగెను. అనగా అంజనేయుడను ఆచార్యుని శృవవలన “సుగ్రీవుడను జీవుడు” “శ్రీరామచంద్రుడు”ను పరమార్థకు సమీపవర్తి కాగలిగెను అను విషయము సూచితము.

ఇట్లు రామ సుగ్రీవులకు మైత్రి కలుగగా సీతమ్మకు, వారికి, రావణునకు ఎడమ కన్ను లదిరినవట. ఎడమ కన్ను అదురుట (స్త్రీలకు (సీతమ్మకు) శుభసూచకము. పురుషులకు (వాలీ, రావణులకు) అశుభ సూచకము. అంత సుగ్రీవుడు రామునితో “శత్రుభయంకరా! ఆరాక్షసునిచే అపహరింపఁ బడిన నీ భార్యను ఆకాశమందున్నను పాతాళమందున్నను వెదకి తీసుకొని వచ్చియిత్తును. నాకొక చిన్న అనుమానము. ఒక రాక్షసునిచే కొనిపోబడుచున్న ఒక స్త్రీ “రామా! రామా! అనుచు మమ్ములను జూచి ఉత్తరీయమును, ఆభరణములను క్రింద పడవై చినది వానిని మేము తీసి దాచితిమి. ఆమె సీతమ్మ కావచ్చును. అని పలికి గుహ నుండి వానిని తెచ్చి రామునకు చూపెను.

ఆ యాభరణము లను చూచిన రాముడు కన్నీరు
కాల్చుచు “హా ప్రియులారా అని దుఃఖించుచు” లక్ష్మణా!
సీతచే పచ్చికపై పడవేయబడిన ఈ ఆభరణములను చూచితివా!
అనగా లక్ష్మణుడు వానిని చూచి,

**శ్లో॥ నాహంజానామివేద్యుదే నాహంజానామితుండదే
నూపుదే త్వభిజానామి నిత్యం పాదాభిపదనాత్॥**

ఈ కేయారములు, ఈ కుండలములు నేనెరుగను గాని
ప్రతిదినము ఆ తల్లి పాదారవిందములకు నమస్కరించు
చుండుటచే “ఈ అండెలు మాల్పిమా మా తల్లి సీలవ్యక్తి”
అని గుర్తింపగలుగు చున్నాను

భా॥ సం॥ ఈ మాటలవలన శేషభూతుడైన లక్ష్మణుడు
సీతారాముల సేవానిరతుడేగాని అన్యోవయ అటుడు
కాడనియు, సీతను కన్నెత్తియైన చూచి యెరుగడనియు
తెలియు చున్నది.

అంత రాముడు “సుగ్రీవా! ఆ రావణు డెక్కిడ
నున్నాడు! నాసీత సవహరించిన ఆ దుష్టుని యిప్పుడే సంహ
రించెదను.” అని పలుక సుగ్రీవుడిట్లనెను. రామా! ఆరావణుని
స్థానముగాని, ఆతని బల, సామర్థ్య, పరాక్రమముల గాని
నేనెరుగమ? అయినను సీతను నీవు పొందునట్లుగా
ప్రయత్నించెదను. దుఃఖమును విడువ్మము చూడము. నేనను
భార్యను పోగొట్టుకొనియే యున్నాను. అయినను దుఃఖింప
లేదు. భీరుడు దుఃఖింపడు. నిన్ను ప్రార్థించుచున్నాను.
విచారింపకుము అని అనునయించెను.

భా॥ సం॥ ఇచట సుగ్రీవుడు రావణుని గూర్చి తనకు తెలియనట్లు మాట్లాడెను ఇదియొక రాజకీయాము. అట్లుండగు ఏ రాజయినను తన కార్యము నెరవేరినదే ఎదుటి వారి కార్యము నెరవేర్ప సిద్ధపడడు. కాక సుగ్రీవునకు మరియొక భయము కూడ కలుజేసెను అనితొచును ఏమనఁ రావణుని గూర్చి ముందుగానే గామునకు చెప్పినచో అప్పటి పరిస్థితిని బట్టి భార్యాసత్తుని గానియు వెంటనే సీతాస్వేషణమునకు పంపదలచిన తన వద్ద తగినంత సైన్యము లేదు వాలి వధ జరుగవలెనని నానందమును తన శత్రువుకాగు అందుచే (వానర వీరులు లేరు గుటచే) సీతాస్వేషణము జరుగదు. కావున ముందు వాలి వధ జరిగి వానరులు తన వశము కావలెను అంతేగాక గామ, సుగ్రీవులు భార్యాసత్తులై మిత్రులుగానూన్న విషయము వాలి రావణులకు తెలిసిన యెడల వారిరువురను ఏకము కావచ్చును. వారిరువురును వీరిరువురకు శత్రువులు కదా! శత్రువు లిరువురు బలవంతు లేకమైన కనీసము సైన్యమైన లేక తామిరువురు ఏమిచేయు గలరని అనుమానించెను అందు నె తమ యిరువురి కార్యములు భంగముగాక సక్రమముగా నెరవేరటకు ముందుగా వాలి వధ జరుగుట మంచిదిని రామునితో తనకు రావణుని గూర్చి తెలియనట్లు మాట్లాడి ఆతనికి ధైర్యము చెప్పి దుఃఖితుడు కాకుండగ చూచుటకై ప్రయత్నించి యీ విషయమును (రావణుడు తనకు తెలియనట్లు మాట్లాడుట) మరుగు పరిచి యుండవచ్చునని చెప్పెదరు.

(బహుశః ఈ విషయము రాముడు గ్రహించియుండవచ్చును) కనుకనే సుగ్రీవుని మాటలు వినిన రాముడు కన్నీరు తుడుచుకొని “సుగ్రీవా! హితమును కలిగించు మిత్రుడెట్లు పలుకునో అట్లే పలికినావు ప్రస్తుతము నేనేమి చేయవలెనో చెప్పము నావలన అన్ని పనులు ముగియవని సత్యముగా చెప్పచున్నాను” అని పలుకగా సుగ్రీవుడు తన కార్యము నెరవేరినట్లే సంతసించెను.

భా! సం! ఇచట రాముడు ఆభరణ దర్శనముచే రావణుని వెంటనే చంపవలయునని సిద్ధపడట “పరమాత్మ దుఃఖితులగు చేతనులపైగల వాత్సల్యాతిశయముచే వారిని శీఘ్రముగా రక్షింపవలెననెడి “త్వర”యు దుష్టశిక్షణ చేయుటలో ఆసక్తియు సూచింపబడినది.” అన్ని పనులు నావలన ముగియును అనుటచే సర్వశక్తులు గలవాడు గావున దుష్ట వాల్మీ, రావణుల శిక్షించుటయు, తద్వారా శిష్టరక్షణము ధర్మసంస్థాపనయు జరుగ గలదను సూచనయు చేయబడెను.

అంత సుగ్రీవుడు “రామా! నీదయచే సురరాజ్యమైనను పొందగలను. స్వరాజ్యమును పొందుట కాశ్చర్యమేమి! అన్ని సాక్షిగా మనము మిత్రులము. మిత్రుని బంగారము మొదలగు వస్తువులు తన సొమ్ముతో సమానములు. ధనికుడు, దరిద్రుడు, దుఃఖి, సంతోషి, దోషి, నిర్దోషి అనుభావము లేకయే కార్య సాధనములో నాతడుపయోగపడును. అట్టి మిత్రునకై, ధనము, సుఖము, దేహము కూడ విడువవచ్చును.” అనిపలికి చిగుళ్లతో పూలతో నిండిన ఒక సౌలవృక్షపు కొమ్మను

తెచ్చి దానిపై రాముని కూర్చుండచేసి తానును ఒక ప్రక్క
కూర్చుండెను

భా! సం! సుగ్రీవుడు మిత్రబంధులులను ఇచట
చక్కగా వివరించెను. మిత్రులు అర్ధాశనాధిష్ఠితులగుట అతి
మిత్రీత్వకాచన కావున రాముని ప్రక్కనే ఒకే ఆసనముపై
తాను కూడ కూర్చొనెను

పిదప రాముడు “సుగ్రీవా! నీకు వాలితోగల వైర
కారణమును తెలియచేయుము. దానిని బట్టి తరువాతి
కార్యమును చేయుదును” అనెను.

భా! సం! ఇచట రాముని ధర్మమార్గమును గమనింప
వలెను వాలి చేసిన అపరాధమేమియో వివరముగా తెలియ
నిదే ఆతనిని చంపిన అధర్మమగును కాక యిందు సుగ్రీవుని
దోషమేమయిన నున్నదేమో! ఇరువురివలనను దోషము
లున్నను, లేదా వాలి యపరాధము సామాన్యమైనదైనను,
ఇరువురను సమాధాన పరచి శాస్త్రదూష్యము కాకుండ
వారిని కలపవచ్చు వాలి అపరాధము పెద్దదే అయి సుగ్రీవుని
వలన దోషము లేని యెడల వాలికి దండనము తప్పదు. అని
ఆలోచించి వారి వైరము గూర్చి అడిగెను.

సుగ్రీవుడు తమ వైరము గూర్చి యిట్లు చెప్పెను.
“ఋక్షరజస్సు” అను వానర రాజుకు జ్యేష్ఠ పుత్రుడైన వాలి
వానర రాజ్యమును పాలించుచుండగా రెండవ కుమారుడైన
నేను ఆతనికి ప్రియము చేయుచు నేవకునివలె నుంటిని.

పూర్వము ఒకప్పుడు “మయుని” కుమారుడగు “మాయావి” కిని “వాల్మీకిని” క్రీ. శారణముగా వైరము గలదట అందుచే మాయావి ఒక నాటి రాత్రి మా అన్నపైకి యుద్ధమునకు రాగా మా అన్న మిక్కిలి శోపముతో యుద్ధమునకు తలపడగా మమ్ములనందరను జూచి భయపడి “మాయావి” పారిపో సాగెను. నేనెంత వలదని బ్రతిమాలుచున్నను వినక మాయన్నయు వాని వెనుక పరుగెత్తిసాగెను నేనును మాయన్న యందలి ప్రేమచే ఆతడొంటివాడగునని వారి వెనుకనే వెళ్ళితిని.

కొంత దూరము పోయి మాయావి ఒక అడవిలో గడ్డితో కప్పబడిన ఒక భూవివరములో ప్రవేశించెను. నేనెంత చెప్పినను వినక మాయన్నయు సన్నచటనే యుండమని పలికి మాయావితో గూడ ఆభూవివరముననే ప్రవేశించెను.

సంవత్సరమైనను వాల్మీకి రాలేదు ఒకనాడు ఆ వివరము నుండి రక్తము ప్రవహింప వాల్మీకి ఆర్తనాదమును, మాయావి సైన్యము యొక్క బొబ్బలును వినబడెను అందుచే వాల్మీకి చనిపోయి యుండునని తలచి మాయావి బయటకు వచ్చు నేమోయని భయపడి ఆ కన్నమునకు ఒక పెద్ద రాతిబండ అడ్డుపెట్టి దుఃఖించుచు అన్నకు ఉదకదానమా చేసి యింటికి వచ్చితిని. ఈ విషయము ను నేను చెప్పకపోయినను మంత్రులు ఎట్లా తెలిసికొనిరి.

శ్లో॥ శోకార్తశోదకం కృత్వా కిష్కింధా వరాగతస్సభే
గూహమానస్యవేతత్వంయత్నతోవంత్రభిశ్శుతం
తతోహంతైస్సవరాగవ్యసమ్మతై రభిషేచితః॥

రాజులేని రాజ్యము ఆపదలపాలగునని మంత్రులు
ప్రజలును ఇష్టపడి నాకు పట్టాభిషేకముకావించిరి కొన్నాళ్లకు
వారి వచ్చి నేనాతినికి నమస్కరించి పాదములు పట్టుకొని
యదార్థ విషయ మంతయు చెప్పచున్నను వినక నన్ను
నిందించుచు నా మంత్రులను చెరిలో నుంచి కట్టుబట్టఁతో
దేశము నుండి వెడలఁగొట్టెను.

శ్లో॥ నిర్వాసయావరాస తదా వస్త్రేణైకేనవానరః
తేనాహమపవిద్ధశ్చ హృతదాశ్చరాఘవ॥

అంతేగాక నా భార్యను గూడ అపహరించెను అందు
లకు మిక్కిలి చింతించి వారి భయముచే దేశములన్నియు
తిరిగి తిరిగి యిక్కడకు వారి రాడని యిందుంటిని. నాయం
దనురాగముగలవారు నాతో నున్నారు నన్ననుగ్రహింపుము.
అని కన్నీరు కాల్చుచు పలికెను. శ్రీరాముడు సుగ్రీవుడు
ప్రాణభయముచే చేసిన అల్పదోషమును, వారి మూర్ఖత,
అహంకారము ముఖ్యముగా రుమాహరణము మొదలగు
దోషములను గ్రహించి దుష్టుడైన వారిని సంహరింతునని
ప్రతిజ్ఞ చేసెను.

శాని సుగ్రీవుడు నాలి బలమును తలచుకొని భయపడుచు “రామా! పాలి మిక్కిలి బలవంతుడూ, బ్రాహ్మీముహూర్తము (చుక్క పొడుచు మొదలు సూర్యోదయము) లోనే నాల్గు సముద్రములకు వెళ్లి సూర్యోపాసన చేయగలవాడు పర్వతి శిఖరములను శంఖులవలె ఆడగలవాడు ఒకప్పుడు “దుందుభి” అను రాక్షసుడు పోతించి, సముద్రాని, హిమవంతుని తనతో యుద్ధమునకు రమ్మచి పిలువగా వాడు యుద్ధము చేయలేక వాచి వద్దకు పంపిరి

వేయి యేనుగుల బలము కలిగిన దుందుభి మహిష (ఎనుబోతు) రూపము ధరించి రాగా వానితో యుద్ధము చేసి వాలి వానిని చంపెను ఆకళేబరమును చూచితివా! కొండవలె నున్నది. ఈ కళేబరమును వాలి యోజనము పైకి ఎగురవేయగా దాని నోటినుండి కారిన రక్తబిందువులు ఈమతంగా శ్రమముపై బడినవి. అది చూచి మతంగ మహర్షి కోపించి “ఈ కళేబరమును తన్నినవాడు ఈ ప్రాంతమునకు వచ్చిన యెడల చనిపోవుగాక” అని శాపమొసగెను అందుచేతనే వాలి యిచ్చటకు రాడను ధైర్యముతో ఇక్కడనున్నాను. చూచితివా! ఆసాలవృక్షముల నేడింటిగి, వానిలో ఒక్కొక్కదానిని వాలి నాశనము చేయగలడు” అని పలికెను.

సుగ్రీవునకు తన శక్తిపై సమ్మతము కలుగలేదని (శ్రీ)రాముడు గ్రహించి ఆతనికి సమ్మతము కలుగుటకై దుందుభి కళేబరమును శాలి బొటన వ్రేలితో పదియోజనముల దూరము పైకి చిమ్మివేసెను శాని ఆ కళేబరము ఎండి

శుష్కించుటచే తేలికయినదని సుగ్రీవున కింకను రాముని శక్తిపై నమ్మకము కలుగలేదు. వెంటనే రాముడు ఒక బాణమును తీసి సుగ్రీవుడు చూపిన సాలవృక్షములపై ప్రయోగింపగా ఆ బాణము ఏడు సాలవృక్షములను ఛేదించి పర్వత ప్రస్థము నుండి భూమిని చీల్చుకొనిపోయి తిరిగి శ్రీరాముని అమ్మల పొదిలో ప్రవేశించెను. వెంటనే సుగ్రీవుడు మిక్కిలి ఆనందాశ్చర్యములతో రాముని పాదములపై బడి నమస్కరించి చేతులు జోడించి “మహాత్మా! నీవు సమస్త సుకలతో గూడిన దేవేంద్రుని సైతము జయింపగల వాడవు వాలి యొక లెక్కయా! ఒక్క బాణముతోనే ఏడు సాలములు, పర్వతము, భూమియు కూడ ఛేదింపబడినవి. నీవు అజేయుడవు నీ ప్రతిజ్ఞ ప్రకారము వాలిని సంహరింపుము అని ప్రార్థించెను.

భా. సం. జీవుడు భగవచ్చక్తినిగూడ అనుమానించుట సహజము దానిని భగవంతుడే పోగొట్టవలెను. అట్లే సుగ్రీవుడు శ్రీరాముని శక్తిని అనుమానించెను. ఆ శక్తిని ఒకమాఱు చూచి నమ్మకము కలిగి శరణు కోరి పాదములపై బడెను ఇందు భగవద్విషయమున చేతనుడు చేసిన అజ్ఞానము వలన కలిగిన అపరాధమును ఆచేతనుడు శరణుకోరి భగవంతుని పాదములపై బడి మన్నింప వేడుట సూచితము. “చరణ శరణం” అను ద్వయమంత్రము స్పష్టమైనది.

అనంతరము సుగ్రీవాదులు కిష్కంధ సమీపమున కేగగా మిగిలినవారు చెట్లమాటున నుండగా సుగ్రీవుడు

వాలిని యుద్ధమునకు పిలిచెను. వాలి మిక్కిలి కోపముతో వచ్చి సుగ్రీవుని చావకొట్టుచున్నను రాముడు బాణ ప్రయోగము చెయలేదు. సుగ్రీవుడు వాలిచే చావుదెబ్బల తిని భయపడి మరల ఋశ్యమూకి వెనుకకు వరిసోయెను.

భా! సం! ఇచట సుగ్రీవుని భాగవతాపచార దోషమును పెద్దలు చెప్పుదురు ఇంతవరకు సుగ్రీవుడు రామనేగాని మహాభర్తుడు భాగవతోత్తముడు అగు లక్ష్మణుని పట్టించుకొనలేదు అంజనేయుడు రామలక్ష్మణుల నిరువురను సమానముగా గౌరవించి ప్రశ్నించెను. ఈతడట్లుచేయక సీతమ్మ నగలు రాముడు లక్ష్మణునకు చూపి గ్రహింపు మన్నపుడు లక్ష్మణుడు పలికిన మాటలు వినిగూడ ఆతనిని గూర్చి కనీసము ఒక్కమాటయిన వాకలేదు. లక్ష్మణుడు ఆచార్యస్థానీయుడైన పరమభాగవతోత్తముడు ప్రసన్నుడు భగవంతునికి మిక్కిలి ప్రియుడు అట్టి భాగవతోత్తముని ఆచార్యుని గుర్తింపక పోవుట సుగ్రీవుని దోషము. అట్టి ఆచార్యులను మరచిన శిష్యులగతి యెట్లుండనో యిచట నూచితము. అట్టి వారిని భగవానుడు గూడ ఉపేక్షించును ఆచార్యుల ద్వారాగాని పరమాత్మ జీవులను అనుగ్రహించడకుట స్పష్టమగుచున్నది అంజనేయుడనెడి ఆచార్యుని ద్వారా సుగ్రీవుడను జీవుడు రామపరమాత్మను చేరిగలిగెను పరమాత్మకు మిక్కిలి ప్రీతిపాత్రులగు పరమభాగవతోత్తములను చిస్టరించుట అపరాధమై భగవదుపేక్షకు కారణమగును “ప్రతిబధ్నాతిహి శ్రేయః పూజ్యపూజా న్యతిక్రమః” పూజింపదగినవారిని పూజింపక పోవుటయు కారణము కదా!

సుగ్రీవుని వెనుకనే రామాదులును ఋశ్యమూక పర్వతమునకు రాగా సుగ్రీవుడు చిన్నబోయి “రామా! ముగియగా నీబలపరాక్రమములు చూపి వాలిని యుద్ధమునకు పిలుపుచునియు, వానిని చంపుచుననియు పలికి ఆతడు నన్ను చావగొట్టుచుండగా చూచుచు నూరకుండట నీకు న్యాయమా!” అని పలుక రాముడు ఆదరిముతో “సుగ్రీవా! మురిగువును నేషమిండును యుద్ధిగమనాదుండును ఒకే పిథముగా నుండుటచే పౌరపాట న నాబాణము నీకే తిగిలిప నూలభూతమ పటయే గాక మిత్రహత్యాపాతకము గూడ నాకు చుట్టబొసగు గదా! అందుచే నేను బాణవయోగము చేయలేదు మేమందరము సయధీశులము మరిల వాలిని యుద్ధమునకు పిలుపును ఈ మూగు తప్పక చంపెదను “అని ప్రతిజ్ఞ చేసి” లక్ష్మణా! యీ సుగ్రీవుని గుర్తుపట్టుటకు బాగుగా న్నూచిన యీ గజపుష్పతనము ఈతని కంఠమున వేయుము “గజపుష్పమిమాల పుల్లం..” అని పలికి సుగ్రీవుని లక్ష్మణుని వద్దకు పంపెను” రామాజ్ఞచే లక్ష్మణుడు గజపుష్ప తనను తెంపి తెచ్చి సుగ్రీవుని మెడలో వైచెను.

బా|| స|| జీవుడు సర్వేశ్వరుని పొందుటలోనూ సర్వేశ్వరుడు జీవుని అనుగ్రహించుటలోనూ గూడ పురుషకార భూతుడగు ఆచార్యుడుండవలెను. ఆచార్య కటాక్షము కలుగ నిడే జీవుడు భగవంతుని పొందలేడు. ఆచార్యుని ద్వారా పరిశుద్ధుడైన వానిని గాని సర్వేశ్వరుడాదిరింపడు, “త్రిశంకుడు ఆచార్యుల మాట వినకుండట చేతనే గదా! స్వర్గమునకు పోలేకపోయెను. అట్లే సుగ్రీవుడు భంగపడి మరిల ఆచార్య

స్థానీయుడైన లక్ష్మణునిచే పుష్పితలతాధారణా రూపముగా సంస్కరింపబడి భగవత్కృపకు పాత్రుడయ్యెను శ్రీరామ చంద్రుడు సుగ్రీవునకు లక్ష్మణుని ద్వారా పుష్పితలతాధారణము చేయించుట అనగా “మంత్రోపదేశముచే జ్ఞానము కలిగించుట” అని భావము” పుష్పము జ్ఞాన సూచకము కదా! తద్వారా భగవత్కటాక్షము కలుగునని నూచింపబడినది

గజపుష్పతను ధరించిన సుగ్రీవునితో కలిసి మరల అందరును కిష్కింధా సమీపమున కేగుచుండ తోగ్రహణ సుగ్రీవుడు “సప్తజనాశ్రమము”ను జూపి “రామా! వీరు కేవలము పరమాత్మిభ్యాన తత్పరులు వీరికి నమస్కరించిన ఆశుభములు తొలగి శుభములు చేకూరును” అని పలుకగా రామాదులందరును దూరము నుండియే వారికి నమస్కరించి కిష్కింధా సమీపమున కేగిరి.

సుగ్రీవుడు వాలిని మరల యుద్ధమున శాహ్వానించుచు సింహనాదము చేసెను. ఆధ్వనికి వాలి శేజోఽహీనడయ్యెను అయినను లక్ష్మణుడు చేయక మిక్కిలి కోపముతో బయలుదేరెను. భార్యయగు తార వాలిని వారించుచు “ఏమిడా! ఏలయీ తొందర! కోపమును విడుపుము. రేపు సుగ్రీవునితో యుద్ధము చేయవచ్చును. సుగ్రీవు షోకమాడు వచ్చి నీచే దెబ్బలు తినిపొయి మరల వచ్చి పిలుచుటచే నాకేదో సందేహము కలుగుచున్నది. ఆతని గర్జన అతడు సహాయము గలవాడుగా తోచుచున్నది. ఆతడు బుద్ధిమంతుడు తగిన

వానితోగాని స్నేహము చేయుడు ఇంతకు ముందే అంగదుడు
ఆత్మలైన చాటులు చెప్పిన విషయమును చెప్పినాడు

దశరథుని కుమారులును, అతిశూరులును అగు రామ
లక్ష్మణులు ఋశ్యమూక పర్వతమనకు వచ్చియున్నారట.
ప్రళయమిచ్చినతె శత్రువులను నాశనము చేయు రాముడు
సుగ్రీవునకు సహాయుడట ఆ రాముడు.

శ్లో॥ నివాసవృక్షస్సాధూనాం జీవన్మానాం పదాగతిః
ఆర్తానాం సంశయఃస్తైష్ఠ్యం యశస్తతైష్ఠభాజనం॥

శ్లో॥ జ్ఞానవిజ్ఞాన సంపన్నః నిదేశేనిరతఃపితుః
ధాతూనామివై తేంద్రోగుణానామాకరో మహాన్॥

నాదువులకు నివాస వృక్షము అపద చెందినవారికి
పరాగతి. (తిరుగులేని ఆధారము) ఆర్తులకు అశ్రియింపదగిన
వాడు తీర్తికి తగిన స్థానమైనవాడు అతిదొడ్డజే. జ్ఞాన
విజ్ఞానములు గలవాడు. పితృవాక్య పాలకుడు. ధాతువులకు
హిమవంతునివలె గుణములకు ఆ రాముడే స్థానమైనవాడు.
అట్టి మహాత్మునితో వైరము వలదు. నాహితము విని నీ
సోదరుడకు సుగ్రీవుని లాలించుము. యువరాజుగ ఒనర్చుము
ఇట్టి బధువు నీకు భూమిలో లేడు కావున అతనిని దానాదు
లచే మెప్పించి ద్వేషము మాని ఆదరింపుము. శ్రీరామునితో
వైరము పెట్టుకొనవలదు అని పలికెను. కాని ఆ మాటలు
వారి లెక్కచేయలేదు.

భా॥ సం॥ రామాయణమున రామరహస్య మెరిగిన రమణీయమణులు మువ్వరు. 'సుమిత్ర' మొదటిది. రెండవది 'తార' 'మండోదరి' మూడవది అయోధ్యాకాండమున కౌశల్యతోనూ, లక్ష్మణునితోనూ సుమిత్ర పలికిన మాటల లోనూ, యుద్ధకాండమున రావణ వధానంతరము మండోదరి విలాపమున రాముని గూర్చి పలికిన మండోదరి మాటలలోనూ రాముడే పరమాత్మయని స్పష్టమగుచున్నది అట్లే కిష్కింధా కాండమున తార వాలితో పలికిన మాటలలోనూ వాలిమరణానంతరము రామునితో పలికిన మాటలలోనూ గూడ రాముడే పరమాత్మయని భేరీమోతగా చాటబడుచున్నది. చూలము

నివాసవృక్షస్సాఘానాం - సాధువులు నివసించుటకు తగిన వృక్షము. వృక్షము తనను ఆశ్రయించిన వారికి ముందుగా నీడనిచ్చి సేదదీర్చి పిదప ఫలాదుల నొసగి వారిని యెట్లు తృప్తి పరచునో అట్లే పరమాత్మయను వృక్షమూ గూడ సాధువులై తనను ఆశ్రయించిన జీవులను ఓదార్చి కోరికలను దీర్చును. ఆ వృక్షమే "వాసుదేవతగువు"

శ్లో॥ వాసుదేవతరూఢ్చాయా నాతిశేతానఘర్మదా
నరకాంగారకమనీ॥

అనునట్లు వాసుదేవుడను చెట్టు యొక్క నీడ మిక్కిలి చలవ, వేడిగాక నరకమనే అగ్నిని గూడ శమింపజేయునది ఆ వాసుదేవతరువే యీ శ్రీరాముడు సుమా.

సాధువులనగా సంసారతాపతప్తలు. వారికి శ్రమను పోగొట్టి విశ్రాంతి నొసగునది వాసుదేవతరువు (వృక్షము) సాధువులనగా జ్ఞానులు, ఉపాసకులు వారికి విశ్రాంతి స్థానము పరమాత్మ ఆ పరమాత్మయే నివాస వృక్షము, ఆ వృక్షమే రాముడు కావుననే సాధువై తనను ఆశ్రయించిన సుగ్రీవుని ఓదార్చి అభయ మొసగెను.

ఆపన్నానాం పరాగతిః - ఆపదచెందినవారికి పరాగతి' అనగా అంతకంటె గొప్పది మరొకటి లేని ఆధారము. దుఃఖించుచున్న జీవులను గూర్చి 'యోగ క్షేమం వహామ్యహం' అనుచు వారికి ఉన్నదానిని కావాడును, లేని దానిని కలుగ చేయుచు జేచిని అయిన నీయగలవాడు అనగా అకంచనులై శరణు కోరన వారికి తిరిగి రానట్టి ప్రాప్తిస్థానమును (పరమ పదమును) ఇచ్చువాడు ఈ లోకములో కావలసినవన్నియు సమకూర్చి "సంసారవాగరిములో పడితిమే" అని బాధపడు వారికి ఆ ఆపదచుండి రక్షించి, తిరిగి రానిదగు 'పరమపదము' అను స్థానమును పొందింపగలవాడు అతిడే యీ రాముడు సుమా!

ఆర్తానాం సంశ్రియశ్చైవ - ఆర్తులు ఆశ్రయించుటకు తగినవాడు. ఆర్తులు = ప్రపన్నులు - పరమాత్మను పొందుట కొరకై బాధచెందుచున్నవారు "నీవేతప్ప యితరులు నాకు రక్షకులుకాదు" అనుటయే ప్రపత్తి అట్టి ప్రపత్తికలవారు ఆశ్రయింపదగినవాగు తాము మరియొక రక్షణ ఆలోచించిన యెడల తటస్థుడైయుండును. కావున అనన్య శరణులే

ప్రపన్నులు. వాగ్వియించుటకు తగినవాడు. పార్థివముచే జనన సురిణమును పొందుచున్న వారే ఆర్తిచెందినవారు. అట్టివారు ఆశ్రియించినచో ఊణములో వారి కోర్కెలు తీర్చగలవాడు అశ్రియించిన సుగ్రీవుని కోర్కె తీర్చుటకు సద్ధునిగానగు యీ గాముడే ఆవరమాత్మ సుమా!

యశశ్చైర్తికి భజనః - తీర్తికి తగినవాడతడొక్కడే. పేని చెప్పబడిన మహా తర శార్యములు చేయగలవాడతడొక్కడే. ఎంకొకడు లేడు కావున ఆతడొక్కడే ఆతీర్తిని తగినవాడు

“తస్యనామమహద్భిక్షః” అను వేదోక్తిని బట్టి ఆతడే తీర్తి-ఆకీర్తి. బౌద్ధార్థ్య ప్రతాపములవలన కలుగునది గాఢ్యమునకుట గా బౌదార్థ్యము, తాటకాదుల సంహారము లో ప్రతాపము ప్రత్యక్షమగుదా!

సాధువులవగా భగవత్ప్రీతిని గోరువారు ఆపన్నులవగా కైవల్యము గోరువారు. ఆరుకణగా నైశ్వర్యము గోరువారు. వారివారి ఆయా కోర్కెలు తీర్చవలసిన ఆతడొక్కడే కాన ఆకీర్తి ఆతిథి 'స్కీ'డే భజనము (సానము) ఆతిథి యీ గాముడు సుమా!

జ్ఞానవిజ్ఞాన సంపన్నః - జ్ఞాన, విజ్ఞానములతో గూడినవాడు జ్ఞానమనగా లోకక జ్ఞానము, దానిచే ఆశ్రితులకు ఫలము నిచ్చుట విజ్ఞాన మనగా శాస్త్రప్రజన్య జ్ఞానము. ధర్మముగా రాజ్యపాలనాదుల నిర్వర్తించుట. “మోక్షేధీః

జ్ఞానం అన్యత్రి, విజ్ఞానం లిల్వశఃస్థాదికం” అనియు పండితుల
వాదము. జ్ఞానశక్తి, బలైశ్వర్యాదులు గలవాడే యితడు
తాకి జ్ఞానముతో గొట్టుకొన్నట్లు తీర్చుచు, విజ్ఞానముతో
ధర్మశాస్త్రప్రకారము పత్తివాక్య పరిపాలనదు, ప్రశీక్షణాదుల
చేయు నాతడే గాను పరిమాత్మ సుమా!

గుణానామికరోమహాన్ - గుణములకు గొప్ప
స్థానమైనవాడు ‘గుణము’ అనగా సౌఖ్యము. తానెంత
గొప్పవాడైనను తక్కువ వారినో కలిసె యుండుటయే
సౌఖ్యము గాముడు తాను చిత్రపర్తి కుమారుడైనను,
అల్పుడైన నానిటును, పక్షియైన జటాయువు కోకిలయైన
సుగ్రీవును కూడ తనవారేయని ఆత్మీయత చూపినవాడు.
సర్వజగత్తుకు కారణమైనవాడు, పరమాత్మ, సకృతి సంబంధము
లేనివాడు తనచే సృష్టిపఱచిన ప్రతిదానియందు ‘ఇది’ ‘అది’
అనక ఊండువాడు “అనేన జీవేన ఆత్మనా అనుప్రవిశ్య నామ
రూపే వ్యాకరవాణి” తాను సృష్టించిన ప్రతివస్తువు నందును
దానితోనే లోపల ప్రవేశించి ఒక నామము, ఒక రూపము
కల్పించువాడు ఆతడే రాముడు

రాముడనగా రమింప (ఆనందింప) చేయు వాడు.
“రమయతి ఇతి రామః” అంటేకాదు “యోగినః అస్మిన్
రమంతే ఇతి రామః” యోగులు ఆతని యందు రమింతురు
కావుననే రాముడే నాడు ఆ రాముడే భగవానుడు. కావున
ఆతనితో వైరము పెట్టుకొనవలదు. అని తార పలికిన పలుకు
లలో రాముడే సకలార్థము అను గుర్తింపు అంతరార్థముగా
తెలియ చేయబడెను

ఆ మాటలు వినిన వాలి అహంకారము చే నిర్లక్ష్యముగా నవ్వుచు “తారా! శత్రువు గర్జించుచు ఎదురు నిలిచి యుద్ధము నకు పిలుచుచుండ వెళ్ళకుండట వీరుల లక్షణము గాదు ధీమత్తు (పిరికివారల) లక్షణము. సుగ్రీవుని అహంకారము నేను సహింపజాలను. ధర్మజ్ఞుడు శృతిజ్ఞుడైన రాముడు నిరపరాధుని చంపునట్టి పాపము చేయునా! నాయందు నీకుగల స్నేహము ను చూపితివి. నీమాట ప్రకారము సుగ్రీవుని చంపను. వాని బౌద్ధత్యమును అణచెదను” అని పలికి యుద్ధమునకు వెడలెను. తార దుఃఖించుచు ఆతనికి జయము కోరుచు అంతఃపురమున కేగెను. వినాశకాలము సమీపించి మృత్యువుచే ఉడ్చుకొని పోబడు వాలికి తార మాటలు రుచింపలేదు.

వాలి మిక్కిలి రోషముతో వచ్చి అగ్నివలె మండచు సుగ్రీవుని చూచి “ఈ పిడికిలివాడు నీ ప్రాణమాలను తీయ గలడు” అనగా సుగ్రీవుడును “అట్లే” అనెను. ఇరువురును కొంతసేపు ముష్టి యుద్ధము చేసిరి. ఆర్తుడైన సుగ్రీవుని చూచి రాముడు సర్పము వంటి బాణమును ప్రయోగించెను. అది తగిలి వాలి ఇంద్రధ్వజమువలె నేలగూలెను.

అంత రామలక్ష్మణులు వాలిని చూచుటకు రాగా ఆతడు రాముని అధిక్షేపించుచు “రామా! ధర్మాత్ముడనని పేరు పెట్టుకొనిన, నీవు ఇతిరులతో యుద్ధము చేయుచున్న వానిని అధర్మ యుద్ధము చేసి చంపుట తగునా! నీకుగాని నీవారికిగాని నేనేమియు అపరాధము చేయలేదే శమశమాదులతో కూడిన రాజు అపరాధము చేసిన వారిని వండింపవలెను

గాని యిట్లు నిరపరాధులను దండించి లోకములో సభ్యులు
 లకు ఏమి చెప్పెదవు? సుగ్రీవుడు నన్ను చంపుట యుక్తము.
 మృగమునైన నావలన నీకేది జరిగినది? ఏమి యుపయోగము?
 నీవు చేసినది ధర్మమే అయిన సమాధాన మొసగుము” అని
 పలుకగా రాముడు వారి అధిక్షేపము ను పరిహరించుచు
 సమాధానముగా ఇట్లనెను

చానరా! నాపై గల రోషముచే లొకికాచారము,
 శిష్టాచారము, ధర్మశాస్త్రము తెలిసికొనక నన్ను నిందించు
 చున్నావు నేను చేసినది ధర్మమో కాదో నేను చెప్పబోవు
 మాటలను బట్టి ఆలోచింపుము వినుము పర్వత, వన, నదీ,
 నదములతో కూడిన యీ భూమి యంతయు ఇచ్చోట వంశీయు
 లైన రాజులది దానిని భరతుడు ధర్మమార్గమున పాలించు
 చుండ మేము రాజధర్మముతో ఆతని ఆదేశమును
 నిర్వర్తింతుము పర్వత ఎనాదులలో గల కన్యారమ్యగమలను
 గూడ నిగ్రహించుట, అనుగ్రహించుట మావిధి. నీవు నిరప
 రాధివని, మృగమవని యంటివిగదా! వినుము లెమ్మడు,
 శిష్యుడు కొడుకులతో సమానులు, ఆ లెమ్మడు జీవించి
 యుండగా ఆతని భార్యను బలాత్కారముగా అనుభవించు
 చున్నావు.

శ్లో॥ ఆస్యత్వంధరమాణాస్య సంగీవస్య మహాత్మనః

రుచాయాంవర్తసేకావశ్చైస్సుషామాంపాప

కర్మకృతే॥

కూతులు కోడలు, మరదలు వీరితో క్రిడించువారికి ధర్మశాస్త్రాన్ని సారముగ మరణమే శిక్ష, తమ్ముడు బ్రతికి యుండగా మరదలతో క్రిడించుచున్న నీకు మరణ శిక్ష ధర్మ శాస్త్రాను సారము తెగిన పేకదా!

ఇక సుగ్రీవుడు నాకు లక్ష్మణుని వాటి సోదరుడ మిత్రుడు ఆతనికి నాకును దారి రాజ్యనిమిత్తముగా స్నేహము కుదిరినది ఆపదలందె నను మిత్రుని విడువక ఆతని పరియే తన పనిగా అది ఎట్టిదైనను చేయుట ధర్మశాస్త్రము మూ యిరువురము అగ్నిపాక్షిగా స్నేహము చేసికొని ఆ మయమి న వానరుల ముందు నేను నిన్ను “స్నేహితుని విషయమున అపరాధము చేసిన వానిగా” వధింప ప్రతిజ్ఞ చేసితిని. నా ప్రతిజ్ఞ నేను నిలుపుకొనుట ధర్మమేకదా! అట్లు శానియెడల అసత్యతాదోషము నాకు అంబా కొనును.

అట్లయిన ఎదురుగా నిలిచి పోరరాదా అందువేమో? అది శాస్త్ర పరిధి ను శిష్టాచారానమ్మతము ఏమని? నేను సార్వభౌమ పుత్రుడనగు యిత్యుడను సీవు క్రూరమృగమవు. సార్వభౌముల క్రూరమృగములతో ఎదురు నిలిచి పోరాడుట సింద్యమని శాస్త్రము శిష్టాచారము లొకకాచారము, కూడ కామ కాక వెల గానలకు పీఠత ధర్మము పోజు కగాని, గోవులకుగాని వాధకలిగింను క్రూరమృగము లన లోయెట్లు ఉన్నను, ఎదురుగాగాని, చాటపొండగాని, వలతో ట్టిగాని, మచ్చుపెట్టిగాని చానిని చుంగినను రాజుకు దోషముటదు “ప్రతుతనప్రతిభాన్వా విధ్యం విమూఖాశ్చాపి

“నచ దోషోత్పద్యతే” శాస్త్ర విహిత ధర్మముగూడ అయిఉన్నది. నీవు కూర్మములైన పనులు చేయుచు అన్యాయముగ సాధు భాధయొనర్చిన మృగమవు । గాన నిన్నెదురుగానిల్చి చంపకుండుట శాస్త్రదూష్యముగాదు అందుచే దానికై నీవు నన్ను నిందింపనక్కరలేదు. నేను రాజును నీవు క్రూర మృగమవు. గాన నీతో ఎదురునిల్చి పోరాడుట అయ్యుక్తము.

“నేను నీకేమి అపరాధ మొనర్చినంటివి” న్నేహితుడగు సుగ్రీవునకు చేసిన అపరాధము చాలు. నేమను సుగ్రీవుడును “ఏకం దుఃఖం సుఖంచనా” అని ప్రమాణము చేసికున్న వారము. సుగ్రీవునకు చేసిన అపకారము నాకు చేసినట్లేకదా! కాక లోకములో తన ప్రజలలో ఎవరికి అపకారము జరిగినను రాజులేకదా శిక్షింపవలసినవారు అట్లు కానిచో బలవంతుడు బలహీనుని బాధించుచునేయుండెను. మరయు ఇందువలన నీకేమి ప్రయోజనమంటివి శిష్ట రక్షణమే నాకు ప్రయోజనము నీవు ఇతరులకు బాధాకరుడవగుటచే వారి బాధలు తొలగించుటయే క్షత్రియ లక్షణముగాన నీకు మరణమే దండనము క్షతాత్-త్రాయతీ-ఇతి క్షత్రియః

ఇందులకుముఖ్యమైన మరియొక ధర్మశాస్త్రమువినము క్షత్రియులు అష్టదిక్పాలకుల అంశములలో వుట్టినవారు. వారు దుష్టులను శిక్షించియే తీరవలెను. అట్లు శిక్షింపకున్న ఆదుష్టులు చేసినపాపము ఆ రాజ్యమేలు సార్వభౌమునకు సంక్రిమించును. ఆదుష్టులను శిక్షించినచో వారు చేసిన

పాపము నశించి వారు స్వర్గమునకు పోదురు. రాజునకు గూడ పాపముంటదు సుగ్రీవుడు మంత్రుల యెత్తిడిచే రాజ్యాభీషిక్తుడయ్యు నీవు రాగానే రాజ్యసర్వస్వము నీకిచ్చి పాదములపై బడి “తాను నిరపరాధి”ని బ్రతిమాలినను వినక ఆతినిని ఇంటి నుండి కట్టుబట్టులతో వెడలగొట్టుటయే గాక అట్లు బ్రతికియుండడగనే ఆతని భార్యను కుమారులను అపహరించి బలాత్కారముగా క్రీడించుచున్నావు అది అధర్మము గదా? ఇట్టి అధర్మ ప్రవర్తకుడవగు నిన్ను వధించి నీపాపమును పోగొట్టి నీకు స్వర్గమును ప్రసాదించి నాకు సంకేమించు పాపమునుగూడ పోగొట్టుకొనుట ధర్మముగ నో కాదో బాగుగా నాలోచింపుము. ఇప్పుడు తెలిసినవా! ధర్మసాక్షులు! శాస్త్ర, కౌశిక, శిష్యాచారములు! “అని పలికెను”

ఆమాటలు వినిన వారి ధర్మస్వరూపమును తెలిసికొని పశ్చాత్తప్తుడై, రామునిలో దోషము లేదనియు, తనయందే దోషము కలదనియు, అందుచే తనకీశు తగిన దేయనియు నిర్ణయించుకొని, రామా! ధర్మ స్వరూపుడవగు నీవు శాపివది ధర్మ న్యాయ సమ్మతమైనది నిన్ను అన్యాయముగా నిందించితిని. నా అపరాధమును మన్నింపుము నీవు ఉత్తములకు హితముచేయువాడవు. నాకు తగిన దండనము విధించితివి. సద్గతి కలిగినది నా గూర్చి విచారములేదు. సుగ్రీవుడుండుట బంధువుల గూర్చియు విచారము లేదు. కాని అంగదుడు దీనుడై పరితపించునేమోయని నా విచారము ఆతడు గొప్పబలము కలవాడు నీ ప్రీతికి పాత్రుడు వానిని

నీవు సంగరక్షింపుము. సుగ్రీవుని మీది వీరి అంగదునిపై కూడనుంచుము నా అపరాధముచే దీనురాలైన తారను సుగ్రీవుడు అశౌరవము చేయకుండచూడుము” అని పల్కెను.

రాముడును వాలిని ఓదార్చి “అధర్మ మార్గమున ప్రవర్తించుచున్న నిన్ను నేను శిక్షించుటకు మనమిరువురమును పాపమును తొలగించుకొంటిమి. అంగదుని విషయమై నీవు భయపడవలదు ఆతడు నీ యందు వలెనే నాయందును సుగ్రీవునియందును కూడ భక్తితో ఉండగలడు” అని పలుకుచుండగనే బాణపుదెబ్బలకు వాలి మూర్ఛపోయెను.

అంతలో తార వాలి వధ విని అంతఃపురము వదలి వచ్చుచుండగా వాలి పక్షియులైన వానరులు శ్రీరాముని చూచి భయపడి తారతో “అమ్మా! రాముని చే వాలి చంపబడెను శత్రువులు లోనికి రాకుండగనే అంగదునికి సత్పాభిషేకము చేసి రాజ్యమును కాపాడుకొనుము” అని పలుకగా, తార దుఃఖించుచు

శ్లో॥ పుత్రేణ మమకీకార్యం కింరాజ్యేన తిహాత్మనా ?

కపిసింహే మహాభాగే తస్మిన్ భర్తృనశ్యతి।

పాదమూలం గమిష్యామి తస్యైవాహం

మహాత్మనః॥

మహాత్ముడగు వాలియే మరణింప నాకీపుత్రుడందులకు? రాజ్యమెందులకు? రామ బాణముచే కొట్టబడిన నా భర్త

పాదములవద్దకే నేను పోవుదును” అనుచు వారి పడియున్న చోటికి వెళ్ళెను. అచట రాముల క్షృణులను చూచెను. శ్రీరాము దర్శనముతో తార మనస్సు కొంత శాంతించినది. కాని ప్రక్కనే రామబాణాభివాత్సవై పడియున్న భర్తను చూచి మరల దుఃఖములో పడిపోయెను.

తారనుజూచి అంగదుడును, వారిరువురను జూచి సుగ్రీవుడును విచారించుచుండగా శ్రీరామునకు గూడ దుఃఖము కలిగెనట.

భా॥ సం॥ శ్రీరాముని దర్శించగనే తార మనస్సు కొంత శాంతించెను. అనగా పరమాత్మ దర్శనము సాత్విక బావము కలిగించునని తెలియచున్నది అయినను ఎంతో కాలమునుండి ప్రకృతి సంబంధము కలిగియున్నందున ఆ వాసనవలన ఆయా ఆత్మీయ వస్తువులను చూడగనే మరల ప్రకృతి లోబడుట సహజము. అందుచే వారిని చూడగనే మరల దుఃఖము కలిగెను. దుఃఖించు జీవులను చూడగనే పరమాత్మకు కూడ జాలికలిగి, కృప కలుగును “కృపా కాప్య పజాయతే” అనునట్లు సంసారమున కొట్టుకొనుచున్న వారినిజూచి వారిపై కృపకలుగుటచే తానును విచారించును.

అయోధ్యాకాండలో రాముని ప్రజాభిమానమును గూర్చి చెప్పచు వాల్మీకి,

శ్లో॥ వ్యసనేషుమనుష్యాణాం భృశంభవతి దుఃఖితః॥

అన్నాట. తన రాజ్యములో ప్రజలలో ఎవరికి ఏ చిన్న

విషయములనైనా దుఃఖముకలిగిన యెడల తానెంతో దుఃఖించేవాడట. “అయ్యో! నేను అశ్రద్ధగా పరిపాలన చేయుటవలననేకదా! వీరికి దుఃఖము కలిగినది.” అనుకొనే వాడట కావుననే యీనాడుకూడ తనవాడగు సుగ్రీవుని దుఃఖము రామునకు గూడ విచారకరమయ్యెనని భావము.

కిందబడి మూర్ఛిల్లియున్న వానిని చూచి తార “ఓ మహావీరుడా!” హంసతూలికాశయ్యపై పవ్వళించవలసిన నీవు మరణశయ్యనలంకరించితివా! పీయరాలివగు నన్ను విడిచి భూమిని ఆలింగనముచేసికొను చున్నావా! నీవు సుగ్రీవుని భార్య నపహరించి పాపము చేసితివి దాని ఫలమును అనుభవించుచుంటివి నేనును అంగమడును అనాధులమైతిమి. ఇక నాతిడెన్ని కష్టముల పాలగునోకదా! రాజా! ఏల నాతో మాట్లాడవు సుగ్రీవా! ఇక నీవు నిశ్చంకముగా రాజ్యమును గుమరుగూడ ఏలుకొనుము” అనుచు వారి శరీరముపైబడి దుఃఖింపచు ప్రాయోపచేయమునకు సిద్ధపడెను.

శ్లో॥ వ్యవస్యత ప్రాయుషం పోషవేష్టం ఆనింద్యవర్ణా
భువియంత్రవాత్॥

సమీపమునున్న ఆజనేయుడు తారను చూచి అమ్మా! తెలిసినా, తెలియకపోయినా దోషములుచేసిన ప్రాణి దాని ఫలితమును అనుభవించక తప్పదు నీటి బుడగవంటి యీ దేహమునకై ఏల విచారించెదవు? దేహములు అస్థిరములు నీ కుమారుడగు అంగదుని రక్షించుకొని రా బోవు హితము

నాలోచించుకొనుము. ఈ అంగదుడు పట్టాభిషిక్తుడై నీవు పోషించుచుండగా రాజ్యము చేయగలడు. సింహాసనమందు కూర్చున్న నీ కుమారుని చూచుచు శాంతిని పొందగలవు. “అని పలికెను. కాని తార ఆందులకంగీకరింపకయే” ఆంజనేయా! నూడుగురు అంగదులైనను వాలికీ సమాను లగుదురా! కావున నేనును వాలితోడనే బోవుదును. అంగదుని విషయమై సుగ్రీవుడే చూచుకొనును. నేను ప్రాయోపవేశ మొనర్చును” అని పలికెను.

భా! సం! ఇచట ఆంజనేయుని మాటలు గుర్తింపవలెను ఆతని సమయస్ఫూర్తి, తార అభిప్రాయము తెలిసికొనుట, రాజకార్యములలో సూక్ష్మగ్రాహిణియగు తార చనిపోకుండ ఆమెకు శాంతికలిగించుట, అంగదునకు యువరాజు పట్టాభిషేకమునకై పునాదివేయుటయు, గమనింపదగిన విషయములు. అంతకు ముందు మాయావిచే వాలి హతుడయ్యెనని సుగ్రీవుడు తిరిగి వచ్చినపుడు అంగదుడున్నను సుగ్రీవునకే పట్టాభిషేకము చేసిన వానరులు, మంత్రులు, ఈనాడు అంగదునకు చేయుదురా! చేయరు. అట్లు చేసిన అంగదుడు సుగ్రీవునకు చూండ్రి డగును అంతే గాక వాలి పక్షియైను గూడకట్టుకొని తార రాజకీయ చాతుర్యము నుపయోగించుకొని అంగదుడు సుగ్రీవునకు వ్యతిరేకమై (తన తండ్రి, చంపించెనను కోపముతో) యుద్ధమునకు సిద్ధపడునేమో, రామునిపై కక్షకట్టి శాలుదువ్యకేమో? అంగదాదులు దూరమైన సుగ్రీవునకు బలముతగ్గి సీతా స్వేషణ, రావణునితో యుద్ధము మొనరలగునని చాల కష్టసాధ్యములగును. అట్లు

గాక అంగదుడు యువరాజుగానున్న యెడల కార్యదక్షుల
రాలయిన తార ఇంక యెటు పోవుటకు వీలు లేక అంగదునిపై
గల ప్రేమ, యువరాజునెడ తృప్తి కలిగి, అంగదుతో పాటు
సుగ్రీవునివద్దనే యుండవలసివచ్చును. అట్లు తారాంగదులను
పురుషు సుగ్రీవుని విడువకండటకను, వానర లో ఓ కడము
రాకుండ శ్రీరామ కార్యము సరిగ్గుముగా కనవగటకను
జీవయోగించు అంజనేయుని ఈ మాటలు అధిని రాజనీతి
చాతుర్యమునకు గీటురాశ్చపంటివి.

ఇవట తార పల్కిన మాటలను సమంజసములే .
భర్త విషయమై ప్రేమచూపుటయేగాక అంగదుని విషయమై
చక్కని వ్యూహ రచన చేసినది. “ఇకపై సుగ్రీవుడే
అంగదుని విషయము చూచుకొనును” అనటలో అంగదుని
పై సుగ్రీవునకు అభిమానము కలుగవలెననియే గదా!

శ్లో॥ పితృఽన్యస్తన్యస్సన్పిగ్రీవస్సర్వ కాద్యేష్వనంతరః

పితౌహి బంధుః పుత్రస్యనమాజా హరిస్తత్తపః॥

లోకములో పితృనంశ్యము వారు కుమారులు పోషించి
సరిదిద్దుట ఆచారము తల్లి తాత్కాలిక ప్రేమ మాటించి
చును తిండి మునుందు క్షేమమాలోచించును కావున
“తండ్రి నంకవాడగు సుగ్రీవుడే అన్నిటికిని బాధ్యుడు” అని
తార పలుకుట సుగ్రీవుడంగదుని ఆదరించటకే అనియ, ఈ
మాటలు ఆమె దూరదృష్టికి తార్కాణము అనియు సాహించు
కొనవచ్చును.

అంత గో వారికి కొంచెము తెలివితప్పెను. పక్కనున్న సుగ్రీవునిచూచి “సుగ్రీవా! నిన్ను అన్యాయముగా ఇల్లువెడల కొట్టింది నీ భార్య నపహరించి దోష మొనర్చితిని. అందువలన నాకీశ్మ న్యాయమైనదే ఇంక నీవు నాపై వగవిడచి ఈ వానర రాజ్యమును న్యాయధర్మములతో పరిపాలింపుము చరమానన్ధగోనున్న నామాట శాదవక చేయుము. బుద్ధి మంతుకు బలవంతుకు అయిన అంగదుని, కడుపున పుట్టిన బిడ్డవలె చూచుకొనుము. ఈ తార మషేబుని కూతురు. మాత్మనిషయములను గ్రహించుటలో మిక్కిలి నేర్చుకలది. ఈమె చెప్పినవన్నియు చేయుము. శ్రీరామ శార్యమును తప్పక నెరవేర్చుము. శ్రేష్ఠునిగు ఈ వజ్ర భూషితిమగు బంగారు హారమును గ్రహింపుము “అనిమాల సుగ్రీవునకీ యగా సుగ్రీవుడు దీనుడై విద్రభూషితిమైన శాంచనమాలను గ్రహించెను.

శ్లో॥ కక్రదత్తా వరామాలా కాంచనీనజ్రభూషితా

దధార హరివంఖ్యస్య ప్రాణాఃస్తేజఃక్రియంచరా॥

పజ్జయులు పొదగబడిన ఆ బంగారు హారము దేవేంద్రుచే నీయబడినది. ఆ మాలయొక్క శక్తివలననే ఇంతవరకు వాలియొక్క ప్రాణములు, లేజస్సు, శోభయు నిలిచియున్నది

భా॥ ౧ — ఈ మాలను గూర్చి యొక గాథకలదు వాలి దేవేంద్రుని అంశవలన జన్మించినవాడు. ఇందుగ్రిని

కుమారుడు గావున వానర రాజ్యమునకు రాజుగా వారిని పట్టాభిషేకము చేసిరి ఆ సమయమున ఇందుగ్గిడు ఈ అంగారు మాలను తన కుమారుడగు వారికిచ్చెను ఆమాలను ధరించినచో ఆతడు అజేయుడగునని ఇందుగ్గిడు వరమొసంగెను ఆమాల కంటె శక్తివంతమైన మాల మరియొకటి యున్నదే గాని ఆమాల ధరించిన వానిని జయించుట కష్టము. అందువలననే ఆమాలయొక్క శక్తిని క్షీణింపజేయుటకు మరొక గజపుష్పలతనే శ్రీరామచంద్రుడు సుగ్రీవునకు లక్ష్యమని ద్వారా ధరింపజేసెను. ఆగజపుష్పలత శక్తి ఇందుగ్గిని విజృంభింపజేసెను. కాంచనమాలాశక్తిని, క్షీణింపజేసెను సృష్టి స్థితి, లయ కాకురడగు పరమాత్మ శక్తి ముందు ఇందుగ్గిని శక్తి ఏమాత్రము, ఇందుగ్గినే సృష్టించినవాడు పరమాత్మ ఆ పరమాత్మయే రాముడు. ఆ రాముడిప్పించిననే గజపుష్పలత దానిని ధరించి వెల్లెనందువలననే సుగ్రీవుడు వారిని జయింపగలెగను. ఇందుగ్గిని వరము సప్తము గాకుండ ఆమాలయొక్క శక్తి వారిని చాలసేపు కాపాడెను. దానిని సుగ్రీవునకు ఇచ్చిన వెంటనే వారియందలి తేజస్సు మొదలగునవి క్షీణింపెను

వారి మొదటిమాట యుద్ధమునకు పచ్చినపుడు మాలార హితుడగునే యుండవచ్చును. మాధరించియే యున్నచో వారిని పోల్చుకొనుటలో రామునకు కష్టము కాదుకదా! కాని అప్పుడు సుగ్రీవుడు చేసిన భాగవతాపచారమునకు అతనికి చిన్న శిక్ష వేసియుండవచ్చును రెండవమారు సుగ్రీవుడు వారిని యుద్ధమునకు పిలిచిన సుగ్రీవుడెదో శక్తి

కలవాడై యుద్ధమునకు వచ్చియుండుననియు మాలధరించి వారి యుద్ధమునకు రాగలడనియు “అఱివోవతోనే శ్రీరాముడు వారి ధరించినది బంగారుమాల వజ్రభూషితమై యుండగా, తాను కేవలము గజపుష్పలతతో పోల్చుకొనటను వీలుగా ధరింపజేసెను.” అని పద్యలు చెప్పుదురు.

వారియు అంగదునకు రాజుల విషయమై యెట్లుండ వలెనో బోధించెను. తార భర్తపైబడి దుఃఖించుచుండగనే వారి ప్రాణము అనంతవాయువులలో లీనమైపోయెను. వారి మరణము ఆలసి మాటలు, తారాంగదుల దుఃఖము చూచిన సుగ్రీవునకు మిక్కిలి దుఃఖముకలిగి మనస్సు చూచిపోయినది అతిదురాముని చూచి “రామా! నాసోదరుని మృతిచే నాకు మిక్కిలి దుఃఖము కలుగుచున్నది కేవలము కోపమునకు వశ్యుడనై అన్నను శత్రువుగా భావించి నీచే వధింపజేసిన నాకు నిష్కృతిలేదు. నేను పాపాత్ముడను. అన్ని ప్రవేశముచేసినగాని యీ పాపము భస్మముకాదు. ఈ హనుమదంగదాది వానర వీరులందరును ముక్కిలి బలవంతులు విరిచే నీ కార్యము నెరవేరగలదు నాకు అనుజ్ఞనిమ్ము” అని సలుకకా శ్రీరాముడు కంటతడి పెట్టుకొనుచు క్షణకాలము నిర్విణ్ణుడయ్యెను.

శ్లో॥ సంజాత భాష్యః పరవీర హంతా

గావోమంహూర్తం విమనా బభూవ॥

శత్రు వీరులను నా శనము చేయగలవాడైనను

శ్రీరామచంద్రుడు కన్నీరు కార్చుచు ఊణకాలము నిర్విణ్ణుడై మనసు మనసులో లేనట్లుండెను.

ఘోసంః జీవుల దీపస్థితియు, తాపత్రియాదులచే బాధపడుటయు చూచిన పరమాత్మకు వారిపై జాలికలిగి వారితోబాటు తానును దుఃఖంతుడగునట. జీవులకొరకై దుఃఖములేనివాడు దుఃఖించును. రాముడు సుగ్రీవునితో స్నేహము చేసికొనునప్పుడే “ఏఖందుఃఖం సుఖంచనా” నీ దుఃఖమే నా దుఃఖము నీ సుఖమే నా సుఖము” అని అనుకొనిరి. కావుననే సుగ్రీవుని దుఃఖము తన దుఃఖముగా భావించి తానును సుగ్రీవునివలె దుఃఖించెను శ్రీరామ చంద్రుని సౌశీల్యమువలన ఇది మరి యొక వజ్రపు తునక —

అనుతరము వానర స్త్రీలు తారిను లేవనెత్తి తీసుకొని పోవుచుండగా ఆమె రామునిచూచెను మొదటిమారు చూచినపుడే ఆమెలో సత్వగుణముదయించెను. ఇప్పుడు రాముని యొక్క పరదుఃఖ దుఃఖత్వము చూచుటతో రాముడు సామాన్య వ్యక్తిగాకాక ఆతనికిని పరమాత్మ స్వరూపమే తారకు గోచరించెను.

శ్లో॥ “తాంబూరు నేత్రాం”

తార అందమైన నేత్రములుగలదట నేత్రముల కందము భగవద్దర్శనమే ఆదర్శము చేయకేనినాడు ఆ నేత్రములు కేవలము రంభములే, అదేబీషయము. శ్రీమన్మహా

భాగవతమున భాగవతోత్తముడగు ప్రహ్లాదుడు —”

“సురక్షకుని జూచు చూడ్కులు చూడ్కులు” అంటూ
యింకా తృప్తి లేక

“కమలేశు చూడని కన్నులు కన్నులే తమకుడ్య జాల రంధ్ర
ములుగాక! ఆన్నాడు కనుక కన్నుల సాంధ్రికత భగవద్దర్శనమే
ఆ కన్నులే అందమైన కన్నులు అంత అందమైన కన్నులు
గలిగిననుకనే తార రామునిలోనున్న పరమాత్మను దర్శింప
గలిగెను.

శ్లో॥ దర్శనామం శరచాపపాణిం
స్వ తేజసా నార్యమివ జ్వలంతం॥

శ్లో॥ సుసంవృతం పార్థివ లక్షణైశ్చ
తంచారు నేత్రిం మృగశాఖనేత్రా
అదృష్ట పూర్వం పురుష ప్రధానం
అయం స కాకుత్స్థః స్థ ఇతి ప్రజ్ఞతే॥

శ్లో॥ సాతం సమాసాద్య విశుద్ధ సత్త్వా
శ్లోకేన సంభ్రాంత శరీరభావా
మనస్విసీ వాక్యము వాచ తారా
రామం రణోత్కర్షణ లబ్ధి లక్షం

ధనుర్భాగములను ధరించి సూర్యునివలె ప్రకాశించుచు
అదృష్ట పూర్వము, పురుష ప్రధానుడుఅయి రాజలక్షణముల
తోఁగూడి చారునేత్రిండ్రి పురుషోత్తముడైన రాముని మృగ

కాబ నేత్రమైన తాద విశాలమైన నేత్రములతో (కన్నులు పెద్దవిచేసి) ఆ రూపమునుచూచి “ఈతడే వాలిని చంపిన రాముడు అని నిశ్చయించుకొని ప్రకృతిలో బడుచు అంతర్యమున పరమాత్మ దర్శనముచే విశుద్ధమైన సత్వస్వభావము కలదియై మనసునాని కాలువ్యము పోవ ఇట్లు పలికినది.

భాసం! తార రామునిలో భగవానునే దర్శించెను. శరచాపములు రెండును ధరించినవాడు ఆమె మనోదృష్టికి శంకవక్రములు ధరించినవాడుగాఁబోచెను. సూర్యునివలె ప్రకాశించువాడు పరమాత్మ కనులనుండియే సూర్యుడు జన్మించెను. “చక్షోస్సాగ్ర్యో అజాయతే” కాపున రామి పరమాత్మ సూర్యునివలె ప్రకాశించుట వింతగాదు “అదృష్ట సూర్యుడు” అది వరి కు చూడబడినవారు సామాన్యులకు కాదుగదా! యోగులకుగూడ, వాక్కునకు మనస్సునకు గూడ, అందనివాడు “యతో వాచోనివర్తంతే, అపాప్య మనసా సహ” అను ఉపనిషద్వాక్య ప్రకారము యోగుల మనస్సుకే అందనివాడు సామాన్యుల, చర్మ చక్షువులకు గోచరించువా! కావున అదృష్ట పూర్వుడు తార మనోదృష్టికి గోచరించినవాడు.

పురుష ప్రధానుడు, పరమాత్మ ఒక్కడే పురుషుడు (పురు + సవోతి = సంపూర్ణముగా ఇచ్చువాడు) అతడే అంతయుసేయుగలిగినవాడు. మిగిలిన జీవులందఱు స్త్రీలే అనగా భరింపబడువారు అని భావము. “చాతునేత్రుడు”

అందమైన నేత్రములుగలవాడు. అనగా పుండరీకాక్షుడు—
 భగవానునకు మాత్రమే పుండరీకాక్ష నామము”
 ఈ పుండరీక నయనః పురుషోత్తమఃకః” అను స్తోత్రములో
 చెప్పబడుచున్న ఆ రెండు లక్షణములను తార యీ రాముని
 యందే చూచినది ఎట్లు చూడగలిగినది? కారణమేమి? ఇది
 పరకే తాంను “చారునేత్రం” అన్నారు ఇప్పుడు “మృగశాల
 నేత్రం” అన్నారు అనగా లేడికూస కన్నులవలె విశాలమైన
 కనుపాపలుగల కన్నులుగలది తార కన్నంతయు పాపయే
 (నల్లగుడ్డు) అంతివై శాల్యము అందము కలిగియున్నందుననే
 ఆమె రామునిలో పరమాత్మను అంతర దృష్టితోనూ, రాముని
 బాహ్య దృష్టితోనూ చూడగలిగినది. నేత్రములలో అందము
 వై శాల్యము, నిశిత దృష్టి, ఏశాగ్రత కలిగి యుండుటవలననే
 తార రామునిలోగల పరమాత్మ దగ్ధనము చేసుకొన్నది.
 కనుకనే (భగవద్దర్శనము కలిగినది) మా లిస్యము (రాజ
 సతామసములు) తొలగి సాత్విక భావముకలిగి రాముని
 నిందించుటకు వచ్చియు న్నామిని నిస్తెంచుటయే ముందు
 వాక్యములలో భాసించును. చూడుడు.

శ్లో॥ త్వమప్రవేయశ్చ దురాసదశ్చ
 జితేంద్రియశ్చోత్తిసందాహ్నికశ్చ
 అక్షయ్య కీర్తిశ్చ విపక్షణశ్చ
 క్షితిక్షమావాన్ క్షతబోపమాక్షః

భా॥సం॥ తార పలికిన యీ మాటలచే శ్రీరాముడే
 భగవంతుడని నిరూపించబడుచున్నది త్వమప్రవేయశ్చ =

నీవు అప్రమేయుడవు. ప్రమాణమునగా కొలత—“ఇంత” అని కొలతలేని మహామహిమ కలవాడవు. ఎవరికైనా వీడైన ఒక శక్తి లేక మహిమ కలిగియున్న యెడల దానికొక పరిమితి “ఇంత” అని యున్నది. కాని పరమాత్మ మహిమ కొలత లేనిది (దానిని వేదములుగూడ ఇలిసికొనజాలవు “వేదాహ మేతం పురుషం మహంతం ఇత్యుచుచే” ఇంత మహిమ కలవాడు “అని వేదములచేతగూడ తెలిసికొన బడనివాడు. ఎదురుగా కనపడుచున్నను మనస్సుచేతగూడ ఆ గొప్పపశ్చక్యముగాని మహిమగలవారు, శరచాపములు ధరించియున్నను శంఖ, చక్రములు ధరించినట్లున్నవాడు “సౌలభ్యము” కూడ “ఇంత” అని చెప్పటకు వీలుకానివాడు ఏ పరికరములు లేకున్నను ప్రతాపాశ్చయముచే అంతులేని పరికరములు కలవానివలె అవగాహనకానివాడు. అట్టి పరమాత్మ స్వరూపుడవు నీవే సుమా!

దురాసదత్త — నీవు దురాసదుడవు “సమీపింప శక్యము కానివాడు. పొండశక్యము కానివాడు దేనిచేత? మనస్సుచేత గూడ ఎవరికి? అపమార్గమున నడుచువారికి, అనగా సన్మార్గమున, నడుచువారికి మాత్రమే పొందగలిగినవాడు అని అర్థము “పరమాత్మ నిత్యుడు కావుననే వేరుగ (ఆతిడు లేకుండగ) విభాగింపఁగలవాడు. అతడు నిత్యానందుడు. కనుకనే మనము దుఃఖములు కలిగింప సాధ్యపడినవాడు. అనగా తనంత తానే కలిగించుకొనును సర్వత్రీనుండువాడు అగుటచే చలనము లేనివాడు. అట్టివానిని ఎచ్చట సమీపింప

గలము వాలిని వధిగ మట చే గాలి బంధునిలందగును
 కోపించిరి కాని వారెవ్వరికిని దరిచేర వీలుకాని వాడయ్యెను.
 అంతేగాదు, బాహ్యమైన బుద్ధిప్తిగల మతనాదములచేగూడ
 చలించని వైభవముకలవాడు కనుకనే ఎన్ని మతిమూలు
 భారతయును కప్పి కోస ప్రయత్నించినను, వేదములము
 మాత్రము మాత్రమే అందు చేతనే నీవు దురాసదుడవు

జితేంద్రియశ్చ — నీవు ఇంద్రియములను జయించినవాడవు.
 పైని చెప్పిన, అప్రమేయత్వము, రాజవత్త్వము, హత్వము, బలస్థము
 రాజ్యశ్రీ, శాంతులు లేక ఇంద్రియ బోలుడుగాకయుండు
 వాడు. తాను పొందవలసిన రాజ్యమునుగూడ నిశ్చలవాతో
 విడిచి తన శక్తిచే సంపాదించిన మగ్గీవుని రాజ్యమాలినికే
 కటాక్షించినవాడు. అయోధ్యాకాండ లోక్తేయి,

శ్లో॥ సబ్రాహ్మణ ధనం కించిత్ హృతం రావేణ

కస్యచిత్

నరామః పరదారాన్వై చక్షుర్భ్రావంపి వశ్యతి॥

రాముడు బ్రాహ్మణుల ధనమును హరింపడు. పర
 స్త్రీలను కన్నెత్తియైన చూడడు “అని శ్రీరామునిగూర్చి
 ప్రశంసించినది. భగవానుడు

శ్లో॥ పశ్యత్యచక్షుః సృణోత్యక్షరః

అపాణిపాదో జవనో గృహీతా॥

జేప్రులు లేనట్లుండియు, విరువాడు కనులు లేనట్లుండియు చూచువాడు కేతులు లేనట్లున్నను తీసుకొనువాడు, కాళ్ళు లేనట్లున్నను నడుచువాడు అనగా ఇందియములు లేకయే ఆ వసులు చేయువాడు ఇందియములను తన స్వాధీనములో నుగ్రుచ్చుకొనువాడు అర్థము అందులకే సహస్రనామములతో హృషీక + హిషి = ఇందియములకు ప్రభువు, లేకనియమమనగా లేక ఇందియములకు గోచరము కానివాడు అని చెప్పిరి

శ్లో॥ దుష్కహం వ సహస్యవైదిదిద్రియైరపి దుర్భవైః

ఇంద్రియములు చేతిగాని మనస్సుచేతిగాని గూడ గ్రహించుశక్యము కానివాడు కావుననే నీవు జితేంద్రియుడవు, ఆహార్యయై జాగ్రత్తపతి. ఇత్యాదులచే ఇంద్రియములు సంపూర్ణము ఆధికారియగునన్నను ఇందియలోలురైరి. కాని నీవుచూత్రమే జితేంద్రియుడవు ఉత్తమ ధార్మికశ్రమ - ఉత్తమమైన ధర్మముద్ధిగలవాడవు తమను ఆశ్రయించిన వారినైనను ధర్మములను బట్టియే రక్షించువాడ ఏపనియైనను తనకొరకు గూత్రము చేరికొనినవాడు అధముడు. తనతోబాటు ఇతరులకుగూడ చేసినవాడు మధ్యముడు కేవలము ఇతరులకొరకే చేసినవాడు ఉత్తమడు అట్లు ఇతరుల కొరకే చేసిన వాడవుగాన నీవే ఉత్తమ ధార్మికుడవు “వర్ణాశ్రమ ధర్మములను సక్రమముగా నడిపించినవాడు ఉత్తమ ధార్మికుడు శరణాగత రక్షకుడు ఉత్తమ ధార్మికుడు

పరమాత్మను పొందుటకు ఆచార్యుడే (గురువు) మార్గము అని చెప్పిన వాడే ఉత్తముడు “అన్యశంస్యం పరోధర్మః” అని అట్టి కరుణ కలిగినవాడే ఉత్తముడు అపదలయందు మిత్రులకు నేనున్నానని భయములేదని చెప్పువాడే ఉత్తము ధార్మికుడు. దోషులకు శిక్షవిధించి వారి పాపములను పోగొట్టి స్వర్గమునకు పంపుటయే ఉత్తమ ధర్మము. ఈ లక్షణములన్నియు సీతా గలవు. కావున నీవే ఉత్తమ ధార్మికుడవు

అత్యయ్య కీర్తిశ్చ - నిందింపదగని, నాశనము పొని కీర్తి గల వాడవు. “తస్య నామ మహద్భక్తః” అని పేరే గొప్పకీర్తి. వారి వధనుబట్టి దూషింపదగని కీర్తి గలవాడట్లుగును! అనగా క్రూరములై ఇతరులను బాధించు మృగములను వేటరూపము గా చంపినను, వెలయందు పరాక్రమ వధ దోషము కాకుండటచేతను, సార్వభౌములు తిర్క్కులలో ఎదురునిల్చి పోరాడకూడదను నియమముండుటచేతను, దోషులను శిక్షింపకుండన ఆదోషిసావము తనకంటెకొనునను శాస్త్రము చేతను వారి వధ దూష్యముకాదు. అందుచే అతి కీర్తి కరమే గాని అపకీర్తిగాదు, “యశస్తత్యైక భాజనం” కీర్తికి నీవే స్థానమైనవాడవు గాన అత్యయ్య కీర్తి వంతుడవు నీవే —

విచక్షణశ్చ - దూరదృష్టితో కార్యములు నెరవేర్చువాడు - పరమాత్మ ఏది ఎట్లు ఏ రూపముతో చేయవలయునో ఆలోచించి దుష్ట శిక్షణకై ఆయా అవతారములనుదాల్చి కార్యము నెరవేర్చును. మత్స్యద్వయతారములన్నియు

విచక్షణా దక్షతకు ప్రతిరూపములేగదా! నరులచేతనే చావు గలదుగాన రావణుని చంపుటకు మావపుడవైతివి. వాలి, సుగ్రీవుల మొదటియుద్ధములో బాణ ప్రయోగముచే సుగ్రీవుడే చనిపోవునేమోయని ఆలోచించి ఆతనిని గుర్తించుటకై పుష్పమాలధరింపజేయుట ఆచార్యకటాక్షము లేనిచోపరమాత్మ కటాక్షము కలుగునవకాశము లేదని సుగ్రీవుడు లక్ష్మణుని ఆశ్రయించునట్లుచేసి ఆచార్యకటాక్షము కలిగించుటయు ప్రత్యక్షము, కావున నీవే విచక్షుడవు.

క్షీతిక్షమావాన్ — నీవే భూమియంత ఓర్పుగలవాడవు. తన ఆశ్రితుల విషయమునగాని, భకుల విషయమునగాని అపరాధము చేసినవారిని సబంధవముగా నాశనము చేయవలసియున్నను, వారిని క్షమించుటయు, ఏబదికోట్ల యోజనములు విస్తీర్ణముగల భూమికియున్న ఓర్పునీకే యుండుట విశేషము కారణమేమి? ఆభూమిని దనగర్భమునందే ధరించినవాడవుగదా! హిరణ్యకశిపునిజంపి వాని బంధువులను వాలిని చంపి వాని ఆత్మయులను కాపాడుట నీక్షమకు స్థానములు అట్టి క్షమావంతుడవు నీవేగదా!

క్షతజోపమాక్షః :- ఎర్రని కన్నులు గలవాడు“త్రితామ్రః” మూడు ప్రదేశములందెరువుగలుగుట సార్వభౌమ లక్షణము “రక్తాస్య నేత్రపాణిః” ముఖము, కనులు, అరచేతులు ఎరువుగానుండవలెను అది మహాపురుషత్వ సూచకము

“రామో రక్తాంతలోచనః! అను దానిని ఇట్టి పుండరీకాక్ష త్వి నూచనచే నీవే ఆ పుండరీకాక్షుడవు

మనుష్యదేహము విడిచి దివ్యదేహముతో నుండువాడు
“అనుట చే తనంత తాను ప్రకాశింపనేగూ దేహముతో అనేక
విధములుగా అవతరింపగలడని భావము.

శ్లో॥ మనుష్యదేహభ్యుదయం విహాయం

దివ్యేన దేహభ్యుదయేన యంతః

తార పలికిన యీ పై వాక్యములలో పంచాశ్మయే
(శ్రీ)రాముడని స్పష్టమగుచున్నది.

ఓ రామా! నీవు అమాయుడవు దురాసదుడవు
జితేంద్రియుడవు ఉత్తము భాగ్యుడవు అత్యుక్తి కీర్తిశిల
వాడవు విచక్షణుడవు క్షితిక్షమాపంతుడవు క్షతిజోష
మాక్షుడవు ధర్మము, కీర్తి, ఓర్పు గలవాడవు మహాబల
శాలివై శరణాపంతుల ధరించినవాడవు” ఇట్లు స్తుతించుచునే
మరల ప్రోత్సహించి “రామా! ఏ బాణముతో వాలిని
చివితినో అట్టి బాణముతోనే నన్ను కూడా వధింపుము,
నేనును ఆతని వద్దకే పోయెదను. నేను నేనిదే వాలి సుఖ
పడలేదు భార్య వియోగమువలన కలుగుబాధ నీవెరగనది
కాదు.

రామా! భార్యను భర్తతో చేర్చుటవలన నీకు శ్రీ
హత్యాదోషమురాదు “అర్థో వాపష ఆత్మనః యత్ వత్స”

అనగా తన ఆత్మలో భార్య సంగోరు భాగము. “ఆత్మా హి దారాః” ఆత్మయే భార్య” ఇట్లు వేదశాస్త్రములలో చెప్పియుండుటవలన పురుషునికి భార్య భిన్నముగాక ఆత్మయే అయి యున్నందున, నేను వాలిక ఆత్మను గావున, నన్ను చంపినను నీకు స్త్రీ హత్యాదోషమురాదు. లోకములో భార్యను భర్తతో చేర్చుటకంటె గొప్పదానము లేదని జ్ఞాను లాదులు అంతేగాదు, ఈ భార్యాదానముచేసి నన్ను నా ప్రియునివద్దకు చేర్చినచో నా భర్తను చంపిన పాపముగూడ నీకంటదు” అని పోకెను.

భా॥సం ఇచట తారయొక్క శాస్త్రజ్ఞానముగూడ గుర్తింప వలెను “తననుచంపి వాలి వద్దకు పంపుటలో రామునకు పాపముగాని, దోషముగాని, అంటవు” అను శాస్త్రోక్త విషయములు చెప్పుట, అమె శాస్త్రజ్ఞానమునకు నిదర్శనము “అథోవా ఏష ఆత్మనః యత్ పత్నీ” ఆత్మాహిదారాః” ఇత్యాది ధర్మగుణములు చెప్పుటచే ధర్మము, రాజనీతి, శాస్త్రము, మొదలగునవి బాగుగా ఎరిగినదని తెలియుచున్నది.

తార మాటలువిని రాముడామెతో “వీరపత్నివగునో తారా! వాలి మరణమునకు విచారింపకుము. శూరుని భార్య విచారించదు సుమా! సుఖదుఃఖములు బ్రహ్మచే సృష్టించబడినవి. వానినెవ్వరును అతిక్రమింపలేదు. నీవింక సుఖములే అనుభవించబోవుచున్నావు. నీ కుమారుడు యువరాజు కాగ

లడు" అనెను. ఆచూటలకు తార ఊరడిల్లి సంతోషమును సూచించు ముఖముకలదై దుఃఖమును వీడెను.

అంత రాముడు అంగదునితో "మీరు ఇట్లు ఎంత యెడ్చినను ప్రయోజనములేదు జీవులు ఆయా కర్మములు అనుభవించుటకు సర్వేశ్వరుడే కారణము. వాలినా బాణమునే మృతుడై స్వర్గమునకు గోయెను ఇప్పుడు చేయవలసిన కార్యముచేయును" అని పలికెను లక్ష్మణుడు సుగ్రీవునితో "సుగ్రీవా! తారాంగదాదులతోసూచి వాలికి యుత్తరక్రియ లొనర్చుము అంగదుని సమాధానపరచి చందనము వస్త్రములు మొదలగువానిని పెచ్చుంపును" అని పలుకగా సుగ్రీవుడు పల్లకీ తెప్పించి వాలిని అందుంచి మహారాజునివలె శ్మశానమునకు తీసుకొనిపోయి శాస్త్రాక్రమ ప్రకారము వాలిని దహనపరచి తర్పణాదులను గానింపఁజేసెను శ్రీరాముడును సుగ్రీవాదులతో సమానమైన దుఃఖముతోడనే వాలికి సంస్కారములన్నియు యథావిధిగా చేయించెను.

కర్మలన్నియు పూర్తి కాగా సుగ్రీవుడు రాముని యొద్దకువచ్చెను అపుడాంజనేయుడు, "రామా! నీదయవలన సుగ్రీవుడు రాజ్యమును పొందగలెగెను నీవు కిష్కింధకువచ్చి అతనిని రాజుగాచేయుము నీరాజ్యాపించిన యెడల సకల రాజకార్యములును చేయగలడు" అని పలుకగా రాముడు "అంజనేయా! విశ్రాంతి పరిపాలనా ప్రకారము నేను పదునాల్గు సంవత్సరములు గ్రామమునకుగాని పట్టణమునకుగాని రాను. మీరే శాస్త్రాక్రమముగా సుగ్రీవునకు అభిషేకము

గావించువును, సుగ్రీవా! అంగదునకు యువరాజు పట్టాభిషేకము గావించుము, ఈతిడు పరాక్రమమున నీతో సమానుడు, ఈ వరాకాలము నాలుగు నెలలు నీతిను వెదుకనవశ్యమండదు, కార్తీకము రాగానే అపని చేయవచ్చును, కిష్కింధకేగి పట్టాభిషేకము చేసికొనుము” అని పలుకగా వాడు లెల్లదు సుగ్రీవునకు నమస్కరించిరి సుగ్రీవుడు కావరము లేవదీసి గౌరవించెను,

అనంతరము సుగ్రీవుడు చక్కగా అలంకరింపఁబడి అన్నగారి అంతఃపురములో ప్రవేశించెను.

(తారను గౌరించుటకని పెద్దల అభిప్రాయము)

శ్లో॥ భ్రాతురంతఃపురం సౌమ్యం ప్రవేశేత్ మహాబలః

(ప్రవేశ్యత్వభినిష్ఠాంతం సంగ్రీవం ప్రవేశేత్ పరం

“సుగ్రీవుడు అన్నగారి అంతఃపురములో ప్రవేశించి తిరిగి వచ్చినాడు” అని మిల్కిమే యున్నది కాని అచట ఏమిచేసినది, ఎందుకు వెళ్లినది, “వివరణలేదు వారి మరణముచే విచారించుచున్న తారను ఓదార్చి ఆమె అనన్య తీసుకొని అంగదునకు యువరాజు పట్టాభిషేకము చేయుదునని యు ఆమెకు చెప్పియుండవచ్చునని పెద్దల అభిప్రాయము అంగదుకు జ్యేష్ఠుడు, కాక నీతో సమానుడు సుమా! ఇల్లిపై గోపమున నీవారినని ఉపేక్షించిన సర్విజ్ఞురాలైన తార నుండి నీవు దూరమగుటయేగాక బలవంతుడగు మహాక ప్రత్యర్థి నీకుదురగును సుమా! అందుచే అంగదునకే యువరాజు

వట్టాభిషేకము గావించవలెనని శ్రీరాముడు, తార, సుగ్రీ
వాంగదులను వేసుకాకుండగానుండుటకై ఏర్పరచెను.

ఆ విషయము తారకు చెప్పుట అవసరము. ఆమెను
ప్రసన్నురాలని చేసుకొనుటయు అవసరమే కావున ఆతడంతిపు
రములో తారతో మాట్లాడుటకే వెళ్లియుండునని అభిప్రాయ
పడవచ్చును.

సుగ్రీవుడు తిరిగి ఆస్థానమండపమునకు
రాగా వానుకులాతనిని సింహాసనముపై కూర్చుండచేసి,
తెల్లని గొడుగుపట్టి, తెల్లని చామరములతో వీచుచు, సకల
ఓషధులతోగూడిన నముద్ర సదీ, నదజలములను బంగారు
కలశములతోదెచ్చి హనుమంతుడు జాంబవంతుడు మొదలగు
వారు అష్టవసువులు ఇంద్రుని అభిషేకించినట్లు అభిషేకము
చేసిరి. వానరులెల్లగును సూతసిందిరి శ్రీరాముని ఆజ్ఞ
ప్రకారము సుగ్రీవుడు అంగదుని కౌగిలిచుకొని యువరాజు
వట్టాభిషేకమునుగావించెను. అందులకు వానరులెల్లరు
సుగ్రీవుని పొగడి రామభక్తులను సోత్రిముచేసిరి సుగ్రీవుడు
భార్యయగు “దుమ”తో సమస్త సౌఖ్యములనుభవించుచు
వానర రాజ్యమును పాలించుచుండెను శ్రీరాముడు
తమ్మునితోగూడ ప్రసన్నుడై నివసించెను

వర్షాకాలము ప్రారంభమయ్యెను. ఆకాశమంతయు
మేఘవృతమయ్యెను మేఘములు నముద్ర జలమును
అకర్షించుకొని కార్తీకమునుండి ఆషాఢము వరకు తమయందు
ఉంచుకొని మక్కిలి బరువై “గర్భముధరించి ప్రసవించుచున్న

స్త్రీలవలె” వర్షమును కరియించుచున్నవి. మేఘములు వ్యాపించుటచే దిక్కులు తెలియకలేదు. ఉరుములకు నెమళ్లు హట్టముచేయుచున్నవి. ప్రియరాండ్రీ నెడబాసిన పురుషుల విచారించుచున్నాను. కదంబాది వృక్షములు పూచినవి. స్వగర్భితోనున్న శేయంతయు ఎఱ్ఱని ఆర్ద్ర పురుగులచే చిగిడి పచ్చు పక్షిచీరపై ఎఱ్ఱని జర్రులు కుట్టి నట్లున్నది వర్షభాగము వెల్లగనుండి సంభోగానకురాండ్రీ యుచు వర్షస్త్రీల మెడలుచిగిడి నారిన నుత్కల హరములవలె నున్నవి “సూర్యు” అనగా “స్త్రీ” నందుడు “అనెడు ప్రియుని కదస్పర్శకు పులికించి” నత్తల్రీముల” నెడుకనులు విచ్చిన్న గానవశయై స్వయం సుగ నే అంబరమును పీడుచున్నది

భా॥సం॥ ఇంచుట నిజముగా స్త్రీపురుషులారే. కాని నూతన ప్రియా సమాగమమును చక్కగా వర్ణించినాడు. సాయంకాలము చంద్రోయమగుటయు నత్తల్రీములు మినుకు మినుకు మని కనబడుచుండుటయు, సగభ్యాకాలముపోయి రాత్రి యగుటయు సాధారణము - ఈ “సంధ్య”యే ఒక నూతన వధువు చంద్రుడు వసుడు చంద్రీ కిరణములు వ్యాపించెను. “సంధ్య” రాగవతి అనగా ఎరుపు గలదియు, అనురాగము గలదియు, అని ఆర్థము. చంద్రీకిరణములు అనగా కిరణములు ప్రియుని చేతులు అంబరము, అనగా ఆకాశము-వస్త్రము-సంభ్యాకాలము వెలి పోవుచుండగా చంద్రుడుదయించెననియు నత్తల్రీములు పొదనూపెననియు భావము ప్రియుని కర

స్వర్ణచే, కమలు స్మృతిముగా చేసికొని అనురాగవతియగు సంధ్యావధువు స్వయముగనే వస్త్రమును జారవిడుచుచున్నది. అనిధ్యని సంధ్యాకాలము దాటుచుండగా చంద్రోదయమును నక్షత్రకాంతినిచూచి చాల్మీక వర్ణించిన యీ విధము ఇక ఏకావ్యనుందునను లేదేమో

వర్షముతువుగో సంధ్యాకాలమున నూర్యని ఆవరించి యున్న మేఘముల చివరిభాగములు ఎరువు, మధ్యభాగములు నలుపుగలిగి యుండుటచే ఆకాశమునకు వ్రణము కాగా రక్తము కారుచుండ తెల్లని గుడ్డలతో కట్టుకట్టినట్లున్నది. శస్త్రచికిత్స చేసినపుడు కట్టినకట్టుకు చుట్టను ఎరువు మధ్య నలుపు ఉండుట సమాజముకదా! వర్షముచే దుమ్ముపిలిచి పోయినది. గాలి చలగ వీచుచున్నది. తాపము శాంతిఁచినది. దండమాత్రాలు నిలచినవి. దేశాంతిరమునకేగిన ప్రజలు స్వదేశమునకు చేరిరి

భాషం- ఈ వర్ణనలో భగవత్ కటాక్షమును వర్షమువలన జీవునకు రజస్తమోగుణములు నశించుట, దయాధ్విహృదయుడగుట, సంసారిగనున్నను తాపత్రయములు నశించుట ప్రకృతి సంబంధము వీగుటయు సూచితము

రజస్తమోగుణములు - రజస్సు ఎరువు, తమస్సు నలుపు, సత్త్వము - ఆకాశము - తెలుపు తెల్లని ఆకాశమున (సత్త్వి గుణమున) రజస్సు - రజోగుణము - పరాగము - వ్యాపించినది. వ్రణము చుట్టనున్న యెరువు - అనురజము

మధ్యనలుపు తమోగుణము. ఈ రెండు సత్యమున ప్రవేశింప (ఆకాశమున భగవత్కటాక్ష వస్త్వము పడిన తరువాత) తెల్లని ఆకాశము (సత్యము) స్థిరమగును - అట్టిచేతనుడే (జీవుడే) పరమపదమును పొందగలడు.

అంత శరత్కాలమురాగా ఆకాశమంతయు నిర్మలమయ్యెను. నదులలో నీరు తగ్గి అక్కడక్కడయెండి ధనుక దీబ్బలు కనపడుటచే నవసంగమ ప్రవీణస్వతి షడ్భూషణముల వలె కనుపట్టుచుండెను. సప్తచ్ఛదముల పుష్పవాససంఘచే ఏనుగులకు మదము విజృంభించెను. సరస్సులు నిర్మలముగ నుండుటచే హంసలు స్వేచ్ఛగా క్రీడించుచుండెను యుద్ధయాత్రీకు సమయమాసన్నమయ్యెను.

ఆ సమయమున కాంతాలోలుడై రాజకార్యములను గూడ మరచియున్న సుగ్రీవునిగాంచి అంజనేయుడు “వానర రాజా! శ్రీరాముని ప్రతిష్ఠా నిర్వహణముచే నీవు రాజ్యశ్రీని భార్యను కూడ పొందినావు నీ మాట ప్రకారము మిత్రుని కార్యమునెరవేర్చుట న్యాయము శరత్కాలము వచ్చినది. అలసంపకుము ఎవడు కాలమునెరిగి అకేళమంది మిత్రుని సంపాదించుకొని సాధువుగనుండనో వాని రాజ్యము, కీర్తి, ప్రతాపముగూడ వృద్ధిపొందును, తాను సుఖపడును. మిత్ర కార్యము నెరవేర్పనివాడు ఆపదలు పొందును కాలాతిక్రమణము జరుగరాదు. నీకులము నిలిపిన వాడు శ్రీరాముడు అతికు అప్రమేయ ప్రభావము గలవాడు. అతిడు చెప్పకముందే

అతిని పనిచేయుట ధర్మము ఉపకారము చేసినవానికి పాత్యం ప్రకారము చేయుమని నేను నీకు చెప్పవలయునా! కావున వానరులను పిలిపించి సీతాస్వేషణము గావించుము. “అని పలికెను.

౧౦- ఆంజనేయుడు శ్రీరామ భక్తుడు భగవంతుడగు గామునిపలననే ఆచార్య వ్రాసమును పొందినవాడు జీవుని భగవదభిముఖులుగా చేయ సవర్ధకు. సాధారణముగా జీవులు భగవత్కృతాత్మము చే పొందిన యైశ్వర్యాదులచే సంసారమున బడి భగవంతుని మరచియుండి వారికి జ్ఞానోపదేశము చేసి మరల భగవదభిముఖులుగా చేయుట ఆచార్య కృత్యము. ఇచట ఆంజనేయుడు సుగ్రీవునకు శ్రీరామునిగూర్చి “అప్రమేయ ప్రభావుడు” (ఇతయని కొలతలేని ప్రభావము గలవాడు) అని భోధించుచు రామాభిముఖునిగా చేయుట ఆచార్యకృత్యము. అంతేగాక ప్రభువు సరియైన మార్గములో ప్రవర్తింపనవును మంత్రులు వానిని సరిదిద్దుట, రాజనీతి ధర్మము అందునను బావద్విరోధము రారాదు. అందులకే కామూసక్తుడై కృతఘ్నుడు కాబోవుచున్న తన ఏలికయగు సుగ్రీవునకు తాను మంత్రీగా చెప్పవలసినది చెప్పి సరియగు మార్గములో నుండుటకు ప్రయత్నించెను. రాజభక్తి రాజనీతికి ఆంజనేయుని మాటలు రత్నపు బుళికలు.

హనుమంతుని మాటలు విసిన సుగ్రీవుడు “ఆంజనేయా! నీవే వెంటనే సేనాపతులను గూర్చుకొని ఎక్కడెక్కడున్న

వానరులను పడునై దుదినములలో రమ్మని నాయాజ్ఞగా చెప్పుము అట్లు రానివానికి మరణమే దండము అనిచెప్పుము అని పలికి మరల అంతఃపురమునకు వెడలిపోయెను.

ప్రశ్రవణ పర్వతముపై నున్న రాముడు శరత్కాలము వచ్చినను సుగ్రీవుడు సీతాదేవత ప్రయత్నము చేసినట్లు కనపడునందున లక్ష్మణుని పిలిచి “సౌమిత్రి! రాజ్యసుఖములలో మునిగిన సుగ్రీవుడు వర్షకాలము దాటినను ఇంకను సీతాదేవత ప్రయత్నము చేయలేదు.

శ్లో॥ అర్ధినాముపపన్నానాం పూర్వంచాప్యప్రకారిణాం
ఆశాంసశృత్యయోహంతి సలోకేపురుషాధమః॥

శ్లో॥ శుభం వాయదివాసాపం యోహివాక్య ముదీరితం
సత్యేన పరిగృహ్లాతి సవీరఃపురుషోత్తమః॥

శ్లో॥ కృతార్థాహ్యకృతార్థానాం మిత్రతాణాం సభవంతియే
తాన్మృతానపిక్రవ్యాదాః కృతఘ్నాన్నోపభుంజతే॥

ఒక పనికొరకై యొకరిని ఆశ్రయించి పూర్వము ఉపకారము చేయగా అతడు వానికి ప్రత్యుపకారము చేయుదునని చెప్పి ఎవడు చేయడో వాడు అధముడు మంచియైనను చెడయైనను, ఎవడు తాను అన్నమాటను నిలబెట్టుకొనునో అట్టి వీరుడే పురుషశ్రేష్ఠుడు. ఒకరి వలన ఉపకారముపొంది తిరిగి వారికి ఉపకారము చేయని కృతఘ్నుడు చనిపోయినను వాని శవమును మాంసము తినువాడుకూడ ముట్టుకొనరు. సుగ్రీవుడు రాజ్యమును, భార్యను కూడబొంది సుఖములను

అనభవించుచు పూర్వోక్త కార్యములను మరచినాడు, నా
వరాక్రమరిగినవాడు నాధనుశ్చల్ధము వినదలచినాడేమో,
కావున నీవేగి నామాటగా నిట్లుచెప్పుము.

శ్లో॥ నచసంపచితః పంథాయేన వాలీహతోగతః
సమయేతిష్ఠ స్సుగ్రీవ! మావాల్లిపథ మన్వయాః॥

శ్లో॥ ఏకఏవరణేవాలీ శ్చ కేణ నిహతోమయా,
త్యాంతు సత్యాదతిక్రాంతం హఃస్యామి సఖాంధవంశి

సుగ్రీవా! వాలి హతుడైపోయిన మూర్ఖము, ఇంకను
మూతపడిపోలేడు. నీవా మూర్ఖముననుసరించి మన సంకేతము
ను మరువకుము. ఒక బెణముచే వాలియొక్కడై చంపబడెను
సత్యము వీడిన నిన్ను సఖాంధవముగా చంపెదను”

భా॥సం॥ శ్రీరాముడు జితకోర్ధుడుగదా! యిట్లు పలుక
తగునా అనవసరము లేదు అతని కోపము కేవలము
కృతఘ్నులపై ననేగాని యితరులపై అనవసరముగా చూపకు
కాక “కోర్ధము” ఆయన అధీనములోనున్నదిగాని, ఆయన
క్రొధమునకు వశముగాదు. అదియు బలవంతముగా కొన్ని
పరిసితలలో తెచ్చుకొనునట “క్రొధమా హరయత్ త్రివం
“కోపమును తెచ్చుకొనెను” అని వల్క్వికి రామని గూర్చి
పలికెను. సుగ్రీవుడు కృతఘ్నుడు కాగాదను దృష్టితో పలికిన
మాటలేగాని అన్యములుగావు ముందా విషయము
తెలియును.

రాముడిట్లు పలుకగా లక్ష్మణునకు కోపమువచ్చి

“ఇప్పుడేవోయి ఆకృష్ణుని సంహరించెదను” అని పలుక రాముడాతనిని సమాధానపరచి” మిత్రుని చంపుట మహా పాపము, విచక్షణాన్వితముతో ఆతడు కృతిఘ్నుడు కాకుండ నట్లును మన కార్యము నెరవేరునట్లును చేయవలెను” పూర్వ స్నేహితుడగు ఆతనిని మంచిమాటలతోనే పలుకరింపుము, ఆపని చూచుకొందుము” అని పలుక లక్ష్మణుడు మిక్కిలి కోపముతో శీఘ్రముగ కిష్కింధకే తెంచెను, అతనిని చూచిన వానరులు భయపడి పరుగెత్తుకొనిపోయి సుగ్రీవునకు చెప్పిరి. కాని ఆతడు మత్తుతో వీరిమాటలు వినిపించుకొనలేదు అంగదుకు దీచుడై లక్ష్మణుని సమీపింపగా సౌమిత్రి “అంగదా! అన్ని గారి వ్యసనముచే శపించిపోవుచున్న లక్ష్మణుడు ద్వారమువద్దచున్నాడు, అతని మాటలు వివదలచిన వెంటనే అతనిని లోనికి పిలిపించుకొనుము, “అని నామాటలుగా సుగ్రీవునితో చెప్పుము” అని పలుకగా అంగదుడు భయపడి ఒక్క అంగలో సుగ్రీవుని వద్దకువచ్చి అతని పాదములు పట్టుకొని లక్ష్మణుని మాటలు వినిపించెను.

అంతలో “ప్రతిమ” “ప్రభావును” అంజనేయడు” అను గుంతులు వచ్చి అంగదుడు చెప్పిన దానినే మరల చెప్పిగా సుగ్రీవుడు వెళ్ళింది “లక్ష్మణుడుకోసము తెచ్చుకొనుటకు కారణమేమి? పారికి నేనేమియు అపకారము చేయలేదే? నా విరోధులైన నావీర వారికి కోపము తెప్పించిరేమో! స్నేహము సంపాదిండుట సులభము కాని దానిని నిలబెట్టుకొనుట కష్టము మహాత్ముడగు రాముడు

చేసిన దానికి ప్రత్యుపకారము చేయకుండటచే భయపడుచున్నాను” అనగా ఆంజనేయుడిట్లనెను.

రాజా! రాముడు చేసిన ఉపకారము మరచినందున లక్ష్మణుడిట్లు (వచ్చు) చేయుటలో ఆశ్చర్యములేదు. రాముడే పంపియుండవచ్చును అతడు నీకొరకై వాలించిపికిష్కఁ ధా రాజ్యము నీకిచ్చెను కాని నీవు మైకము చే కార్యమును మరచితివి. అందుచే కోపము కలిగియుండును. శరత్కాలము వచ్చినది కాని నీవు సీతా స్వేషణ ప్రయత్నము చేయలేదు ఇక ఆలసింపక చేతులు జోడించుకొని ముందు లక్ష్మణుని ప్రిసన్నుని చేసికొనుము. రాజులు అడిగినపుడు మంత్రిలు నిర్భయముగ హితము నే పలుకవలయును గావున చెప్పుచున్నాను. శ్రీరాముడు తలంచుకొనిన సురాసురగంధర్వాది లోకముల నన్నిటిని స్వాధీనము చేసికొనిగలడు కావున శిరస్సువంచి రామునకు నమస్కరించి నీవిచ్చినమాటలు నిలబెట్టుకొని ఆతని ఆధీనములోనుండుము, నారాయణుని కాంతివంటి కాంతిగల రామునిలోనున్న మానవబలమును మాత్రమే చూచితివి. దివ్యాస్త్రిబలమును చూడలేదు “అంతవరకు రాకుండగనే తొందరగా రాముని శరణు వేడుము” అనిపల్కెను.

భా!నం. జీవులు భయములో పరమాత్మనెట్లు చేరుటయో ఎరుంగక సందేహించుచున్నపుడు వారి భయముతీర్చివారు పరమాత్మనెట్లు చేరవలెనో ఆ పరమాత్మ యెట్టివాడో తెలుపుట ఆచార్యకృత్యము ఇచట, సుగ్రీవుడు రాముని వలన

భయపడుచుండగా, అంజనేయుడాభయమును పోగొట్టి
 (శ్రీ)రాముని సృష్టి, స్థితి, లయకారకత్వమును సూచించెను.
 “అతడు నారాయణవిషంబు క్రిందిగలవాడు “అనగా నారా
 యణుడు సమస్తచేత నావేతనములకు స్థానమగుట, వాని
 యుచుండి వానిని పోషించుట. అవసానమున తనలో
 లయమనేనుకొనుట మొదలగు గుణములన్నియు కలవాడని
 తెలియచేయుటకే అంతేగాక “దివ్యాస్త్రబలసంపన్నుడు” అను
 టలో ఆయస్త్రములచే నురాసురాదులను జయించినను, వాని
 లోడనే నిన్ను రక్షింపగల పసుమా! కావున భయముపీడము
 శింసా నమస్కరింపుము అనగా అనన్య రక్షకునిగా శరణా
 గతిచేయుము. అని సూచింపబడెను. బాహ్యముగా అంజనేయు
 ని మంత్రోత్పలక్షణము రాజభక్తి, నిర్భయత్వము, స్పష్టమగు
 చున్నది.

వెంటనే సుగ్రీవుడు అంగదుని పంపెను అతడు వెళ్లి
 లక్ష్మణుని తోడ్కొని వచ్చుచుండగా త్రోవలో లక్ష్మణుడు
 అందమైన గృహములను, పూలతోటలను చూచెను. స్త్రీల
 పాటలను, అందెలరవళియువిని సిగ్గుపడి మరల కోపముతో
 ధనుష్టంకారముచేసెను. స్త్రీలకు దూరముగా నిలిచెను.
 ఆర్షుని విని సుగ్రీవుడు భయపడి తారతో “తారా లక్ష్మణు
 ని చూచుటకు నాకు మిక్కిలి భయముగానున్నది. మహాత్ము
 లు స్త్రీల యెడల కోపముచూపరు. కావున ముందు నీవు వెళ్లి
 అతని కోపమును శాంతింపచేయుము. పిదప నేను చూతును”
 అనెను. తారయు మైకముచే అడుగులు తడబడుచుండగా

అధరణములు జారుచుండగా లక్ష్మణుని వద్దకు వచ్చెను, అత
డామెను చూచి, ఉదాసీనుడయ్యెను. అంత తార

శో॥ కింకోపమూలం మను జేంత్రపుత్రం॥

కస్తేన సంతిష్ఠతి వాఙ్మదేశే

కశ్చుష్ఠపత్రం వనమాపతంతం

దవాగ్ని మాసీదతి నిర్విశంకః॥

రాజకుమారి! నీ కోపమునకేమి కారణము? నీ ఆజ్ఞ
ను ఎవడు అతిక్రమించగలడు? ఎండిన చెట్లుగల అడవిని
దహించుచున్న కార్చిచ్చును. ఎవడు సమీపింపగలడు? అని
మృదువుగా పలికెను. మొదట ఆమె రూపమును చూచుటకే
అతడు సిగ్గుపడునట్లుండెను “మదవిహ్వలాక్షీ, సలక్షణా,
నమి తాంగయష్టిః, ఆమె రూపము: మద్యపానముచే ఎఱ్ఱబడి
రెప్పలు వ్రాతిపోవుచున్న కనులగలదట. శ రీ ర ము ని ం డ
సంభోగ చిహ్నము కనపడుచున్నవట. వంగిన శరీరముతో
నున్నదట. “అయినను అందమయినదట. వానరస్త్రీలుగూడ
కామరూపిణులగుటచే ఆమెను (కోతిని) అందమైనదని
చెప్పుటలో ఆక్షేపగా యుండదని పెద్దల అభిప్రాయము. ఆ
వేషముతోనున్న తారను చూచి స్త్రీసమీపించుటచే సిగ్గుపడి
కోపమును మల్లించుకొని మహాత్ముడగు లక్ష్మణుడు ఉదాసీను
డై తలవంచుకొనియే ఆమె మూటలకు జవాబు చెప్పెను.

శో! కిమయం కామ వృత్తస్తేలుప్త ధర్మార్థ సంగ్రహః
భర్తా, భర్తృహితే! యుక్తే, సచై నమవబుధ్యసే!

భర్తకు హితము చేయుటలో ఆసక్తి గలదానా! నీ భర్త ధర్మార్థములను విడిచి కేవలము కామపరంత్రుడై యున్నాడు. ఆ విషయమును నీవు గ్రహించియుండలేదా!

భా!సం! ఇచట తారచాత్రీ చాలా జాగ్రత్తగా పరిశీలించ వలెను. లక్ష్మణుడు తారను సంబోధించుచు “భర్తృహితే” తేభర్తా” అన్నాడు అనగా సుగ్రీవుడు తారకు భర్త అన్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది వాలి సుగ్రీవుని భార్యను అపహరించినపుడు దోషము అయినదిగదా! సుగ్రీవుడు వాలిభార్యను స్వీకరించి న దోషము కాదా!” అను ప్రశ్న వచ్చుచున్నది. రాముడు వాలిని చంపినపుడు ఆ వాలి వేసిన ప్రశ్నలకు సమాధాన మొసగినపుడు శాస్త్ర, శిష్ట లా కి కా చా ర ము ల ను దహరించెను అట్లే యిక్కడగూడ ఆ మూడింటిని గుర్తించ వలెను

శ్లో! అస్యత్వంధరమాణస్య సుగ్రీవస్య మహత్మనః
కుమాయీంవర్త సే కామాలేష్నుషాయాం వాపకర్మకృత్
తస్యదంఢో వధిః స్మృతిః

సుగ్రీవుడు బ్రహ్మకేయిండగా ఆతని భార్యను 2 లాత్కారముగా స్వీకరించినాడు వాలి అందులకు మరణమే దండనము. ఇది శాస్త్రము - ఇప్పుడు వాలి చనిపోయినాడు అంతే గాక వాలియే స్వయముగా” సుగ్రీవుడు తారను అవమానింపకుండ చూచుచు అంగదుని పుత్ర సమానుడగా చూడ వలెనని కోరినాడు. కాక తారకు రాజ్య భోగాదులపై

మిక్కిలి అశగా నన్నిట్లు ఆమె మాటలవల్ల వెలిబుకున్నది శాస్త్రోత్థా భర్త చనిపోయిన తరువాత ఆ మేక ఇష్టమండైన ఆతని అన్నదమ్ములలో ఎవడైన స్వీకరింపవచ్చు కేవల న్యాయముగూడ ఆనాడు అమలులోనుండియుండాలి. కాక యీనాటికి మహావ్యూలలోగూడ కొన్నిచోట్ల కొన్నిజాతులలో మారుచునువుగూడగలదు. అది ఆయా జాతులవారి ఆచారమై యున్నది. ఆయాజాతులకది దోషముగాదు. అదియు స్త్రీ, పురుషులిభిరును ఇష్టపడినప్పుడను, కులతెప్పు ఆయా పంచాయితీలా విధించినపుడును జరుగుచుండివచ్చును. ఇందుకు శాస్త్రముగూడ-

శ్లో॥ మృతేచ అంగవైకత్యే రోగగిస్తేచ భర్తరి
భర్తాత్యక్తాచయువతీ పునస్సంస్కారమర్హతి॥

“అని చెప్పియుండుటచే భర్త చనిపోయినగాని, అంగ వైకల్యము (నపుంసకుడు) కలవాడుగాని, రోగముతో గూడినవాడుగాని, అయిననూ భర్తచే విడువడనను, ఆ యువతి మరల వివాహము చేసికొనవచ్చును.)

ఈ ప్రకారము తార సుగ్రీవునకు భార్యయగుటలో దోషములేదని పెద్దల నిర్ణయము.

శ్రీరామచంద్రుడు చేసిన యువకారమును మరచి వానర రాజగు నీ భర్త సీతాస్వేషణ భార్యమునేవిస్మరించు ధర్మా ధర్మములు విచారింపవలసిన వానికి మధుపానము తగదు.

పానాదర్థశ్చ ధర్మశ్చ కామశ్చ పరిహీయతే
ధర్మలోపో మహాన్ స్తావత్కృతే హ్యప్రతి కుర్వతః

పానము వలన ధర్మాధికామములు మూడును నశించును. ఉపకారికి ప్రత్యుపకారము చేయకున్నచో ధర్మహాని కలుగును. సత్య ధర్మాసక్తి కలిగిన మిత్రుడు అర్థ కామములకు మూలము అట్టిమిత్రుని విడచిన అర్థకామములును నశించును ధర్మాధికామములకు లోపముగలుగునట్లు మిత్రకార్యముచేయక విడిచినవానిని గూర్చి ఏమిచేయవలెనో కార్యతత్వజ్ఞురాలవైన ఓ తారా! నీవే చెప్పము” ఇట్లు పలికిన లక్ష్మణుని మాటలకు తార “సరోత్తమా! సుగ్రీవుడు కామాతురుడై శ్రీరామ కార్యమును మరచుట నిజమే వారిని చంపి రాజ్యమిప్పించిన యుపకారమునకు నీతాన్వేషణము ప్రత్యుపకారము కాని సుగ్రీవుడు మన్మథ బలమునకు వివశుడయ్యెను నీవును కోధ పరవశుడవైతివి.

శ్లో! కోపం కథం నామగుణ ప్రకృష్టః
కుమార! కుర్యాదకృష్టస త్వే
కస్త్వద్విధః కోపవశంహిగచ్ఛేత్
సత్వావరుద్ధః తపసః ప్రసూతిః

శ్లో! జానామి కోపం హరివీర బంధో!
జానామి కార్యస్యచ కాలసగః
తచ్ఛాపి జానామి యథాఽవిషహ్యం
బలం సరశ్శ్రేష్ఠ! శరీరజస్యం!

శ్లో॥ సకామతం తే తపబుద్ధిరస్మి
త్వంవై యథామన్యువశం పవన్నః
సదేశకాలౌహినచార్ధ ధర్మా
వపేక్షతే కామంతిర్మనుష్యః॥

శ్లో॥ తం కామవృత్తం మమ సన్నికృష్టం
కామాభియోగాచ్చని వృత్త బంధం
క్షమర్హ తావత్ పరవీరహృతః
త్వద్భూతిరం వాసరం వంశనాథం॥

కుమారా! సత్యగుణము కలిగి శాంతికి ఆకరమై గొప్ప
వీర్యముగల నీవంటి రాజప్రత్యుడు బలహీనునిమీదకి పోంచు
కొనవచ్చునా! రామునియొక్క కోపము వెలుగుదును అతడు
చేసిన దానికి ప్రత్యుపకారము చేయవలెననియు ఎరుగుదును,
సరోత్తమా! మ స్మధు ని యొక్క బలము నైచుటకు
(అణచుటకు) సాధ్యము కాదనియు నేనెరుగుదును నీవు
కోపమునకు స్వాధీరుడవగుటచే కామంతిములా నీ బుద్ధి
చొరలేదు (అనగా కామకోధములు రెండును ఒకటేనుమా!
అతడు కామపరవశుడయిన నీవు కోధపరవశుడవై నావు.
మీ యిరువురకును భేదమేమి?) నీ వెట్లు కోధపరవశుడై తివో
అతడును అట్లే కామపరవశుడయ్యెను కామము
నందాసక్తిగలవాడు దేశకాలములను ధర్మాధర్మములను
లక్ష్యపెట్టడు గదా! (అట్లే కోధపశుడును సుమా) నా
సమీపముననుండి కామవృత్తుడై సిగ్గునుగూడ విడిచిన
వాసర రాజగు సుగ్రీవుడు నీ సోదరవివక్షితువాడు అట్టివానిని
క్షమించుము. ఈ శోతి వుట్టుకతోనే చపలాడుగదా! తపో

ధర్మానక్తిగల మహర్షిఁడ అపేక్షచే కామాతురులై
స్త్రీ వ్యామోహితులైరి.

శ్లో॥ పునస్సభేలం మద విహ్వలంచ
భర్తృతం వాక్యమిదంబఖాషే॥

అర్థముగల మాటల నిట్లువలికి తార మరల విలాస
ముగను, మదముచే మధురముగను, భర్తకు మేలు కలిగి చు
వాక్యములవిట్లు పలికెను “సుగ్రీవుఁ మీసనికొరకై యే
కోటకొలది వానరులను రప్పించుచున్నాఁడు. అంతఃపుర స్త్రీ
లను చూడరాదను మగ్నాదను కాపాడి మోపలనే యుంటివి
అయినను సత్పురుషులైన మిత్రులు అంతఃపుర స్త్రీలను
చూచినను దోషములేదు రమ్ము.

శ్లో॥ అదృలం మిత్రభావేన సతాందారావలోకనం॥
అని లక్ష్మణుని తనతో అంతఃపురమునకు తోడ్కొని పోయెను

అచట శ్రేష్ఠమైన బంగారపుటాసనముపై ఖార్యయగు
రుచుతో గూడియున్న సుగ్రీవుని చూడగానే లక్ష్మణునికి కన్ను
లెఱ్ఱిబడిచు. అది చూచి సుగ్రీవుఁ భయముతో వణకు
చుండెను. స్త్రీలందరును లేచిరి. అప్పుడు లక్ష్మణుడు “సుగ్రీవా!
సత్యసంధుడు, కృతజ్ఞుడు అయిన మిత్రుడు పూజింపబడును.
అమిత్రుడే కృతఘ్నుడయిన అట్టిపాపి ఇంకొకడుండడు.

శ్లో॥ శతమశ్వానృతేహంతి సహస్రంతుగవానృతే
ఆత్మానం స్వజనం హంతి పురుషంపురుషానృతే॥

శ్లో॥ పూర్వం కృతార్థోమిత్రాణాం ఐతత్ప్రతి కరోతియః
కృతఘ్నస్సర్వభూతానాం సవధ్యః స్లవకేశ్వర॥

శ్లో॥ బ్రహ్మఘ్నేచ నురాపేచ చోరేభగ్నవ్రతే తథా
నిష్కృతిర్విహితా సద్భిః కృతఘ్నేనాస్తి నిష్కృతిః॥

ఒక గుఱ్ఱము ని త్తు న ని చెప్పి ఈయనివాడు నూరు
గుఱ్ఱములను చంపిన పాపమును ఒక గోవు నిత్తునని చెప్పి
యీయనివాడు వేయిగోవులను చంపిన పాపమును, ఒక
మనిషి విషయమై అబద్ధమాడినవాడు స్వజనమునుచంపి ఆత్మ
హత్య చేసికొనిన వానిపాపమును పొందును మిత్రుని వలన
ఉపకారమునుపొంది, తిరిగి ఆమిత్రునికి ఉపకారముచేయని
కృతఘ్నునకు మరణమే శిక్ష బ్రహ్మహత్య, మద్యపానము,
దొంగతనము, వ్రతభంగము, చేసినవానికి సత్పురుషులు
ప్రాయశ్చిత్తము చెప్పినారు కాని కృతఘ్నునకు మూర్తియు
నిష్కృతి లేదు. నీ కార్యము నెరవేర్చుకొని మిత్రుడైన
శ్రీరాముని కార్యము నెరవేర్చవలసియుండియు కామపర
తంతుడవై దానిని మరచినావు వాలి పోయిన మార్గము
ఇంకను మూతపడలేదు ఆ మార్గము న నీవు పోవలదు".
అని పలికెను

వెంటనే తారలేచి "ఓ మహావీరుడా! నీ నోటినుండి
యిట్టిమాటలు వెలువడతగునా! శ్రీరాముడు చేసిన యుపకా
రమును ఈతడు మరువలేదు. అతని దయచేతనే రాజ్యమును,

దుమను నన్నునుగూడ బొందగలిగినాడు.

శ్లో॥ రావప్రసాదాత్ తీర్తివ కపిరాజ్యంబ శాశ్వతం
ప్రాప్తవానిహసంగ్రీవోరుమాం బ పరంతప।

శ్లో॥ సుదుఃఖం కయితఃపూర్వం ప్రాప్యేదం
సుఖమంతవం
ప్రాప్తకాలం నజానీతే విశ్వామిత్రో యథామనిః

శ్లో॥ పృథ్వావ్యాంకిల సంసక్తోదశ వర్షాణి లక్ష్మణ
విశ్వామిత్రోమహాతేజాః కింపునర్యః పృథగ్గనః ॥

సుగ్రీవుడు ఇంతకు ముందు చాలాకాలము దుఃఖముతో
పండుకొనియుండి యీ సుఖమునుపొంది విశ్వామిత్రమహర్షి
వలె కాలమునుగూడ మరచినాడు విశ్వామిత్రుడు
మృతాచి (మేనకయని లోకమున(పసిది) యందానకుడై
పది సంవత్సరములు లోకమునే యెరుగనట్లుండెను సామాన్యుడు,
అంగునను చపలబుద్ధిగల మర్కటము అయిన
యీ సుగ్రీవుడై తీ కుతిడు కామ పరతంత్రుడై ఆరాముని
మరచుట దోషమే ఆ రామునివలననేగనా కీర్తిని రాజ్యము
ను, దుమను, నన్నును, గూడ బొందినాడు, అందులకు
క్షమింపుము నీవును కోపమునకు వశుడవుగాకుము. కోట్లకొలది
వానరులువచ్చి శ్రీరామ కార్యమునెరవేర్తురు, శాంతింపుము”
అనెను.

భాగం! తార స్వభావము ఆమె రాజనీతి ఎదుటివారిని ఎలా మలచుకొనవలెనో మొదలగు విషయములు పై మాటలలో వ్యక్తమగుచున్నవి ప్రారంభముతోనే “నీకేందులకంత కోపము!” నీ మాట ఎవడు అతిక్రమించగలడు? “అనుట తోడనే రామాజ్ఞ నిర్వర్తించుటయే మాయుద్దేశ్యము” అని స్పష్టము. ఇక ఆమె వచ్చినప్పటిరూపము లక్ష్మణునకు సిగ్గును కలిగించుటలో అశ్చర్యములేదు సంభోగ చిహ్నముతో కనబడుటతోడనే యాతిడు సిగ్గుపడినాడు. “కమార!” అను సంభోధనలో నీవింకా చిన్నవాడివి. ఈ సౌఖ్యము నీకేం తెలుసు” అన్న భావం ఉంది “నరోత్తమా! అనుటతో ఉత్తమడవైన నీవే కోపమునకు లొంగిపోయినావే! కోరి యగు సుగ్రీవుడెంత? అని ధ్వనిగా బలికి ఆతడు నమ్రుడై యుండుటతో ఎట్లు ఆతనిని లొంగదీయవలెనో చల్లని చీవాట్ల వంటి మాటలతో మైమరపించెను “సుగ్రీవుడు కామపశుడు, నీవు కోరిధవశుడవు నీకూ వానికీ భేదమేమి! “ఈ మాటతో నాతడు మరి చల్లబడిపోయెను మరి తన భర్తకు అనుకూలంగా ఆతనిపై వాత్సల్యము కలుగునట్లుగా” ఆతిడు చవలుడైన కోతి అనియు నీకు సోపరునివంటివాడననియు పలుకుటలో ఆమె చాకచక్యము స్పష్టమగుచున్నది. విశ్వాదిత్యునే కాదు వరతంత్రునిగా ఉదహరించుటతో లక్ష్మణుడు తిరిగి జవాబు చెప్పటకవకాశము లేకుండచేసెను.

సుగ్రీవుడు వెంటనే లేచి పూలదండలు హారములు తీసివైచి వినయముతో చేతులు జోడించి లక్ష్మణా! శ్రీరాముని అనుగ్రహముచే ఈ రాజ్యము నాకువచ్చినది. ఆతని

ధనుష్టంకారమునకు పర్వతములే వణికిపోయినవి. రావణుడు ఒక లెక్కయ్యా? నేను నిమిత్తమాత్రుడనే స్వశక్తిచేతనే రాముడు సీతను పొందగలడు. దాసుడనగు నేను చేసిన అపరాధమును ఊమింపుము” అనెను. ఆ మాటలకు లక్ష్మణుడు సంతసించి, “సుగ్రీవా! నీవంటి మిత్రుడు రామునకు దొంగుటవలననే ఆతిడు సనాధుడయ్యెను. నీవాతనితో సమానుడుడవు నీవలననే ఈ పని కావలెను. నీవు వెంటనే బయలుదేరివచ్చి రామునకు సమాధానము చెప్పుము దుఃఖితుడగు రాముని చూచి నేనట్లు పలికితిని ఊమింపుము” అనెను.

భా||సం. సుగ్రీవునకు మొదట హనుమంతుడును తరువాతి లక్ష్మణుడును కూడ శ్రీరామునిగూర్చి ఆతిని శక్తిసామర్థ్యములు చెప్పిరి వీరిరువులును ఆచార్య స్థానీయులే భగవత్కటాక్షముచే పొందిన విశ్వరూపులచే పరమాత్మ నేమరచిన జీవుడు ఆచార్య కృపాబోధలవలన తాను చేసిన దోషములకు వశ్చాతప్తుడై పరమాత్మను వేడికొనుట సుగ్రీవుని మాటలలో కానవచ్చుచున్నది భగవదాచార్య కటాక్షములచే జీవుడు పరమాత్మ సారూప్యమును పొందుట” నీవాతనితో సమానుడవు” అను లక్ష్మణుని మాటలవలన గ్రహింపవగును. అందుచేతనే ఆభగవత్సమానతచేతనే లక్ష్మణుడును సుగ్రీవుని ఊమింపగోరెను. అందువల్ల లక్ష్మణుని సాశీల్యముగూడ గోచరించుచున్నది.

అంత సుగ్రీవుడు ఆంజనేయునితో “సర్వదిక్కులయందు గల వానరులు వచ్చునట్లు కలుగుచేయుము” అనగా

అంజనేయుడు ఆ కాశ మార్గమున సేవకులను పంపెను. అదివఱకే వార్తలనందియున్న వానరులు అక్షణముతోనే కానుకలు గోనిరాగా సుగ్రీవుడు వానినందుకొని తృప్తిపడి వారికి సెలవిచ్చి పంపి తార మొదలగు అంతఃపుర స్త్రీలను లోనికి పంపి సేవకులచే బంగాసు పల్లకి నెప్పించి లక్ష్మణుని అదుకూర్చుండచేసి తానుచు అందు కూర్చుండి ప్రసాదపర్యతమునందున్న శ్రీరాముని వద్దకుబోయి శిరస్సు భూమికి తగులునట్లుగా నమస్కరింపగా రాముడా తనిని లేవదీసి అలింగనముచేసికొని కూర్చుండ నియమించెను.

భా!సం. సుగ్రీవుడు లక్ష్మణ పురస్కరముగా రామునివద్దకు వెళ్లుట, ఆచార్య పురస్కరముగా భగవద్దర్శనమునకు వెళ్లుట సూచించుచున్నది లేకున్న ఇదివరకు ఆచార్యుడగు లక్ష్మణుని ఆశ్రయింపక స్వయముగనే భగవదాశ్రయణము చేయుటచే వాలివలన చావుదెబ్బలు తినవలసినచ్చినది స్వయముగా వెళ్ళిన యిప్పుడుకూడ ఏమి ముప్పురాగలదో” అందుననే ఆచార్య పురస్కరముగా వెళ్లెను. అంతేకాదు భగవానుని సమీపించి శిరస్సు భూమికి తగులునట్లు వంచి నమస్కరించుట “సర్వదా, సర్వథా” నీకు దాసుడన”ని తెలియచేయుటకే. అమవలన పరమాత్మకు కరుణ కలిగి తనయందు ప్రసత్తి చేసిన జీవుని తానే స్వయముగ దగ్గరకు చేర్చుకొని, తన సమీపమున కూర్చుండచేసికొనును ఇచట “శరణం” అను ద్వయ మంత్ర పదార్థముద్వ్యోలకమగును.

సుగ్రీవుడు కూర్చొనగా రాముడు సుగ్రీవా!

శ్లో॥ ధర్మమర్థంచ కామంచ యస్తకాలేసిషేవతే
విభజ్య సతతంవీర! సదాజా హరిసత్తవం!

శ్లో॥ హి శ్వాధర్మంతదాత్తంచ కామంయస్తంసిషేవతే
సవృక్షాగ్రేయధాసంప్తః పతితః ప్రతిబుధ్యతే॥

శ్లో॥ అవిఃప్రతాపాం వధేయంతః విఃప్రతాపాం
సంగ్రహేరతః
త్రివర్గఫలభోక్తాతురాజా ధర్మేణయంజ్యతే॥

ధర్మార్థకామములను ఆయాకాలములలో విభజించు కొని యెవడు అనుభవించునో వాడు నిజమగురాజు. ధర్మార్థములను విడచి కామమునే అనుభవించువాడు, చెట్టుచివర కూర్చొని నిద్రచెడినవానివంటివాడు. రాజు శత్రువులను చంపి మిత్రులను చేకూర్చుకొని, వారి కార్యములను గూడ చూడవలెను సీతాన్వేషణము. కుమ, రాణునితో యుద్ధమునకును సయమువచ్చినది మంత్రులతో ఆలోచింపుము “అనగా సుగ్రీవుడు చేతులుజోడించి” రామా! మీ సోదరుల యనుగ్రహముచేతనే రాజ్యమును పొందగలిగితిని, ఉపకారమునుపొంది ప్రత్యుపకారముచేయనివాడు అధముడు. నన్ను యమింపుము ఈ వానరులందఱును దేవగంధర్వాంశులతో పుట్టినవాడు మహాబలవంతులు మీరు మన కార్యమును నెరవేర్చగలరు” అనెను అంతలో ఎర్రని ధూళిపై కెగురుచుండ కోట్లకొలది వానరులువచ్చి అంజలించి నిలబడిరి సుగ్రీవుడు వారి వారి సేనాధ్యక్షులకు వారి సైన్యముతోనుండ నియమించి పంపి “రామా! ఈసైన్యమంతయు నీయధీనము

నీవెట్లు చెప్పిన ఆల్లెనడకును, ఆజ్ఞాపించును” అని పలుకగా రాముడు సంతోషించి “సుగ్రీవా! మొదట నీతి ఎచ్చటనున్నదో బ్రతికియుండెనో లేదో ఆసెజాడ గనుగొని రావలెను. నీతి తేనుయు, కావని నివాస ప్రదేశము ఎరిగినదివఱకు కాలానుగుణముగా చేయదము” అనెను

అంత సుగ్రీవుడు కనెత్తుడను వానరని పిలిచి “వాన రోత్తమా! నీవు నీ సెన్యకుతో తూర్పు దిక్కునకు పొమ్ము గంగా, సరయూ, కాశీ మొదలగు నదిప్రాంతములును, విదేహ మాళవ, కాశీ మొదలగు దేశములందును, యవ సువర్ణ రూప్యక మొదలగు ద్వీపములందున్ను, ఇత్తువధు. క్షీర, శుద్ధ మొదలగు సముద్రప్రాంతములందును వెదకుడు ఆ శుద్ధ జలసముద్రమునకవశల బంగాళ కొండ ప్రాంతమును చివరకుదయ పర్వతము వరకు వెదకుడు అపైన సగర్వ కాంతి యుండదు గావున మీగు పోలేడు ఒక నెలదినములలో మీరివన్నియు వెదకిరావలెను, నెల దాటిన మరణమేళిత” అని పలికెను

తరువాత అంగదుడు, హనుమంతుడు నీలుడు, జాంబ వంతుడు మొదలగు వారినొకచో మీగు దక్షిణ దిక్కునకు పోవలయును, గోదావరి కృష్ణ నేని, మొదలగు నదిప్రాంతము లును, విదర్భ, ఋషిక, మహిష మొదలగు దేశములను, సహ్యా, చులయ మొదలగు పర్వత ప్రాంతములను, చందన ద్వీపమును, మహేంద్ర పర్వతమునందును చూడుడు. ఆ కొండ చరియలనుండియే దక్షిణ సముద్రము లందు నూరు యోజనముల దూరములలో నొక ద్వీపముగలదు. అది

రావణుని నివాసము, అందు వెదకుడు. సముద్రమున ఛాయా
గ్రాహికలను. జాగ్రత్తి, అది దాటిన పుష్పితకము. సూర్య
వంతము మొదలగు పర్వతములను ఆపైని భోగవతీ పర్వత
మును కలవు. అవియున్నయు వెదకి నెలరోజులలో తిరిగి
రావలెను" అని పలికెను

పిదప ముషేణుడచూచి "నీవు మరీది పుత్రులగు
మారీచాది వాసులును శోడ్కొస, పడమటి దిక్కునకు పోము
సురాష్ట్ర, బాష్లే, శూరసేన మొదలగు దేశములను, పోన్న
వకుళ మొదలగు వృక్షములతో నిండిన వనములను సింధు.
హేమ మొదలగు నదీ ప్రాంతములను వెదకుడు పారియాత్ర
పర్వతమునందు గంధర్వులున్నారు. వారివంతు పోకడ ఆ
కొండదాటి వజ్రపర్వతమునందు వెదకుడు అచటలవణసమద్ర
మున చక్రవంతిమును పర్వతమున, పిశ్చకర్మచే కేయలించుల
గల చక్రము స్థించబడినది. దానిని రక్షించు రాక్షసులను
పురుషోత్తముడు చంపియో చక్రమును పంచజనుడను రాక్షసుని
చంపి పాంచజన్యమును శంఖమును స్వీకరించెను. అచటనుండి
వరాహ పర్వతము మీదుగా మేరు పర్వతమును చేరుడు అచట
"మేరుసావణ్ణ" అను మహర్షికి నమస్కరించి సీత వృత్తాంతము
చెప్పి అచట వెదకి నెలదినములలో తిరిగి రండు" అని పల్కెను.

అనంతరము "శతవిలి" అను వానర వీరుని పిలిచి
శత్రు దిక్కునకు పంపుచు" నీవువై వస్వతి కుమారులతో
కలిసి బయలుదేరి. మేగ్గు, పులింద, మొదలగు దేశములను.
కాశము, దేవసఖ మొదలగు పర్వత ప్రాంతములను వెదకి
క్షైలాసమునకు వెళ్లుడు. ఆపైని క్రొంచ పర్వతమునుదాటి,

సిద్ధాశ్రమమును అతిక్రమించి, “శైలోద” నదినిదాటి అవని
గిరిమధ్య సామగ్రియందు వెదికుదు అపైని పోవుటకు
మార్గము లేదు గావున నెలదినములలో తిరిగి రండు ఎవరు
సీనుఁబడి శ్రీరామునకు సంతోషము కలిగింతురో వాడు
నాదయగు పాత్రుడై నాతో సమానముగ భోగములను
అనుభవింపగలడు” అని పలికెను వా న రు లు బీరములు
వలుకుచు బయలుదేరిరి

అనంతరము సు గ్రీవుడు ఆంజనేయుని పిలిచి ప్రత్యేక
ముగా” వాసర వీరా!

శ్లో॥ నభూవౌ నాంతరిక్షేవా నాంబరే నామరాజయే
నాపువాగతి సంగంతే వశ్యామి హరిపుంగవ!

శ్లో॥ విదితాస్పర్శలోకాస్తే ససాగరధరాదరాః
గతిర్వేగశ్చ తేజశ్చ తాఘవంభవమహాకపే॥

శ్లో॥ పితంస్తే సద్భుకం వీర మారుతస్య మహాజనః
తద్యథాలభ్యతే సేతాతత్త్వమే వోపపాదయః॥

శ్లో॥ త్వయ్యేవ హనుమన్నస్తి బలం బుద్ధిః పరాక్రమః
దేశకాలాను వృత్తిశ్చ నయంశ్చ నయం పండిత!

భూమ్యాకాశ స్వర్గలలాదులందున నీ గమనమువకు
అడ్డులేదు. నీతో సమానుడును లేదు, సమస్త లోకములను,
సాగర పర్వతాదులను, నీవెరుగుదువు. సురాసురులెల్లరను

నీకు తెలిసినవారే గమనము, బలము, లాభనము మొదలగు
వానిలో సీతగొడియగు వాయువుతో సమానుడవు. బుద్ధి, బల
ము, పరాక్రమము దేశకాలానుసారముగను పయోగింపుము
నీవే సీతను కనుగొని రాగల నమహాడవు” అని పలికెను.

భా!సం- సుగ్రీవుడు ఆంజనేయుని గూర్చి పలికిన మాటలు
ఆంజనేయునిశక్తి సామర్థ్యములు చాటుచున్నవి.
శ్రీరాముని దర్శించినది మొదలు ఆంజనేయుని మాటలు,
శ్రీరాముడు ఆంజనేయునిగూర్చి పలుకుట ఆతని రాజనీతి,
రాజభక్తి, ధైర్యమైన విలువల బడి సమయస్ఫూర్తి స్పష్టమగు
చున్నవి. ఈ సుగ్రీవుని మాటలలో ఆతిథంత ఉన్నతుడో
స్పష్టమగుచున్నది ఇప్పుడు సుగ్రీవుడు పలికిన మాటలలోగల
సారమంతయు ఈ కాండమున ఇప్పటి నుండి కనపడచు
నుందర, యుద్ధ కాండములలో ఆతని విశ్వరూపము
నందర్శింపనగును.

శ్రీరాముడు అదివరకే ఆంజనేయుని బుద్ధిబలాదులు
బాగుగా విరిగిన వాడగుటచేతనే వేలియుంగరము నాతని
కిచ్చి “వీ రాక్షసరా” ఈ అనవాచనలన సీత నిన్ను
గుర్తింపగలదు. బలవరాకృతిమాదులలో నాటిలేని వాడవగు
నీవే సీతను వెదకిరాగలవు

శ్లో॥ అతిబల! బలహాశ్రిశస్త్రవాహం

హరివద్ర! విక్రమం విక్రమై ర్నత్యైః

పవనసంత! యథాబద్ధి గమ్యతే సా

జనతసంతా హనుమన్! స్తథా కురుష్వ॥

ఓ మహాబలా! నేను నీబలమును ఆశ్రయించియున్నాను హరివరా! అత్యధికమైన వికృతమాదులతో పరాక్రమింపుము వాయువుతా! జనకసుతయుగు సీత ఏవిధముగా కన్గొన బడగలదో హనుమా! ఆవిధముగా ప్రయత్నింపుము" అని పలికెను. ఆంజనేయుడు ఉంగరమందుకొని కన్నులకద్దుకొని రామ సుగ్రీవులకు నమస్కరించి తనవారితో బయలుదేరినాడు.

ఖా!సం- ఆంజనేయుడు తనవద్దనుండి వచ్చిన వాడని సీత గుర్తుపట్టుటకొరకై రాముడు తన చేతివ్రేలియుంగరమును అతనికొసగెను. ఇందరు వానరులు యువరాజు అంగదుడు ఉండగా ఆతనికి యొసగుటయేమి? అనగా మొట్టమొదట రామాంజనేయుల కలయికలోనే ఆంజనేయుడు చాలగొప్ప వాడని రాముడు గ్రహించి దూతకు తగిన లక్షణములు కలవాడని లక్ష్యమింతో పలికెను అనంతరము ఆంజనేయుడు రామ సుగ్రీవులకు మైత్రి కలిగించుట, వా లి చ ని పో గా తారను ఓదార్చిన విధము సుగ్రీవుడు కామ పరతంత్రుడై రామకార్యము మరువగా అతనికి విషయజ్ఞానము కలిగించి, ధైర్యముతో సీత చెప్పట మొదలగు వానివలననే గాక, సుగ్రీవుడు ఆంజనేయుని సూర్య పలికిన మాటలవలన కూడ ఆతని శక్తిసామగ్ధ్యాదులు, బుద్ధి సూక్ష్మత, కార్యనిర్వహణాదక్షత గ్రహించి అతడే తిప్పక పసిచేసికొని రాగలడని నిర్ణయించుకొని ఆతనికి ఉంగర మొసగెను ఇది బి హ్యము.

అంతర్యముగా పెద్దలు మరొక విషయము చెప్పుదురు. రాముడు పరమాత్మ సీత జీవాత్మ పరమాత్మను వదలి అన్యదృష్టికలిగి సంసారబద్ధుడై దుఃఖించు జీవుని పునరుద్ధరించు

టకు ప ర మా త్మ యే, సర్వోత్తమ మగుట ఆచార్యుని వరించును. ఆ ఆచార్యుడే హనుమి ఆతినిద్వారా పరమాత్మ జీవునకందించునదేమి? అభయ మొసగుట పరమాత్మ-

శ్లో॥ సర్వభద్రాన్ పరిత్యజ్య మా మేతం కదణంవ్రజ
అహంత్యా సద్వపాపే బ్యేదోక్షయిష్యామి
మాశుచః॥

అని అభయ మొసగుచు అభయ హను మును చూపెను కదా! ఆ హస్తమునందలి ఉంగరమే రాముడు అంజనేయుని ద్వారా పంపెను హస్తమునకు భూషణము కేవలము ఉంగరముకాదు అ భ య మొసగుటయే హస్తమునకు భూషణము “హస్తభూషణము ఇచ్చుట” అనగా “అభయ మొసగుట “అని అర్థము” నిన్ను నేను రక్షించెదను” అని ఓదార్చుటయే అ భ య మిచ్చి తి న ని కలుగుచేయుట, ఇది ఆచార్యునిద్వారానే జరగవలెను. అంజనేయుడు అదివరకే ఆచార్యుడుగా గుర్తింపబడినవాడు గావున ఆతినిద్వారానే ఉంగరము (హస్తమునకు భూషణము) అయిన అభయ వ్రదదానమునువార్త రాముడను పరమాత్మ సీత అను జీవునకు పంపెను, అని చెప్పదురు.

సుందరకాండలో సీతమ్మ అంజనేయుడిచ్చిన రామా నామాంకితమైన ఉంగరము చూచి మిక్కిలి సంతోషించినదట.

శ్లో॥ గృహీత్వాప్రేక్షమాణానాభర్తుః కరపిభూషణం
భర్తారవివసంప్రాప్తాజానకీవందితా, భవత్॥

ఇచ్చట కూడ కనివిభూనణముగా “పరమాత్మ యొగిం అభయ ప్రధానమని పెద్దలు చెప్పదును దానికి అనుగుణముగనే సీత గురుగా “శిరోమణిని” ఒకగుట తాను ఇరచా అంగీకరించినట్లు తెలియ చేయుటయేనట”

గాముడు ఆం నేయునితో నలికిన చివరి మాటలలో మరియొక ధ్యాయున్నదని పెద్దలు చెప్పవచ్చును. సర్వేశ్వరడు ఈలోకమున వేదమతియ నశించిపోవుచుండగా దానిని ఉద్ధరించుటకై శేషుని ను స్వశకునిగా నొసగి, భౌద్ధ, చార్వక, సామండాది, మతములను విరూపించి కర్మాచరణ ప్రధానముగా వేదమతములను ఉద్ధరింపుమని చెప్పినట్లు అదియే ఇందులో ద్యోతకముగను.

అతిబల - మిక్కిలి బలము కలవాడా! అనగా శ్రేష్ఠగుఱుని భరించుటచే మిక్కిలి బలముకలవాడు సామన్యము! ఇక సర్వశక్తులు అనగా ఉభయవిభూతులు (నిత్య విభూతి, లీలావిభూతి) “అనగా” నిత్యము - ఎల్లప్పుడు నుండు వరమ పదైశ్వర్యము లీల-తన విలాసముకొరకై సృష్టించుకొన్న ఈ లోకమందలి ప్రకృతి సంపద, కలిగిన మహాబలాడవు - అని భావము - బలమా శ్రేష్ఠత్వవాహం - ఈ రెండుబలములు కలిగిన నీపై నేనాధరపడియుంటిని పరమాత్మ నెఱుగవలెనన్న పరమాత్మచే నొసగబడిన వేదమతము దరింపబడవలెను గదా! అందుచే హరివీర! దోషసంకలితములైన సర్వమతిములను హరించువాడా! “విక్రమ, విక్రమైరనలైవో” అధికపరాక్రమముతో” అనగా అమితములైన వేదాదులలోగల ఆఖండ

పాండిత్యముతో పరాక్రమింపుము పర + ఆక్రమించు =
పరమాత్మను గ్రహించుట, ఇతరములను ధ్వంసముచేసి
“ఆక్రమించుట” చేయుము అనగా నేనొకరిని ధియవిభూతి
శక్తులు, నేదము, వీనితో ఇతరములను ఏదిధముగా నశింప
చేయగలుగుదునో అట్లు ఇతరులను ఆక్రమింపుము.

“జనకసుతి” అనగా కేవల కర్మాచరణమై యజ్ఞాదుల
నాచరించు జనకాదులచే కుమార్తెలై ఆచరింపబడినది
జనకాదులు కర్మాచరణమున ప్రసిద్ధులు, లేక
(జనకాదులచే ఆచరింపబడినది) “అది వేదమతే సిద్ధాంతము”
దానిని ఏ విధముగా పొందబడినది అధిముగా ప్రవర్తిం
పుము అని పరమాత్మ వేదబాహ్యము (కర్మ విహీనములగు)
చార్వాక పాషండాది మతములను ఖండించి సత్ కర్మావస్థా
న ప్రధానమైన వేదమతమును, ఉద్ధరింపుమని, ఆచార్య
స్థానీయుడైన ఆంజనేయునకు చెప్పినట్ల సాధారణార్థము -
మిక్కిలిబలము కలవాడవు, శపిశ్రేష్ఠుడవు, వాయువుత్పాదవు,
ఆగు ఆంజనేయా! నీ పరాక్రమమును చూపి నీపై ఆధారపడి
యున్న మా కార్యమగు నీతమ్మును వెదకటకై విక్రమింపుము.

తరువాత నెలదినములలోనే తూర్పు, పడమర, ఉత్తర
దిక్కులకు వెళ్ళిన వానరులు తిరిగివచ్చి నీతమ్ము జాడతెలియ
లేదనియు, దక్షిణ దిక్కుకు వెళ్ళిన ఆంజనేయుడే తప్పకచూచి
రాగలడనియు సలికిరి. శ్రీరామాదులెల్లరను అదే అభిప్రాయముతో నుండిరి

ఆంజనేయుడు తనవారెల్లరితో కలిసి పట్టణములు,
పల్లెలు, కొండలు, అడవులు వెదకుచు వింధ్య పర్వత పాగ్రిం

ములకు పోవునదికే నెలదినములు గడిచిపోయెను, వారికి మిక్కిలి దాహమువేసెను ఆ వర్షతి బిలమునుండి తడిసిన రెక్కలుగల హంసులు వచ్చుచుండట చూచి ఆంజనేయుడు అందు తప్పక నీడునునని ఊహించి తనవారందరితో ఆ తి కష్టముతో ఆ బిలములో ప్రవేశించెను. అచట బంజారు భవనములు, రత్నమయములైన విమానములు, శాంతలు వెదజల్లు పూలతో గూడిన వృక్షములు గలవు. వాటిని చూచుచుండగా అచట ఒక తాపసి కనపడెను. ఆమెనుచూచి ఆంజనేయుడు “నీవెవరవు? ఈ గుహ యెవరిది?” అని అడుగ ఆమె “ఆగుహ హేమ అను అప్పరశాంతిది” అనియు, దానవ శిల్పయగు మయుడు నేయి సంవత్సరములు తపసెనున రించి బ్రహ్మచే వరములను పొంది, దీనిని విగ్రహించి ఇందు “హేమ”తో గూడ నివసించి ఉండగా ఇద్రుడానిని చంపెననియు తాను మేనాన కుమార్తె స్వయంప్రభవనియు, హేమ తనకు స్నేహితురాలగుట ఆమె మాట ప్రకారము తానందుండి, ఆ పుష్పదానమును కాపాడు చుంటిననియు పలికి “మీరెవ్వరు? ఇందులకేల వచ్చితిరి? ఇక్కో ఈ పండ్లు తిని నీగుత్తాచి కెను వినదగినదే అయినచో మీ వృత్తాంతమును చెప్పు” అని పలికెను

వానరు స్వయంప్రభ యిచ్చిన పండుగిని, నీగుత్తాచి, ఆకలిదప్పులను తీచుకొని నేడదరి గరిస రామ సుగ్రీవ దుల వృత్తాంతమంతయు చెప్పి “అన్యూ! నీతిశ్శును వెదకుచుండగా గడుపుదాటినది అయినను ఈగుహ దాటింది పుణ్యమకట్టు కొనుము ఇంకను వెదకవలెను”. అని పలుకఆమె తన

తపఃవ్రతాశములన హరిం గూర్చి వెలువలకు చేర్చెను వారును వింధ్య రహస్యమందిలి చూచుట బహువృత్తునుకొంద యేరి.

అంత అంగదుడు వానరులను చూచి “మనము బయలుదేరి నెలకాటి గడుచి, కీరినది ఇప్పుడు సుగ్రీవునివద్దకు వెళ్లి “సతి కన డెదెదు” అని చెప్పిన అతిథ మనలను తప్పక చంపును వానిచే చంపబడుటకంటే యిచటనే ప్రాయోపవేశ ముచేసి చనిపోవుట ఉత్తమము మా తిండియందుగల ద్వేషమునె అతిథు నన్ను తప్పక చంపును. రాముడే నా హింద కయితో యువరాజ పూర్ణాభిషేకము గ్రావింపజేసెను. కాని సుగ్రీవుని కేయలేదు నీలము వెదకనిదే అచటకావుట వ్యర్థము ఇచటనే ప్రాణములు విడిచెదెను” అనగా తాత్పర్యము వానరుల “ఈ ఋతు బీజమున తలదాచుకొనినచో మనలనెవ్వరు నీరులు చూచాలకు” అనెను వానరు లెల్లరును సంతసించి కులనే అపరి.

కాని అరిజనేయుడు కార్య సాధకుడు కాన అందులకు ఇప్పవడ “అంగదుడు అస్తాంగ బద్ధుగలవాడనియు, చతుర్ధశుల గల గురులు గలవాడనియు సత్తుర్బలములతో కూడిన వాడనియు, సామర్థ్యముగలవాడనియు ఎరిగినవాడగుటచే సామాన్యులాయములతో వారికి సచ్చుచెప్పి కార్యసాధన చేయవలెనని అనుచించి, భేదోపాయముచే భేదముకల్పించి, పిదప దుష్టోపాయమువలన భయము కలిగింపచూచెను. “అంగదా! చపలచిత్తులగు వానరులు భార్యా పుత్రులను విడిచి ఎల్లప్పుడును నీ ఆజ్ఞకు లోబడి యుండురనుకుంటివా!

కాక సుగ్రీవుడు బలవంతుడు వానితో విరోధము కల్పించుకొని
నుట మంచిది కాదు ఈ బిలము పంచున్నను లక్ష్మణుని
బాణములు ఈ పర్వతమును భేదించుకొని వానరులను
సంహరించును అందుకు భయపడి యీ వానరులు మరల
సుగ్రీవునే చేరుదురు ఒంటరి వాడవై నీవేమి చేయగలవు?
కిష్కింధకు పోయినయెడల సీతల్లిపైగల ప్రేమచే సుగ్రీవుడు
నిన్నేమియు చేయడు అని పలుకగా అంగదుట్లనెను.

వాయువుతాగ్ర! సుగ్రీవుడు ఉత్తమ బుద్ధికలవాడుకాదు
తన అన్న గుహలో శత్రువులకు చిక్కియుండగా రాయి
మూతపేసి యింటికి వచ్చెను. అన్నభార్యను తనకు భార్యగా
స్వీకరించెను ఉపకార మొనర్చిన రామునే మరచెను. లక్ష్మణుని
బాణములకు భయపడి సీతను వెదకుటకై వానరులను పంపెనే
గాని, రామునితోగల స్నేహమువలన గాదు. అట్టివాడు
శత్రువులమారుడనగు నన్ను కాపాడునా! ఔరసుడగు కుమారు
నకు రాజ్యమిచ్చుట న్యాయము గాని నన్ను చేరనీయుడు
కావున నేను ప్రాయోపవేశముచేసి మరణించెదను రామ
లక్ష్మణులను, సుగ్రీవుని, మాతల్లిని, తల్లివంటి “రుమ”ను
సమన్వార పూర్వకముగా అడిగితి నని చెప్పము. అని పలికి
దర్బరపై ప్రాయోపవేశము చేసెను.

వానరులను దుఃఖించుచు తాముగూడ చనిపోవుటకే
నిశ్చయించుకొని జరిగిన కథ అంతయు చెప్పుకొనుచుండగా
“సంపాతి” అను పక్షివారిని భక్షించుటకు వచ్చుచు వారి
మాలలలో తన సోదరుడగు “జటాయువును గూర్చి విని”

ఎవగుమీరు? జటాయువు నా సోదరుడు ఆతడు రామునకెట్లు మిత్రుడయ్యెను? ఎట్లు మరణించెను? అని అడగగా అంగడు డిట్లుపలికెను “పక్షిరాజా! తండ్రి యజ్ఞచే అరణ్యవాసము చేయుదున్న రామునకు దండకారణ్యములో జటాయువు స్నేహితుడయ్యెను రామలక్ష్మణులను మోసపుచ్చి రావణుడు సీతను అపహరించుచుండగా జటాయు వాతని ఎదిరింప రావణుడు జటాయువు రెక్కలు నరికిచంపెను. రాముడు సీతను వెదకుచువచ్చి జటాయువునకు సంస్కారమొనరించి ఆతనికి శత్రువు లోకములను కల్పించి కిష్కింధకవచ్చి వాలిని చంపి సుగ్రీవునకు రాజ్యమిప్పించెను. సుగ్రీవుడు సీతమ్మను వెదకుటకై మమ్ములను పంపెను. కాని గడువు మీరినందున మేము తిరిగి వెళ్లిన ఆతడు మమ్ములను చంపునని పాయోపచేతము చేసితిమి. ఆ రావణునిగూర్చి నీకేమయిన తెలిసిన చెప్పము అని వల్కెను.

ఆ మాటలు విన్న సంపాతి “వానరులారా! ఆ జటాయువు నా సోదరుడు. ఆతనిని చంపిన రావణుడు నాకును శత్రువే ఆతడొక స్త్రీని ఆకాశమార్గమునగొని పోవుచుండగా చూచితిని. రాముని కీర్తించుచుండుటచే ఆమె సీతయే కావచ్చును ఇ చటికి నూరుయోజనముల దూరములో నముద్ర మధ్యమున లంకానగరముకలదు. అక్కడ రాక్షస స్త్రీలచే సీతమ్మ కాపాడబడుచున్నది. నూర్యరశ్మికి నా రెక్కలు కాల్చిపోయినవి నేనెగురలేదు. నన్ను నముద్రము వద్దకు గొనిపోండు. మా సోదరునకు ఉదకదానముచేయుదును” అని పలుకగా వారు సంపాతిని నముద్రము వద్దకుగొనిపోయిరి

సంపాతి జటా మువ్వనకు ఉపక దానము చేసెను. వెంటనే ఆతనికి రెక్కలు వచ్చెను. ఆతడు మరల వారితో” వానరులారా! నిశాకుండను మహర్షి నాశో “నీవు వానరులకు సీతపృథ్వాంతము చెప్పిన తగువాతి నికు రెక్కలు వచ్చును” అని చెప్పినారు అట్ల యిప్పుడు రెక్కలు వచ్చినవి అది శుభసూచకము మీగు సీతను కనుగొనగలడు. వెళ్ళిరండు.” అని పలికి ఎగిరి పోయెను.

వానరులు సీతమ్మ పృథ్వాంతము తెలిసినందులకు మిగుల సంతసించుచు గంటలున్నవైచిరి వెంటనే సముద్రపు లోడ్డును చేరిరి. లోకమునకు ప్రసిద్ధిబములైన ఆకాశము వలె అంతట లేచియును, భయంకర జల జంతువులచే నిండినది యు ఉత్తరంగ తరంగములచే మహాభయంకరమైనదియు అగు సముద్రమును చూచిరి. సూర్యయోజనములు (800 మైళ్లు 1200 K M) సముద్రమును దాటగలవాడెవడు? అని మరల విచారమునఁబడిరి. అంగదుడు వారందరికిని ధైర్యముచెప్పి విషాదపడవలదనియు, అది మిక్కిలి దోషమనియు, ఆ విషాదము కోపించిన పామువెలె బంధించుననియు పలికి “ఈ సముద్రమును దాటి సీతమ్మను చూచి రాగలవాడెవడు? సుగ్రీవుని మాట నిలబెట్టి మరల మనము భార్యాపుత్రులతో సుఖముగా నుండునట్లు చేయుగలవాడుఎవడు” అని ప్రశ్నించెను మరల ఎవరెవరెంత దూరము పోగలనో వారి వారి బలముల నడుగగా పదియోజనములు మొదలుకొని సూర్యయోజనములు వరకు పోవువారే కాని తిరిగి వచ్చువారు లేకపోయిరి. బాంబవంతుడును “వృద్ధుడనగుటచే వెళ్ళజాలన”ని పలుకగా

అంగమకు"నేను నూరు యోజనములు వెళ్తున్నాను. కాని తిరిగి గాగలనో లేదో అని నా అనుమానము" అని పలుకగా జాంబవంతుడు "నాయనా! నీవు యువరాజువు రాజు భృత్యుల చే పని చేయించుకొనవలెనే గాని, భృత్యులచే ఆతడు నియమింపబడగూడదు నీవు మా స్వామివి నిన్ను రక్షించు కొనుట మా కర్తవ్యము కావున నీవు వెళ్లవలదు" అని పలుకగా అంగమకు "అట్లయిన యీ కార్యవైఖ్తి సాధించబడును" అని ఆలోచించుచుండగా జాంబవంతుడు "యువరాజా! నీవు విచారించకుము ఈ కార్యము సాధింపగలవానిని నేను ప్రోత్సహింపవలెదను" అని పలికి వీక్షాంతముగా దూరముగా సుఖముగా కూర్చొని యున్నవాడును, లంఘనములతో మిక్కిలి శ్రేష్ఠుడను ప్రసిద్ధుడును ఆగు అంజనేయుని సమీపించి యిట్లుపలికెను

భా!సం ఇదట్టి రాజకీయములుకొంచెము గమనింపవలయును ఆజనేయుని బుద్ధి నాత్మతే, కార్యదక్షతే, రాజభక్తి ప్రత్యక్షము. అంగమని మాటలలో ఆతనికి సుగ్రీవునిపైగల అసహ్యము, క్రోధము, స్పృహమగుచున్నది అది సహజమే. తన తండ్రి భూ వివరములో రాక్షసులను చిక్కియుండగా సుగ్రీవుడు ఒక రాతిబండ ఆ వివరము (కన్నము)కు అడ్డుగా పెట్టెనచ్చును. అందులకు వాలి కోపింప శ్రీరాముని శరణుకొని వాలిని చంపించెను. తాతను భార్యగా స్వీకరించెను ఈ విషయములు ఆతనిమనస్సును కలతపెట్టుటలో ఆశ్చర్యము లేదు కాని ఆ కలతలోనున్న అంగమనికి సుగ్రీవుని మానస్సు ప్రార్థిగా మారినదని ఏమాత్రము గ్రహించెడి అవకాశము

లేదు. ఇది సహజము కాక అతనిది ఉడుకురకే ను. కాన
కోపము సహజము అందుచే గడవు దాటుటవలన తిరిగి వెళ్ళ
లేకయు సుగ్రీవుడు చంపునని భయము నీతి కనపడకుండ నుచే
రామకార్యము నెరవేరలేదని విచారము. రామేశ్వరుల
సామర్థ్యము ఎరిగియుండుట, ఈ మొదలగునవి యన్నియు
అతని మనస్సును పూర్తిగాదొలిచివేసి సుగ్రీవుని సంపాదకు
దారితీయించినవి

చాల అనుభవముగల “బుద్ధిమతాంవరిష్టుడు” అయిన
అజనేయుడు సుగ్రీవాంగదులను పడితీయ వీలుకాని బంధ
మున చిక్కుకొనునట్లు చేసెను అక్కడ సుగ్రీవుడు అంగదు
నిపై పూర్తి మమకారము కలుగునట్లు చేసెను. సుగ్రీవునకు
సంతాపమున్నట్లు ప్రశ్నేకముగా అక్కడనూ పాయకడలేదు
అంగదుడు మాత్రము “ఔర సుపుత్రుడుగనుండువాని”
రాజ్యములో స్థాపించుటయుక్తము” అని పలికెను కాని
సుగ్రీవునికి ఔరసుకున్నట్లు లేదు. వాని చనిపోవుచు
అంగదుని “ఈతడు నీకు పుత్రుని మానుడు” అని సుగ్రీవున
కప్పగించెను కాంచనమాలను ఇచ్చెను తారను గౌరవముగా
చూడకునెను వీరికిన్నిటికి ముగ్ధుడైన సుగ్రీవుడు వానివధకు
మిక్కిలి విచారించి అగ్నిదగ్గుడనగుదునని వచ్చెను కాని
రామము మాటలకు తేరుకొని వానర రాజ్యపట్టాభిషక్తుడై
అంగదుని కొగలించుకొని యువరాజు పట్టాభిషేకముచేసి
తారను బార్యగా స్వీకరించెను తార తనకెప్పుడు బార్య
అయినదో అంగదుడు తన కుమారుడే అగునట్లు చూచుట
న్యాయమేగదా! “అంగదం సంపరివృజ్యయావ

రాజ్యేభిషేచయత్” పుత్రీగాత్ర పరిష్కంఘముచే సుగ్రీవుని లో ఏమాలిన్యము లేకుండుటయు, అంగదుని విషయములో కోపము లేకుండుటయు నిర్వివాదము.

కాక సుగ్రీవుడు తన భార్యయగు “దుమ” పైకంటెను తారపై మిక్కిలి ప్రేమయు, ఆమెను మిక్కిలి గౌరవించుటయు, ఆమెద్వారానే తనరాజకీయములన్నియు నెరవేర్చుకొనుచున్నట్లును కనపడుచున్నది. కనుక సుగ్రీవునకు వారిని మరిపై కోపము లేనట్లే స్పష్టము.

వారి భూవివరములో చనిపోయెననియే మంత్రులు మొదలగువారి బలవంతముచే పట్టాభిషేకము గావించుకొనుట స్పష్టముగదా! అదే దృష్టితో వారి చనిపోయెననియే తారనుగూడ గ్రహించియుండవచ్చును. కాని వారితిరిగివచ్చుటచే అతడు బ్రతికియుండగా తారను సుగ్రీవుడు గ్రహించెనని అంగదుని కోపము “జీవతో మహిషీంప్రియాం” అంటాడు కాని ఆవిషయము సుగ్రీవునకు తెలియదుగాన అతడు దోషి కాడేమో అనిపించును అంగదునకు యువరక్తపు వేడిచే సుగ్రీవుని నిందించుటయు సహజమే.

ఈ విషయాలన్నియు యువకుడగు అంగదుడు గ్రహింపక పోయినను, ఆంజనేయుడు గ్రహించి అంగదుడు ప్రాయోపవేశమునకు సిద్ధపడగా ఎన్నియో విధముల అతనికి సచ్చెప్పెను. “సుగ్రీవుడు తారపైగల ప్రేమచే నిన్ను చంపడు” అని సామముగా చెప్పెను. “సుగ్రీవుడు నిన్నే

యువరాజును చేసెను. అని దానముపయోగించెను.” ఈ వానరులు భార్యా పుత్రులపై ఆశతో నిన్ను విడతుడు. అని భేదముగా పలికెను చివరకు “నీవెక్కడున్నావు రామ లక్ష్మణుల బాణములు నీ ప్రాణములు తీయక మానవు” అని దండోపాయముపయోగించెను.

ఆంజనేయుడు ఇంతశ్రమపడవలసిన అవసరమేమి? అనగా” సుగ్రీవాంగదులు వేరుకాకుండుటయే” అని శృష్ట మగుచున్నది వారిరువురు వేరయిన రాజ్యము చీలుట, వారిలో అంతఃకలహములు, ప్రస్తుత శార్యవిఘ్నము అగుట తథ్యము. అంతేకాదు. ఆంగదుడు వాలివలె మిక్కిలి బలవంతుడు. రాజ్యపాలనకు తగు సామర్థ్యము. గలవాడు— అందుకే అంగదుని గూర్చి

శ్లో॥ బుద్ధ్యాహ్యష్టాంగయా యుక్తం చతుర్భుజం
సమన్వితం
చతుర్దశగుణంవేదే హనుమాన్ వాచినస్సతం.

శ్లో॥ ఆపూర్వమాణం శక్వచ్ఛ తేజోబల వరాక్రమైః
బృహస్పతి సమంబద్ధ్యా విక్రమే సద్భక్తం పిత॥
భర్తృరర్థే పరిశ్రాంతం సర్వశాస్త్రవిశారదం॥

అంటాడు ఆంజనేయుడు “గ్రహణ ధారణాది అష్టాంగ బలములతో కూడినవాడు. బాహు, మనో, ఉపాయ, బంధు బలములతోనున్నవాడు. దేశకాలాదుల నెఱగెడి పదునాల్గు గుణములతో నొప్పువాడు. తేజో బలపరాక్రమాదులు

మాటి మాటికి వృద్ధిపొందుచున్నవాడు. బుద్ధితో బృహస్పతి వంటివాడు, బలముతో తండ్రితో సమానుడు. అన్ని శాస్త్రములు నేరిగినవాడు యజమాని కొరకై మిక్కిలి శ్రమపడువాడు” ఇట్టి గుణములుగల అంగదుడు సుగ్రీవుని నుండి దూరమైనయెడల సుగ్రీవునకొకప్పుడు ప్రమాదము సంభవించుటయేగాక ఏకత్వములో భిన్నత్వమేర్పడి రామకార్యమెట్లు జరుగనో అని ఆలోచించి తన రాజకీయ చతురతనంతయు నాపయోగించి అంగదుని మార్పజూచెను. దీనిచే అంగదుని విశిష్టత తెలియుటయు, ఆంజనేయుని బుద్ధి కుశలత, రాజ్యకార్యగత్తుత, స్పష్టమగుచున్నది

ఇది యంతయు బాహ్యము ఆంతర్యమే మన ఆంజనేయుడు ఆచార్యుడు. ఆచార్యుడు సర్వశాస్త్ర పండితుడై శిష్యులను భగవత్కార్యా సక్తులను చేయవలెను. అంగదాదులు శిష్యులు భగవదాభి ముఖ్యమును, తమకగల సాంసారిక కష్టములచే (ఆహార విహారాదులలోగల ఇబ్బంది) “ఇక యీపని చేయవలెను” అని నిర్వేదము నొందగా ఆనిర్వేదమును తొలగించుటకు ఆచార్యులు చేయవలసిన కృషి యంతయు ఇందు చూపబడినది. శిష్యులకు భగవదాభిముఖ్యమును కల్గించుటకు ఎన్నివిధములుగా చెప్పవలెనో సూచింపబడినది. ఆచార్యుడింత శ్రమపడినను, భగవత్కటాక్షములేని జీవులకు భగవదాభి ముఖ్యముకలుగదు (అందుచేతనే ఆంజనేయుని మాటలను శ్రోసింపుచ్చి అంగదుడు ప్రాయోపవేశము నశ్చేను ఆచార్యుడును ఏమి చేయుటకు తోచకున్న సమయమున భగవంతుడే సంపాదిరూపమున భగవదాభి

ముఖ్యము కలుగునట్లును, జీవులు వారివారి కార్యములలో ప్రవర్తించునట్లును చేసెను వెంటనే జీవులు కార్యాభిముఖులైరి కాని తాము స్వతంత్రించితాలేదు మరల ఆచార్యునే (అజనేయునే) ఆశ్రయించి తమ కార్యమును నెరవేర్చుకొని తద్వారా భగవంతుని (శ్రీరాముని) మిక్కిలి అనందముతో చేరగలిగిరి. చేతనులను తరింపజేయుటకు ఆచార్యుడే సాధనము అతడెంతచేసినను అపని జరుగనినాడు స్వయముగా సర్వేశ్వరుడే ఆకార్యము నెరవేర్చును భగవత్ప్రేరణ చేతనే చేతనులు మరల ఆచార్యునిద్వారానే భగవదాభిముఖ్యమకలిగి భగవంతుని చేరుదును! అని ధ్వనించునని పెద్దలు చెప్పుదురు.

వృద్ధుడగు జాబవంతుడాంజనేయునితో “వానరావీరా! నీవు బలపరాక్రమాదులలో రాము, లక్ష్మణ, సుగ్రీవులతో సమానుడవు, గరుడునివంటి వేగము కలవాడవు బుద్ధి, బలము, తేజస్సు” వీర్యము, అన్ని భూతిములకంటె సీకే యెక్కువ” ప్రంజకస్థల” అను అప్పరస శాపవశమున “అజన” అను పేరుతో “కుంజరు”డను వానరునకు పుత్రికగా జన్మించి కేసరి అను వానరునకు భార్య అయ్యెను. ఆమె కామరూపిణి గావున ఒక వర్షాకాలమున అందమైన యువతిగా ఒక కొండ చరియై సంచరించుచుండ ఆమె అందము చూచి ఆమె అప్పరస గావున వాయువు మోహించి ఆమెను అనుభవింపగా మహాబల సంపన్నుడవగు నీవు సద్యోగర్భమున జన్మించితివి. పుట్టిన వెంటనే సూర్యబింబమును చూచి ఫలమునుకొని దానిని పట్టుకొనదలచి నీవు మూడువందల యోజనములు (2400 మైళ్లు - (3840 K M) మీదకు ఎగురగా ఇంద్రుడు వజ్ర)

యుగమును నీపై విసరెను. దానిచే నీవు క్రిందపడగా నీ యెడమ చెంపకు దెబ్బతిగిలెను. అందుచే “హనుమంతుడు” అను పేరు కలిగెను. అందులకు నీ తండ్రి అలుగుటచే బ్రహ్మ నీు శస్త్రాస్త్రములచే మరణము లేకగడుసట్లును, ఇంద్రుడు స్వచ్ఛందమరణమును వరములుగా నొసగిరి. నీవు వాయు దేవునంతటివాడవు అందుచే సముద్రమును దాటగలవు. నీవు సముద్రమును దాటి లంకకు వెళ్లి, సీతమ్మను జూచివచ్చి మాకు దుఃఖమును పోగొట్టుము (శ్రీ)రామునకు ప్రియమును గూర్చుము” అని ఉత్సాహపరచెను.

వెంటనే ఆజనేయుడు మహాత్మాహముతో శరీరమును పెంచి మహేంద్ర పర్వతమునెక్కి “వాణదలారా! నేను వాయుదేవుని ఔరసువుత్పాదగుటచే ఎంత దూరమైనను ఎగిరిపోగలను. సూర్యాది గ్రహములను దాటి సంచరించగలను. కొండలను పిండిచేయగలను భూమిని చీల్చుకొని పోగలను లంకకుపోయి సీతమ్మను చూచి రాగలను. మీ రందరును సంతోషముగానుండుడు. “అని పలుక జాంబవంతు డింకను ఆతనిని యుత్సాహపరచుచు” వీరుడా! నీవు తప్పక ఈ కార్యము సాధింపగలవు. నీవు వచ్చువరకు మేము ఒంటి కాల్చిపై నిలబడియుండుము. మా ప్రియములు నీయధీనము అని పలుకగా ఆజనేయుడు మనస్సు స్థిరపరచుకొని శరీరము నింకను పెంచి సముద్ర లంఘనమునకు సిద్ధపడెను.

భా!సం- “పుంజకస్థల” అను నామె అప్పరసలో ఒకతె ఈమె చాల అందమైనది. సముద్ర మధనమునందు అప్పరసలు జన్మించిరి. వీరిని దేవతలు పరిచారికలుగాను వేశ్యలుగాను

పరిగ్రహించిరి. ఈమె శాపముచే వానరీ రూపముపొందినది. కాని కామరూపిణియగుటచే తన అందమైన మానవరూపము లో సంచరించుచుండగా అప్పుర స భావముతో వాయు వామెను అనుభవించుటచే సద్యోగర్భమున ఆంజనేయుడు జన్మించెను

శ్లో॥ అప్పు నిర్మల నాదేవ తస్మాదప్పరసో భవన్
నతాస్మపదిగృహంతి సర్వేతేదేవదాసవాః

అప్పుః గృహజాతాశ్చ సర్వాస్సాధాః జాన్మతాః

మహాబలడుగు వాయువునకు సహ ద్రిజలోద్భూత యగు పుంజకస్థుకును జన్మించుటవాడగుట ఆంజనేయుడు మహాబలవంతుడు లంఘన సమర్థుడు కామరూపియు అయ్యెను.

(శ్రీ మహావిష్ణువు శ్రీ గాముడుగా అవతరింపగా బ్రహ్మదేవతలనందరను, “అప్పుర సలయందును గంధర్వ స్త్రీలయందును, హరిరూపులగు పుత్రులను నృజంపవలసికదిగా ఆజ్ఞాపించెను. తత్ప్రకారము ఇంద్రాదులందరు ఎలి మొదలగు వారిని సృశించిరి

(వాయు కుమారుడు ఆంజనేయుడు)

శ్లో॥ మారుతస్యాత్మజశ్రీమాన్ హనుషూన్నామ
వీర్యవాన్

వజ్రసంహననోపితః వై నతేయ సమోజవే॥

వీర్యవంతుడు వజ్రమువలె అభేద్యుడు శరీరము కలవాడు, గరుడునివంటి వేగముకలవాడు. అగు ఆంజనేయుడు వాయువు కుమారుడు.

శ్లో॥ త్రిప్రసింద్రేణ తేవజ్యం క్రోధావిష్టేన ధీమతా
తతత్త్వైలాగ్గశిఖరే వావోహను రభజ్యత
తత్రోహి నామధేయంహి హనుమాని తిక్తీర్వతే॥

వజ్రము యొక్క దెబ్బనుగూడ లత్యముచేయునంతటి
బలపరాక్రమములు గల వాడు. అందుచేతనే ఆచార్యు
డయ్యెను. ఎట్టి ప్రోభములకుగాని ఎట్టి తాకిడులకు లొంగక
తన కార్యమును నిర్దుష్టము చేయగలిగినవాడే ఆచార్యుడు.
అందులకే శ్రీరాముడు ఆంజనేయుని ఆచార్యస్థానీయునిగా
చేసెను.

శ్లో॥ సవేగవాన్ వేగసమాహితాత్మా
హరిప్రవీరః పరవీర హంతా ।
మనస్సమాధాయ మహానుభావో
జగామ బంకాం మనసా మనస్వీ ॥

భా॥స॥ జీవుల ఆక్రందనమువిని భరింపలేని పరమాత్మ
(రాముడు) నులక్షణముల గల ఆచార్యుని ఆ జీవులను
ఓదార్చుటకై పంపగా ఆ భగవదాజ్ఞయందే బుద్ధినిలిపి
బాహ్యములు, ఆంతర్యములు అయిన శత్రువులను నాశనము
చేయు ఆచార్యుడు, అను ఆంజనేయుడు లంక అను శరీరములో
మ్రగ్గుచున్న సీతను జీవుని భగవత్కరావలంబము (అంగు
ళీకము నిచ్చి) ఓదార్చుటకై మనస్సుస్థిరపరచుకొని పోవుటకు
యత్నించెను.

శ్లో॥ కిష్కింధాఖ్యవిందం శృణ్వన్ వరసః పాపి
 విధానతః
 ఇహ సంపూజిత స్పర్శైః ఆంతే బ్రహ్మణి
 తీర్థంశ్చ ॥

ఇది కిష్కింధా శాండము

భావార్థ సంగ్రహము.



శ్రీ సుందర, యుద్ధ కాండములు

శ్రీరావ పట్టాభిషేకము

ఆంజనేయుడు నూరుయోజనముల సముద్రముదాటి లంకలో ప్రవేశించి లంకిణిని చంపెను. లంకంతయు నాలుగు మార్లు వెదకి సీతమ్మను గాంచెను రావణుడు సీతమ్మను పలుషముగా మాటలాడుట, సీతమ్మ సమాధానము రాక్షస స్త్రీల పరుషవాక్యములు, త్రిజటా స్వప్నవృత్తాంతమువినెను. అనంతరము సీతమ్మతో రామాదుల వృత్తాంతము చెప్పి శ్రీరాముని అభయ ప్రదాన రూపముగు కరవిభూషణమైన ఉంగరమునిచ్చి ఆమెకు సంతసము గూర్చి ఆమె రామాజ్ఞను శిరోధార్యముగా గ్రహించిన గుర్తుగా శిరోభూషణము నను గ్రహించెను. మారుతి ఆమెకు ధ్వజముచెప్పి వనభంగము చేసెను రావణుని పంపున వచ్చిన ఎనుబదివేలమంది రాక్షసులను, జంబుమాలిని, పంచసేనా నాయకులను, ఎనమండుగురు మంత్రి పుల్కలను, అక్షయకుమారుని సంహరించి ఇంద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రమునకు స్వయముగా కట్టుబడి రావణుని వద్దకు కొనిపోబడెను. రావణునకు, నా మా ద్యుచాయములతో ధర్మయుక్తమైన నీతి బోధచేసెను. రావణుడు ఆంజనేయుని చంపుడని ఆజ్ఞ ఈయగా “విభీషణుడు” దూతలను చంపుట నీతిగాదన రాక్షసులు వాయుపుత్రుని తోకకు నిష్క్రమింపి సీతమ్మ ప్రభావము వలన ఆ యగ్ని మారుతికి ప్రాణేయానిల శీతలమయ్యెను రాక్షసులు పెట్టిన నిష్వతోనే ఆంజనేయుడు లంక (నంత)ను కాల్చెను. మరల సీతమ్మ జ్ఞేమ

మరసి సముద్రము తిరిగి సముద్రమును దాటివచ్చి వానరులకా
వృత్తాంతము చెప్పి తమ సంతోషము తెలియబరచుటకేమో
అనునట్లు, మధువనమున తేనెలు త్రాగి స్వేచ్ఛగా విహ
రించిన వానరులతో కలిసి అంజనేయుడు రాముని సమీపించి
సీతమ్మ త్రేచువార్త నెరింగించెను రాముడానందించి అంజ
నేయుని కాగిలిండుకొనెను

వెంటనే యుద్ధభేరి మ్రోగించి శ్రీరాముడు కోటాన
కొట్ట వానర సైన్యముతో దక్షిణ సముద్రతీరమును జేరి
సముద్రాన్ని శరణుకోరెను, ఇటు ౧౦౮లో అంజనేయుడు తిరిగి
వెళ్ళిన తరువాత విభీషణుడు రావణునకు హితబోధచేయగా
ఆతడు విభీషణుని యిల్లు వెడలగొల్పెను విభీషణుడు వచ్చి
శ్రీరాముని శరణుకోరగా శ్రీరాముడాతనికి అభయమొసగి
“శరణాగత వత్సిబుడ”ను బిరుదుగాంచెను. సముద్రాన్ని
సలహాతో నలుడచు వానరునిచే నూరుయోజనముల దూరము
సముద్రములో నేతువు నిర్మింపజేసి సర్వ వానర వీరులతో
గూడ అంకానగరమును చేరెను

వానర రాక్షసవీరులకు బ్రహ్మాండమైన యుద్ధమా
జరిగెను చాలామంది రాక్షసవీరులు మరణించగా ఇంద్రుని
నాగపాశము రాయ లక్ష్యులను బంధించెను గరుత్మేధుడు
వచ్చి వారిని విడిపించెను రావణుడు యుద్ధమునకు రాగా
రాముడాతని గుఱ్ఱమును, సారథిని చంపి, రథమువిరిచి,
ధనుర్పాణములను ధ్వంసముచేసి మక్షటభంగముచేసి అతనికి
బుద్ధివచ్చునేమోయని చంపక విశేషము, కాని ఆ మూగునకు
బుద్ధిరా లేదు, కుంభకర్ణుని లేపి యుద్ధమునకు పంపగా రాము

డాతనిని వధించెను. ఇంద్రజిత్తు మాయా యుద్ధముగావించి
సర్వ వానర సైన్యమును రామ లక్ష్మణులతో సహా మూర్ఛపడ
వేయగా ఆగజనేయుడు ఔషధి పర్వతమును తెచ్చి అందరిని
బ్రతికించెను. మాయా సీతను వధించి నికుంభిలాహామము
చేయుచున్న ఇంద్రజిత్తును, విభీషణ హనుమ దాదుల సహాయ
ముతో రాయాజ్యతో లక్ష్మణుడతనిని చంపెను. తుదకు లోక
కంటకుడైన రాముని శ్రీరామ గు బ్రహ్మాస్త్ర ప్రయోగమున
సంహరించి విభీషణునకు అంకా రాజ్యమున పట్టాభిషేకము
చేయించెను. అంకాపవాదము రాకుండటకై సీత మహాతల్లిని
అగ్నిప్రవేశము చేయించెను. అగ్నిదేవుడా పతివ్రత నిర్దోషు
రాలని తిరిగి రామునకు సమర్పించెను,

బ్రహ్మాదులు పృథ్వీయముగా వచ్చి సీత పరిశుద్ధ
రాలనియు స్వీకరింపవలసినదనియు చెప్పి శ్రీరాముని అవతార
రహస్యము చెప్పిరి రాముడును మానవమాత్రుడుగ, మానుష
భావముతోనే వారి వలన వరములను గొనెను. దేవతలతో
బానిధిశరభుడుగూడ వచ్చి వనవాస వ్రతమును ముగించిన
సీతారామ లక్ష్మణులను గాంచి ఆనందించెను. శ్రీరాముడు
అంగిగి కై కేయి దోషములను మరచిపొవ్వుని కోరెను.
ఎల్లరును మిక్కిలి సంతసించి రాముని కీర్తించిరి.

విభీషణుని చే సమర్పించబడిన పుష్పక విమానము పై
సభిరోహించి, వానరులు, విభీషణాదులు వెంటరాగా సీతా
లక్ష్మణ సమేతుడై శ్రీరాముడు అయోధ్యకు బయలుదేరెను.
కిష్కింధలో “తార” మొక వానర స్త్రీలు గూడ విమాన

సధికోపించిరి. ముందుగా భరద్వాజాశ్రమమువకేగి, హను
ముతుని, గుహుని వద్దకు భరతుని వద్దకు పుపి మగునాడ
తానును సర్వసైన్యములతో నంది గ్రామమును చేరెను
భరతాదులు మిక్కిలి సంతసించి రాముని పాదములక
ప్రణమిల్లిరి ఆతడు రాముని ప్రార్థించి రాజ్యము నకు పట్టము
గట్టుకొమ్మనెను. రాముడంగీకరించెను వాసరులు నాల్గ
సముద్రముల నుండియు అయిదువందలనదీనదముల నుండియు
బంగారు కలశములతో జలములు తీసుకొనిరాగా వశిష్టా
మహర్షులు శ్రీరామునకు అభిషేకమును గావించి పట్టము
గట్టిరి

శ్లో॥ తతస్సప్రయతో వృద్ధో వశిష్ఠో బ్రాహ్మణైస్సహ
రామం రత్నమయే పీఠే సహసీతం స్యవేశయత్ ।

శ్లో॥ వశిష్ఠో వామదేవశ్చ జాబాలి రథశాశ్వపః
కాత్యాయనస్సుయజ్ఞశ్చ గౌతమో విజయస్తథా ॥

శ్లో॥ అభ్యషించన్నర వ్యాఘ్రం ప్రసన్నేన సుగంధినా
సలితేన సహస్రాక్షం వసవో వాసవం యథా ।

పూర్వము బ్రాహ్మణే నిర్మించబడిన కిరిటమును ధరింపచేసి
రాముడు వానర, రాక్షసులను యధోచితుగా గౌ
వించెను ప్రత్యేకముగా సీతమ్మ ద్వారా పౌరుష, విక్రమ
బుద్ధులతో సాటిలేనివాడగు ఆంజనేయుని తెల్లని ముత్యా
హారముతో బహుళకరించెను. భరతుని యువరాజు
గావించెను ప్రజలను కన్నబడ్డలవలె చూచుచు పదునొకం
వేల సంవత్సరములు రాజ్యమును పాలించెను.

శ్రీరామ రాజ్యము

శ్రీరాముడు రాజ్యమును పాలించుచుండగా వృక్షములు నిత్యపుష్ప, ఫలములతో విరాజిల్లుచుండెను. నోదులబాధగాని, బాల్యమరణములుగాని లేవు. శకాలముతో వర్షములుకురిసి, భూమి యెల్లప్పుడును సస్యవర్షియై యుండెను. బ్రహ్మ, క్షత్వాది వర్ణములు లోభములను విడిచి తమ తమ నియమిత కర్మములను తప్పక ఆచరించుచుండెడివారు. ప్రజలందఱును ధర్మముండే ఆసక్తికలిగి “రామా! రామా!! రామా!!! అనివేరోళ్ల స్తుతించెడివారు కనుక నే నేటికిని “రామరాజ్యము” అని పేరుపొందెను. “రామో విగ్రహవాఁ ధర్మః” అనునట్లు “విగ్రహరూపమగు ధర్మమే రాముడు” అని భ్రాంతిపడసెను. నేటికిని చిన్నగ్రామముల యందు కూడ శ్రీరాముడు విగ్రహరూపమున వెలయుపట్టడి పూజింపబడుచు భక్తుల కోరికలను తీర్చుచున్నాడు.

ఓం తత్సత్

శ్రీరామాయ నమః

లోకాశ్చమస్తాస్సుఖిసోభవంతు-

శ్లో! మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయ గుణాత్మనే
చక్రవర్తి తమాజాయ సార్వభౌమాయ మంగళం!

శ్లో! శ్రీరామచంద్రః శ్రితపారిజాతః
సమస్త కల్యాణ గుణాభిరామః
సీతాముఖాంభోరుహ చంచరీకః
నిరంతరం మంగళ మాతనోతు!

